

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ

Διπλωματική εργασία

Στάσεις και αντιλήψεις των τελειόφοιτων μαθητών
της Αθήνας στα ζητήματα της γήρανσης

Εισηγητής: Κανελλόπουλος Νικήτας

Επιβλέπων καθηγητής: Βύρων Κοτζαμάνης

Βόλος, Σεπτέμβριος 2002

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2040/1
Ημερ. Εισ.: 18-03-2004
Δωρεά:
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
2002
KAN

*Στον Μιχάλη που μας άφησε νωρίς
και στην Όλγα που μας πέταξε πρόσφατα.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000072487

Αντί προλόγου

Το κοινωνικό φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού, θεωρείται ως εμπόδιο της ανάπτυξης της χώρας μας και συνεπικουρεί στον αρνητικό στιγματισμό της ευαίσθητης ομάδας των ηλικιωμένων. Η μαθητική κοινότητα δείχνει να συµμερίζεται σε σημαντικό βαθμό αυτή την μορφή του αρνητικού κλίματος, προσεγγίζοντας όμως τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας με αρκετή ευαισθησία και προσοχή.

Η αποκρυπτογράφηση του προφίλ των τελειόφοιτων μαθητών της Αθήνας απέναντι στα θέματα που άπτονται της γήρανσης, απαιτεί μια αναλυτική προσέγγιση των κοινωνικοοικογενειακών χαρακτηριστικών τους. Το ζήτημα που προκύπτει στην παρούσα μελέτη είναι ακριβώς αυτό: εάν και κατά πόσο αυτά τα χαρακτηριστικά διαμορφώνουν τις στάσεις και τις αντιλήψεις των μαθητών για τους ηλικιωμένους και πως αυτές κατανέμονται στο χώρο.

Η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας δεν θα ήταν εφικτή, χωρίς τη συμπαράσταση ορισμένων ανθρώπων. Θα ήθελα πρώτα απ' όλα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Κοτζαμάνη Βύρωνα για το θέμα που μου προσέφερε και την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπο μου και την κ. Μαρί-Νοέλ Ντυκέν για τις κατευθύνσεις που μου παρείχε καθόλη τη διεξαγωγή της παρούσας εργασίας. Την κ. Αντουανέτα Καπέλα (ερευνήτρια του Ε.Κ.Κ.Ε.) για την παροχή της βάσης δεδομένων που επεξεργάστηκα, χωρίς την οποία θα ήταν αδύνατη η ολοκλήρωση της διπλωματικής. Την κ. Αφροδίτη Τεπέρογλου (ερευνήτρια του Ε.Κ.Κ.Ε.) και τον κ. Βαγγέλη Κωνσταντίνου (κοινωνιολόγο) για τις χρήσιμες συμβουλές που παρείχαν στην κοινωνιολογική προσέγγιση των ζητημάτων που προέκυψαν. Τον κ. Κωνσταντίνο Περάκη (καθηγητή του τμήματός μας) για τις χρήσιμες πληροφορίες σε θέματα στατιστικής ανάλυσης και επεξεργασίας. Ευχαριστώ τον κ. Ιωάννη Φραγκόπουλο (κοινωνιολόγο) για την παροχή βοήθειας ως προς την βιβλιογραφία, την κ. Σοφianoπούλου Κάκια για τη διόρθωση του κειμένου και το προσωπικό του Εργαστηρίου Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων για την τεχνική και ηθική συμπαράσταση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	3
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	8
ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΡΕΥΝΑ;	11
Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	13
ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ;	14
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ	15
1. ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	18
1.1 ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ Ν. ΑΤΤΙΚΗΣ	18
1.2 ΤΥΠΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	19
1.3 ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΛΥΚΕΙΩΝ	21
2. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	25
2.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	25
2.1.1 Φύλο	25
2.1.2 Ηλικία	26
2.1.3 Τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία	26
2.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	28
2.2.1 Μορφή οικογένειας	28
2.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ	29
2.3.1 Θέση στην απασχόληση	29
2.3.2 Θέση στο επάγγελμα	31
2.3.3 Επάγγελμα	31
2.3.4 Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	34
2.3.5 Επίπεδο εκπαίδευσης	36
2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	36

3. ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	37
3.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	37
3.1.1 Φύλο	37
3.1.2 Ηλικία.....	37
3.1.2 Τόπος γέννηση και τόπος διαμονής κατά την εφηβεία	38
3.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	39
3.2.1 Μορφή οικογένειας	39
3.2.2 Μέγεθος νοικοκυριού	40
3.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ	41
3.3.1 Θέση στην απασχόληση	41
3.3.2 Θέση στο επάγγελμα και κλάδος οικονομικής δραστηριότητας.....	43
3.3.3 Η δομή των επαγγελμάτων στο χώρο	45
3.3.4 Επίπεδο εκπαίδευσης.....	48
3.4 ΧΡΗΣΗ ΠΟΛΥΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	50
3.4.1 Επιλογή μεταβλητών και εφαρμογή παραγοντικής ανάλυσης.....	51
3.4.2 Αποτελέσματα από την χρήση της ταξινομικής ανάλυσης.....	53
3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	57
4. ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΓΕΝΕΕΣ	59
4.1 ΟΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ	59
4.1.1 Οι δημογραφικές θεωρίες.....	59
4.1.2 Οι κοινωνιολογικές θεωρίες.....	61
4.2 Η ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	62
4.3 ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ	64
4.3.1 Γήρανση πληθυσμού.....	64
4.3.2 Γήρανση ελληνικού πληθυσμού	64
4.3.3 Κατανομή πληθυσμού.....	66
4.3.4 Οι απαντήσεις των Ιταλών μαθητών στα αντίστοιχα ερωτήματα.....	66
4.4 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	67

4.5 ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΑΤΟΜΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	68
4.5.1 Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα και γυναίκας	68
4.5.2 Αιτιολόγηση ηλικίας για τον άνδρα και τη γυναίκα	69
4.5.3 Ηλικιωμένοι και αγορά εργασίας	70
4.5.4 Φροντίδα των ηλικιωμένων	72
4.5.5 Σχέσεις μεταξύ των γενεών	74
4.5.6 Οι απαντήσεις των Ιταλών μαθητών στα αντίστοιχα ερωτήματα	75
4.6 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ	76
4.6.1 Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα –Αιτιολόγηση ανάλογα με το φύλο	76
4.6.2 Ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας –Αιτιολόγηση ανάλογα με το φύλο	77
4.6.3 Γήρανση ελληνικού πληθυσμού	79
4.6.4 Στάσεις και αντιλήψεις για τα ηλικιωμένα άτομα ανάλογα με το φύλο	79
4.6.5 Συμπεράσματα	80
4.7 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗΣ	81
4.7.1 Ηλικία συνταξιοδότησης	81
4.7.2 Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τα δύο φύλα	81
4.7.3 Χρηματοδότηση συντάξεων	83
4.7.4 Οι απαντήσεις των Ιταλών μαθητών στα αντίστοιχα ερωτήματα	84
4.8 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	84
5. ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΓΕΝΕΕΣ	86
5.1 ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ ΓΗΡΑΝΣΗΣ	86
5.1.1 Ηλικία ηλικιωμένου - άνδρα	86
5.1.2 Ηλικία ηλικιωμένης-γυναίκας	87
5.1.3 Αιτιολόγηση ηλικίας για τον άνδρα και τη γυναίκα	87
5.2 ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	89
5.3 ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗΣ	93
5.3.1 Ηλικία συνταξιοδότησης	93
5.3.2 Η ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τα δύο φύλα	94
5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	95

6. Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	97
6.1 ΧΡΗΣΗ ΠΟΛΥΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΙΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ	97
6.1.1 Εφαρμογή της παραγοντικής ανάλυσης στις μεταβλητές της γήρανσης	97
6.1.2 Εφαρμογή ταξινομικής ανάλυσης	99
6.1.3 Συμπεράσματα	103
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ.....	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	104
ΕΛΛΗΝΙΚΗ.....	107
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	109
ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ	109
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	110
Α: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	110
Β: ΧΑΡΤΗΣ	128
Γ: ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΜΗ ΧΩΡΙΚΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ	129
Δ: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΟΛΥΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ.....	132

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1 Χωρική κατανομή των ερωτηθέντων	19
Πίνακας 1.2 Κατανομή των τελειοφώτων σύμφωνα με τον τύπο του λυκείου	20
Πίνακας 1.3 Τελειόφοιτοι και κατεύθυνση παιδείας	21
Πίνακας 1.4 Χώρος και είδη λυκείων	23
Πίνακας 2.1 Ηλικία σε διαστήματα	26
Πίνακας 2.2 Τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία	27
Πίνακας 2.3 Θέση στο επάγγελμα των δύο γονέων	31
Πίνακας 2.4 Επάγγελμα γονέων	32
Πίνακας 2.5 Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	34
Πίνακας 2.6 Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων	36
Πίνακας 3.1 Τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία	39
Πίνακας 3.2 Μέγεθος νοικοκυριού	40
Πίνακας 3.3 Απασχόληση γονέων	42
Πίνακας 3.4 Πατέρας - τομέας οικονομικής δραστηριότητας	44
Πίνακας 3.5 Μητέρα - τομέας οικονομικής δραστηριότητας	45
Πίνακας 3.6 Δημιουργία μήτρας αξόνων με τη μέθοδο Varimax	53
Πίνακας 3.7 Συγκρότηση ομάδων σύμφωνα με τα κοινωνικά-επαγγελματικά χαρακτηριστικά και κατανομή ως προς το χώρο	56
Πίνακας 4.1 Εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας	63
Πίνακας 4.2 Αιτίες γήρανσης ελληνικού πληθυσμού	65
Πίνακας 4.3 Κατανομή πληθυσμού σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες	66
Πίνακας 4.4 Αιτιολόγηση ηλικίας για τα δύο φύλα	70
Πίνακας 4.5 Στάσεις και αντιλήψεις για τους ηλικιωμένους (1)	71
Πίνακας 4.6 Στάσεις και αντιλήψεις για τους ηλικιωμένους (2)	72
Πίνακας 4.7 Απόψεις για την φροντίδα των υπερήλικων	74
Πίνακας 4.8 Σύγκριση των απαντήσεων μεταξύ Ιταλών και Ελλήνων μαθητών(1)	75
Πίνακας 4.9 Γήρανση ελληνικού πληθυσμού	79
Πίνακας 4.10 Στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στους ηλικιωμένους	80
Πίνακας 4.11 Σχέσεις μεταξύ των γενεών	80
Πίνακας 4.12 Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης	83
Πίνακας 4.13 Χρηματοδότηση συντάξεων	83
Πίνακας 4.14 Σύγκριση των απαντήσεων μεταξύ Ιταλών και Ελλήνων μαθητών (2)	84
Πίνακας 6.1 Δημιουργία μήτρας αξόνων με τη μέθοδο Varimax	98
Πίνακας 6.2 Συσχέτιση συνθετικών μεταβλητών γήρανσης και κοινωνικών ομάδων	101
Πίνακας Δ.1 ANOVA analysis των μεταβλητών της γήρανσης και των κοινωνικών μεταβλητών	132
Πίνακας Δ.2 ANOVA analysis των κοινωνικών μεταβλητών	132
Πίνακας Δ.3 Factor analysis των μεταβλητών της γήρανσης	132

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1.1: Ορθότητα των απαντήσεων σύμφωνα με τον τύπο του λυκείου	20
Γράφημα 1.2: Ορθές απαντήσεις στα θέματα της γήρανσης ανάλογα με τη δέσμη	21
Γράφημα 1.3: Ποσοστιαία διάθρωση των μαθητών των ιδιωτικών και δημοσίων λυκείων	22
Γράφημα 1.4: Ποσοστιαία διάθρωση σωστών απαντήσεων των μαθητών των δημοσίων και ιδιωτικών λυκείων	23
Γράφημα 1.5: Ποσοστιαία διάθρωση σωστών απαντήσεων ανάλογα με τον τύπο του λυκείου και την περιοχή	24
Γράφημα 2.1: Φύλο	25
Γράφημα 2.2 Τόπος γέννησης Τόπος διαμονής κατά την εφηβεία	27
Γράφημα 2.3: Μορφές οικογένειας	28
Γράφημα 2.4: Πατέρας - θέση στην απασχόληση	29
Γράφημα 2.5: Μητέρα - θέση στην απασχόληση	30
Γράφημα 2.6: Ποσοστιαία σύνθεση κατά φύλο και ευρείες επαγγελματικές ομάδες	33
Γράφημα 2.7: Τομέας οικονομικής δραστηριότητας των δύο φύλων	35
Γράφημα 3.1: Φύλο	37
Γράφημα 3.2: Κατανομή της ηλικίας των μαθητών ανά χωρική ενότητα	38
Γράφημα 3.3: Μορφές οικογένειας	39
Γράφημα 3.4: Συσχέτιση μορφής οικογένειας και μέγεθος νοικοκυριού	40
Γράφημα 3.5: Πατέρας - θέση στην απασχόληση	41
Γράφημα 3.6: Μητέρα - θέση στην απασχόληση	42
Γράφημα 3.7: Πατέρας - θέση στο επάγγελμα	43
Γράφημα 3.8: Μητέρα - θέση στο επάγγελμα	44
Γράφημα 3.9: Πατέρας-Ποσοστιαία σύνθεση κατά ευρείες επαγγελματικές ομάδες	46
Γράφημα 3.10: Μητέρα-Ποσοστιαία σύνθεση κατά ευρείες επαγγελματικές ομάδες	47
Γράφημα 3.11: Πατέρας-Ποσοστιαία σύνθεση κατά επίπεδο εκπαίδευσης	48
Γράφημα 3.12: Μητέρα-Ποσοστιαία σύνθεση κατά επίπεδο εκπαίδευσης	49
Γράφημα 3.13: Το προφίλ της οικογένειας	57
Γράφημα 4.1: Πληθυσμιακές πυραμίδες της Ελλάδας (1951, 1975, 2000)	63
Γράφημα 4.2: Γήρανση πληθυσμού	64
Γράφημα 4.3: Γήρανση ελληνικού πληθυσμού	65
Γράφημα 4.4: Κατανομή ελληνικού πληθυσμού	66
Γράφημα 4.5: Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα Ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας	69
Γράφημα 4.6: Σχέση μεταξύ νέων και ηλικιωμένων	75
Γράφημα 4.7: Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα	76
Γράφημα 4.8: Αιτιολόγηση ηλικίας άνδρα	77
Γράφημα 4.9: Ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας	77
Γράφημα 4.10: Αιτιολόγηση ηλικίας γυναίκας	78
Γράφημα 4.11: Τρόπος προσδιορισμού της ηλικίας συνταξιοδότησης	81
Γράφημα 5.1: Χώρος - ηλικία ηλικιωμένου άνδρα	86
Γράφημα 5.2: Χώρος - ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας	87
Γράφημα 5.3: Χώρος - Αιτιολόγηση ηλικίας άνδρα	88
Γράφημα 5.4: Χώρος - Αιτιολόγηση ηλικίας γυναίκας	88
Γράφημα 5.5: Φροντίδα των ηλικιωμένων από τα παιδιά τους	89
Γράφημα 5.6: Η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τα προβλήματα των ηλικιωμένων	91
Γράφημα 5.7: Φροντίδα των υπερήλικων	92
Γράφημα 5.8: Τρόπος προσδιορισμού της ηλικίας συνταξιοδότησης	93
Γράφημα 5.9: Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες	94

Γράφημα 5.10: Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τις γυναίκες	95
Γράφημα 6.1: Συσχέτιση οικογενειακού προφίλ και μεταβλητών γήρανσης (1)	102
Γράφημα 6.2: Συσχέτιση οικογενειακού προφίλ και μεταβλητών γήρανσης (2)	102
Γράφημα Γ.1: Γήρανση πληθυσμού	129
Γράφημα Γ.2: Κατανομή ελληνικού πληθυσμού	129
Γράφημα Γ.3: Αιτίες γήρανσης ελληνικού πληθυσμού	130
Γράφημα Γ.4: Οι ηλικιωμένοι που βρίσκονται στην αγορά εργασίας θα πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους	130
Γράφημα Γ.5: Οι ηλικιωμένοι έχουν το δικαίωμα να δουλέψουν όπως και οι νέοι	131
Γράφημα Γ.6: Χρηματοδότηση συντάξεων	131

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

- ◇ Α.Ε.Ι. Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
- ◇ Α.Κ.Σ. Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες
- ◇ Δ.Α. Δεν απαντώ
- ◇ Ε.Δ.Κ.Α. Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων
- ◇ Ε.Κ.Α.Σ. Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ηλικιωμένων
- ◇ Ε.Κ.Κ.Ε. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- ◇ Ε.Σ.Υ.Ε Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
- ◇ Κ.Α.Π.Η. Κέντρο Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων
- ◇ Μ.Μ.Ε. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
- ◇ Ο.Τ.Α. Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- ◇ Π.Σ.Π. Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτεύουσας
- ◇ Τ.Ε.Ι. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
- ◇ Υ.Π.Θ. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

- ◇ Ε.Ο.Ρ.Ε.Ι. European Observatory for Population Education and Information
- ◇ Σ.Ρ.Σ.Σ. Statistical Program of Social Sciences
- ◇ U.N.E.S.C.O United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διπλωματική εργασία υλοποιήθηκε στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για την Εκπαίδευση και την Πληροφόρηση σε θέματα Πληθυσμού (Ε.Ο.Ρ.Ε.Ι.), που δημιουργήθηκε το 1993 υπό την αιγίδα της U.N.E.S.C.O. Αντικείμενο της έρευνας αυτής ήταν οι γνώσεις και οι αντιλήψεις των τελειόφοιτων μαθητών του Λυκείου επί των δημογραφικών ζητημάτων. Συμμετείχαν Ερευνητικά Κέντρα και Πανεπιστημιακά Ιδρύματα από δέκα ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Ιταλία, Τσεχία, Ελβετία, Ρουμανία, Ρωσία, Τουρκία, Ελλάδα).

Η έρευνα στόχευε να εξετάσει και να δώσει μια σειρά από απαντήσεις για τις γνώσεις που έχουν οι νέοι σε θέματα πληθυσμού της χώρας τους – αλλά της Ευρώπης και της Υψηλής-, τις στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στα μεταναστευτικά ρεύματα, στη γήρανση, στην αναπαραγωγή, στη δημιουργία ή/και διάλυση των συμβιώσεων και στην οικογένεια. Επιπλέον, αποσκοπούσε στην ανίχνευση της ποιότητας της δημογραφικής πληροφορίας που παρέχεται από το εκπαιδευτικό σύστημα καθώς και τη συνεισφορά του σύγχρονου σχολείου τόσο όσον αφορά τις γνώσεις που δίδει στους μαθητές για καίρια συναφή θέματα, όσο και για τον τρόπο που αυτές εντάσσονται στα εκπαιδευτικά προγράμματα, επιτρέποντας ή μη τον προβληματισμό και την κατανόηση των βασικών φαινομένων και μηχανισμών.

Στην Ελλάδα η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε από τον Ε.Ο.Ρ.Ε.Ι. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Κ.Ε στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 1997/98.

ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΡΕΥΝΑ;

Ενώ σε όλες τις διεθνείς και ευρωπαϊκές συναντήσεις, όπου εξετάζονται προβλήματα που άπτονται του πληθυσμού, τίθεται το θέμα της αναγκαιότητας της ενίσχυσης εκπαιδευτικών παρεμβάσεων που θα επικεντρώνονται σε όψεις των κοινωνικό-δημογραφικών εξελίξεων και συμπεριφορών, κοινή διαπίστωση παραμένει ότι ελάχιστα έχουν γίνει μέχρι στιγμής στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες προς την κατεύθυνση αυτή. Ταυτόχρονα, ελάχιστες μελέτες αφιερωμένες στα προβλήματα που θέτει η ανάπτυξη των θεμάτων, που αφορούν τον πληθυσμό και τη δημογραφία στα εκπαιδευτικά προγράμματα έχουμε στη διάθεση μας: οι δημογράφοι αφενός προσδίδουν μικρή σημασία στα θέματα που αφορούν τη διδασκαλία του αντικειμένου

τους στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (πόσο μάλλον που η δημογραφία δεν διδάσκεται ως αυτόνομο μάθημα), ενώ από την άλλη πλευρά το εκπαιδευτικό σύστημα και το πρόγραμμα σπουδών, όπως και οι εκπαιδευτικοί είναι προσανατολισμένοι στενά ο καθένας στο δικό του γνωστικό αντικείμενο και ελάχιστα προβληματίζονται σε διεπιστημονικά-εγκάρσια πεδία που τέμνουν περισσότερες γνωστικές ενότητες.

Παράλληλα, τα θέματα που ασχολείται η δημογραφία βρίσκονται την τελευταία δεκαετία στο επίκεντρο το συζητήσεων και προβληματισμών στην ευρωπαϊκή ήπειρο: από τη στιγμή που υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για τις στάσεις και συμπεριφορές των νέων για την οικογένεια και τα διαφορετικά μοντέλα της, για τη γήρανση, για τα μεταναστευτικά ρεύματα και για τις δημογραφικές συμπεριφορές απέναντι στην αναπαραγωγή, στο θάνατο, στη σύσταση και στη διάλυση των συμβιώσεων, τίγονται καίρια προβλήματα των σύγχρονων ευρωπαϊκών κοινωνιών με πολλαπλές επιπτώσεις. Το ερώτημα που προκύπτει είναι για τη συνεισφορά του σύγχρονου σχολείου τόσο για το επίπεδο των γνώσεων που προσφέρει στους μαθητές για καίρια συναφή θέματα, όσο και για τον τρόπο που αυτές εντάσσονται στα εκπαιδευτικά προγράμματα, επιτρέποντας (ή μη) τον προβληματισμό και την κατανόηση των βασικών φαινομένων και μηχανισμών. Ταυτόχρονα αναδύονται σημαντικά ζητήματα για το ρόλο των Μ.Μ.Ε. όσον αφορά τη γνώση σε ορισμένα θέματα που άπτονται των δημογραφικών εξελίξεων, αλλά και τις στάσεις-προκαταλήψεις των τελειοφοίτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που απορρέουν από την πληροφόρηση αυτή.

Η έρευνα που διεξήχθη στις έξι ευρωπαϊκές χώρες, στόχευε να εξετάσει και να δώσει τις πρώτες απαντήσεις σε μια σειρά από τα πρότερα θιγόμενα θέματα, με κύριο στόχο την επικέντρωση βασικά στις γνώσεις και τις αναπαραστάσεις των τελειοφοίτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όσον αφορά τις εξελίξεις του πληθυσμού της χώρας τους (αλλά και της Ευρώπης και της Υψηλής μας), τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά των πληθυσμών αυτών, τη γήρανση και τις επιπτώσεις της σε ορισμένους βασικούς τομείς, τα μεταναστευτικά ρεύματα και τέλος τις αλλαγές των οικογενειακών δομών. Πρόκειται για μια προσέγγιση που επιχειρεί να προσμετρήσει αυτό που σχηματικά χαρακτηρίζεται «κοινωνικό-δημογραφική παιδεία» και το οποίο αποτελεί τμήμα της **ευρωπαϊκής βασικής πολιτικής αγωγής**. Η έρευνα, παράλληλα, είχε ως σκοπό να αναδείξει τις γνώμες που δομούνται και οργανώνονται γύρω από κάποιες βασικές λογικές, λογικές που προβληματίζουν τόσο τους εκπαιδευτικούς, όσο και τους

ερευνητές των κοινωνικών επιστημών. Επιπλέον, μέσα από τα στοιχεία που θα συλλεχθούν, επιτρέπεται αφενός να πραγματοποιηθεί μια ανάδειξη-περιγραφή της κατάστασης των βασικών γνώσεων των μαθητών (αλλά και των προσλήψεων τους), αφετέρου δε τη σύγκριση ανάμεσα στις διαφορετικές χώρες όπου η έρευνα διεξήχθη.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το σημαντικό στοιχείο της έρευνας είναι ότι βασίστηκε σε έρευνα πεδίου με αντιπροσωπευτικό δείγμα λυκείων-μαθητών και αναλυτικό ερωτηματολόγιο που περιλαμβάνει 61 ερωτήσεις. Η επιλογή του δείγματος πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις: στην πρώτη φάση επιλέχθηκε το δείγμα των λυκείων ακολουθώντας τυχαία στρωματοποιημένη δειγματοληψία και στη δεύτερη φάση πραγματοποιήθηκε η επιλογή των ερωτώμενων. Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε σε τέσσερις θεματικές ενότητες και μία αυτοτελή πέμπτη ενότητα, που αναφέρεται στα βασικά ατομικά και οικογενειακά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων.

Η πρώτη ενότητα περιέχει ερωτήσεις για τον πληθυσμό της Ελλάδας, της Ευρώπης και του Πλανήτη μας. Κύριος στόχος είναι η προσμέτρηση των γνώσεων που κατέχουν οι μαθητές στα διάφορα πληθυσμιακά μεγέθη, φαινόμενα και μηχανισμούς. Υπάρχουν ερωτήσεις, θεωρητικά προσιτές, που σχετίζονται με τον πληθυσμό του πλανήτη, της πολυπληθέστερης ηπείρου και χώρας. Ακόμα τίθενται ερωτήματα για τον πληθυσμό της Ελλάδας, του νομού Αττικής και του Π.Σ.Π. Βέβαια από την άλλη πλευρά εμφανίζονται δύσκολες ερωτήσεις που δεν δύναται να απαντηθούν ακόμα και από φοιτητές του τμήματος μας (τι σημαίνει ο όρος δημογραφική μετάβαση, ποιος είναι ο μέσος όρος ζωής σε χώρες της Ευρώπης και σε διάφορες περιοχές του πλανήτη). Επιδιώκεται να ανιχνευθεί η πηγή των απαντήσεων στα δημογραφικά αυτά ζητήματα, γιατί δεν είναι μόνο το σχολείο που παρέχει γνώσεις, αλλά και τα Μ.Μ.Ε. και το οικογενειακό περιβάλλον.

Η δεύτερη ενότητα εστιάζεται στη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού και τις σχέσεις ανάμεσα στις γενεές. Υπάρχουν ερωτήσεις για το πως αντιλαμβάνονται οι μαθητές τη γήρανση, τα αίτια εμφάνισης της και τη στάση τους απέναντι στη γήρανση του ελληνικού πληθυσμού. Παράλληλα υπάρχουν ερωτήσεις για να διαπιστώσουμε πως και ποιους οι ερωτώμενοι θεωρούν ως ηλικιωμένους, την αιτιολόγηση που δίνουν και την αντίληψη που έχουν για το ζήτημα της εργασίας. Η τοποθέτηση των νέων στον τρόπο χρηματοδότησης των συντάξεων και στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα και αντικατοπτρίζει τον τρόπο προσέγγισης που θα

επεδείκνυναν σε αυτό το πρόβλημα. Θίγονται ακόμα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής για τον τρόπο αντιμετώπισης των υπερήλικων, που δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν μόνοι τους και τη στάση που έχουν οι νέοι απέναντι σε αυτούς.

Η τρίτη ενότητα συγκεντρώνει ένα σύνολο ερωτήσεων που αναφέρεται στα μεταναστατευτικά ρεύματα. Στοχεύει στη διαπίστωση κατά πόσο οι μαθητές έχουν μια αίσθηση της τάξης μεγέθους των μεταναστών που ζουν στη χώρα τους, την αναλογία ως προς το συνολικό πληθυσμό και τις χώρες προέλευσής τους. Σκοπός είναι η καταγραφή στάσεων απέναντι σε θέματα μετακίνησης και εγκατάστασης των υπηκόων, από χώρες που βρίσκονται εντός και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το βαθμό προσαρμογής τους στη χώρα υποδοχής. Επίσης συγκαταλέγονται ερωτήσεις για το αν οι ερωτώμενοι συμφωνούν ή διαφωνούν με τις κυρίαρχες απόψεις που επικρατούν στην κοινωνία για τους ξένους.

Στην τέταρτη ενότητα ζητείται από τους μαθητές να εκφράσουν τις απόψεις τους απέναντι στις εξελίξεις των οικογενειακών δομών. Η μείωση του ρυθμού της τεκνογονίας, η δημιουργία οικογένειας, οι παράγοντες που οδηγούν στο γάμο, η ιδανική ηλικία γάμου και ο ιδανικός αριθμός παιδιών, η συμβίωση εκτός γάμου, οι σεξουαλικές σχέσεις και οι μέθοδοι αντισύλληψης είναι ζητήματα που τίθενται για να διαπιστωθεί η ταυτότητα των στάσεων-αντιλήψεων αλλά και των αναπαραστάσεων των ερωτώμενων.

Στην πέμπτη ενότητα υπάρχουν ερωτήσεις που αφορούν τα ατομικά και οικογενειακά χαρακτηριστικά των μαθητών. Το φύλο, ο τόπος γέννησης και διαμονής κατά τη διάρκεια της εφηβείας, ο τύπος της οικογένειας, η επαγγελματική δραστηριότητα, ο τύπος απασχόλησης και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων είναι στοιχεία που καθορίζουν το προφίλ του ερωτώμενου.

ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ;

Το θέμα της διπλωματικής «στάσεις και αντιλήψεις των τελειόφοιτων μαθητών της Αθήνας στα ζητήματα της γήρανσης» επιλέχθηκε για τους παρακάτω λόγους: α) Η γήρανση προβληματίζει έντονα τις ανεπτυγμένες κοινωνίες του πλανήτη μας. Στη χώρα μας η γήρανση και οι επιπτώσεις της βρίσκονται στο επίκεντρο προβληματισμού στη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 1991 συγκροτήθηκε διακομματική επιτροπή που ασχολήθηκε με το δημογραφικό πρόβλημα και διατύπωσε προτάσεις για την αντιμετώπισή του. Επικρατεί κυρίως η οικονομική προσέγγιση του κοινωνικού αυτού φαινομένου, η οποία στιγματίζει την ομάδα των ηλικιωμένων. Σε αυτό το κλίμα συνδράμουν αρνητικά και τα Μ.Μ.Ε. Ο Τύπος ενημερώνει τους πολίτες

διαμέσου κειμένων, όπου εκτίθενται οι απόψεις (ειδικών και μη) με περιεχόμενο αρκετά καταστροφικό για τις επιπτώσεις της γήρανσης, στη φυλή, στο έθνος και στην οικονομία. Αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένοι τίτλοι: «Μεγάλο αγκάθι το δημογραφικό» (Ελευθεροτυπία, 22.1.2002) «Ασφαλιστικό και Δημογραφικό, αλληλένδετα» (Ελευθεροτυπία, 19.1.2002) «Μέσα στον αιώνα θα αφανιστεί η Ελλάδα» (Ελευθεροτυπία, 24.4.2001). Τη τελευταία διετία, επανήλθε δυναμικά στην επικαιρότητα, το πρόβλημα των επιπτώσεων της γήρανσης. Η επικαιροποίηση αυτή οφείλεται, αφενός στη διαμόρφωση μιας αρνητικής κατάστασης που σχετίζεται με τη μη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών ταμείων και του πιθανού ενδεχομένου για την μη καταβολή των συντάξεων στους δικαιούχους και αφετέρου στην πρόκληση για τον τρόπο που θα γίνεται η χρηματοδότηση των συντάξεων και ποια θα είναι τα νέα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης. Οι αποφάσεις που λήφθηκαν το καλοκαίρι του 2002 αφορούν το σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και επιπλέον τις νέες γενιές που υποχρεωτικά θα ακολουθήσουν την εφαρμογή του νέου συστήματος συνταξιοδότησης. β) Το μέγεθος του δείγματος της έρευνας είναι αρκετά μεγάλο. Τα 2187 ερωτηματολόγια που μοιράστηκαν στους μαθητές, αντιστοιχούν στο 7% του συνόλου των τελειοφοίτων μαθητών του Ν. Αττικής και το 3% του συνόλου των τελειοφοίτων της χώρας¹. Επομένως η οπτική γωνία που πραγματοποιείται η προσέγγιση εστιάζεται σε ένα ικανοποιητικό δείγμα που θα μας κατευθύνει να σχηματίσουμε επαρκή συμπεράσματα για την κατανόηση του μηχανισμού της γήρανσης από τους ερωτώμενους. Επιπλέον δύναται να διαπιστώσουμε κατά πόσο η νέα γενιά αντιλαμβάνεται τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας και τι συμβολίζουν οι ηλικιωμένοι στη σύγχρονη κοινωνία για τους νέους, αφού προφανώς έχει διαφοροποιηθεί ο ρόλος τους έναντι αυτού που είχαν πριν 40 χρόνια. Συμπληρωματικά η πρωτοτυπία του θέματος αποτελεί ένα κίνητρο για την ανάληψη αυτής της διπλωματικής.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια πρώτη διερεύνηση του χώρου και των λυκείων της έρευνας. Περιγράφεται το διοικητικό προφίλ του Ν. Αττικής και η κατανομή των μαθητών και των λυκείων της έρευνας ως προς το σύνολο του χώρου. Έπειτα, ορίζονται οι διάφοροι τύποι λυκείου και η κατεύθυνση παιδείας που ακολούθησαν οι ερωτώμενοι. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την διάρθρωση των

¹ Σύμφωνα με τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα, οι τελειόφοιτοι μαθητές της Ελλάδος το 1997 ήταν 76.000 και οι τελειόφοιτοι μαθητές του Ν. Αττικής ήταν 29.558

λυκείων έρευνας στις τέσσερις χωρικές ενότητες (Αθήνα, Πειραιάς, Ανατολική Αττική, Δυτική Αττική).

Η μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιείται στην ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων στα επόμενα κεφάλαια χωρίζεται σε δύο μεγάλες θεματικές ομάδες: α) Η πρώτη θεματική ομάδα, στο δεύτερο κεφάλαιο αφορά την ανάλυση των ατομικών, οικογενειακών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των ερωτώμενων, προκειμένου να σχηματισθεί το προφίλ τους ως προς το σύνολο του χώρου. Με τη συνδρομή της περιγραφικής στατιστικής, την παρουσίαση απλών πινάκων και γραφημάτων, δύναται να αποτυπωθούν σε σημαντικό βαθμό τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων, η μορφή της οικογένειας τους, η θέση στην απασχόληση και στο επάγγελμα, το επίπεδο εκπαίδευσης και το είδος του επαγγέλματος που ασκούν οι γονείς τους. Στο τρίτο κεφάλαιο, εισάγεται ο παράγοντας χώρος στην ανάλυση για να σχηματισθούν σύνθετα συμπεράσματα για το προφίλ του ερωτώμενου ως προς την κάθε περιοχή ξεχωριστά. Εκτός από τη περιγραφική στατιστική χρησιμοποιείται ένας συνδυασμός πολυμεταβλητών αναλύσεων (παραγοντικές, ταξινομικές). Με την παραγοντική ανάλυση σχηματίζονται άξονες που περιγράφουν σε σημαντικό βαθμό την πληροφορία που απορρέει από τα χαρακτηριστικά των γονέων των ερωτώμενων και με την ταξινομική ανάλυση συγκροτούνται ομάδες που έχουν την μικρότερη εσωτερική διακύμανση στο εσωτερικό τους και τη μέγιστη δυνατή στο εξωτερικό τους. β) Η ανάλυση της δεύτερης θεματικής ομάδας λαμβάνει μέρος στο τέταρτο κεφάλαιο, όπου επιχειρείται προσέγγιση των στάσεων και αντιλήψεων των ερωτώμενων ως προς τη γήρανση. Αρχικά καταγράφονται οι θεωρητικές αναφορές που έχουν πραγματοποιηθεί κατά καιρούς για τη γήρανση του πληθυσμού και πραγματοποιείται μια εννοιολογική προσέγγιση της ηλικίας. Έπειτα αναλύονται οι αντιλήψεις όλων των μαθητών που σχετίζονται με τη γνώση και τις αιτίες για τη γήρανση του ελληνικού πληθυσμού, τις συμπεριφορές απέναντι στη ηλικιωμένα άτομα και ζητείται η άποψη των νέων για τον τρόπο χρηματοδότησης των συντάξεων και τον προσδιορισμό της ιδανικής ηλικίας συνταξιοδότησης των δύο φύλων. Οπότε συγκροτείται το προφίλ όλων των ερωτώμενων ανεξαρτήτως χωρικής ενότητας για το θέμα της γήρανσης και τις διαστάσεις του μηχανισμού αυτού στο σύνολο της κοινωνίας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, σκοπός είναι να εντοπιστούν οι διαφοροποιήσεις στα ζητήματα της γήρανσης ανά χωρική ενότητα. Χρησιμοποιείται το στατιστικό τεστ X^2 προκειμένου να διαπιστωθεί η διαφοροποίηση στις γνώσεις για τη γήρανση, στις

στάσεις και στις συμπεριφορές για τα άτομα της τρίτης ηλικίας και τον τρόπο που αντιμετωπίζεται το θέμα της συνταξιοδότησης. Έτσι αποτυπώνεται το προφίλ του ερωτώμενου σε κάθε χωρική ενότητα ως, προς το μηχανισμό της γήρανσης και εντοπίζονται οι σημαντικότερες διαφορετικές προσεγγίσεις ανά περιοχή.

Στο έκτο κεφάλαιο πραγματοποιείται σύνθεση των κοινωνικών μεταβλητών και των μεταβλητών της γήρανσης. Με τη χρήση πολυμεταβλητών αναλύσεων επιδιώκεται η ανίχνευση της άμεσης ή έμμεσης επίδρασης του προφίλ των οικογενειών στις αντιλήψεις και στις αναπαραστάσεις που έχουν οι μαθητές για τη γήρανση. Η υπόθεση εργασίας που εξετάζεται είναι, αν οι απόψεις που έχουν οι ερωτώμενοι δύναται να επηρεαστούν από τις κοινωνικές τάξεις, στις οποίες εντάσσονται οι οικογένειες τους και να αποτυπωθούν στις χωρικές ενότητες της έρευνας. Στο έβδομο κεφάλαιο καταγράφεται μια κριτική προσέγγιση της έρευνας και παρουσιάζονται τα κυριότερα συμπεράσματα.

1. ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1 ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ Ν. ΑΤΤΙΚΗΣ

Η σημερινή κατάσταση στην Αττική από διοικητική άποψη είναι συγκεχυμένη, αφού υπάρχει ένα σύμπλεγμα υπηρεσιών, δήμων και κοινοτήτων, τεσσάρων νομαρχιών και φορέων κοινής ωφέλειας οι οποίοι δρουν στο χώρο με κατηγορίες και επίπεδα αρμοδιοτήτων, εμπλέκοντας και εξουδετερώνοντας ο ένας τη δράση του άλλου. Παρατηρείται μεγάλος αριθμός διοικητικών διαιρέσεων. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής: α) Αποτελεί μια από τις 13 αναπτυξιακές διοικητικές και εκλογικές περιφέρειες του ελληνικού κράτους όπου ζει το 30% του συνολικού πληθυσμού. Χωρίζεται σε τέσσερις διοικητικές ενότητες, τις Νομαρχίες, τις μόνες που δεν ταυτίζονται με όρια νομών (Μπεριάτος, 2001: 83) β) Διαιρείται σε 5 εκλογικές περιφέρειες (Α' Αθηνών, Β' Αθηνών, Α' Πειραιώς, Β' Πειραιώς και Υπόλοιπο Αττικής), οι μόνες που δεν ταυτίζονται επίσης με τα διοικητικά όρια νομού ή νομαρχίας γ) Περιέχει 150 πρωτοβάθμιους ΟΤΑ, δήμους και κοινότητες που αποτελούν το κατώτερο επίπεδο διοικητικής διάρθρωσης του νομού.

Μέσα σε αυτή τη διοικητική αλληλεξουδετέρωση των υπηρεσιών, η διάρθρωση των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθορίζεται και οργανώνεται από το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (Υ.Π.Θ.). Ακολουθείται η διοικητική διαίρεση των τεσσάρων νομαρχιών Αθήνας, Πειραιά, Ανατολικής και Δυτικής Αττικής. Σε κάθε νομαρχία, υπάρχουν οι διευθύνσεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στις οποίες συγκεντρώνονται ένας αριθμός σχολικών μονάδων. Το σύνολο των λυκείων είναι 296 εκ των οποίων τα 120 (41%) βρίσκονται στην Αθήνα, τα 53 στον Πειραιά (18%), τα 58 (20%) στην Ανατολική Αττική και τα 65 (22%) στη Δυτική Αττική (Διεύθυνση Προγραμματισμού και Επιχειρησιακών Ερευνών, Υ.Π.Θ.).

Τα ερωτηματολόγια της έρευνας κατανεμήθηκαν σε 35 λύκεια της Αττικής (15% επί του συνόλου των λυκείων της Αττικής). Το δείγμα των λυκείων επιλέχθηκε ακολουθώντας τη διαδικασία της τυχαίας στρωματοποιημένης δειγματοληψίας με άνισες πιθανότητες σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση λήφθηκαν υπόψη τα εξής ιεραρχημένα κριτήρια: οι τέσσερις χωρικές ενότητες (Αθήνα, Πειραιά, Ανατολική και Δυτική Αττική) και ο τύπος λυκείου (ιδιωτικό/δημόσιο, ημερήσιο/εσπερινό, τεχνικό/γενικό). Σύμφωνα όμως με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε του 1991, η νομαρχία Πειραιά περιέχει δήμους με υψηλό κοινωνικοοικονομικό προφίλ, όπως η Βούλα, η

Βουλιαγμένη και η Γλυφάδα. Οπότε στη συγκεκριμένη νομαρχία επιλέχθηκαν λύκεια που ανήκουν στους Δήμους που βρίσκονται κυρίως στην Α και Β' εκλογική περιφέρεια Πειραιά. Έτσι τα 11 σχολεία ανήκουν στα διοικητικά όρια της Ν. Αθηνών (Δήμοι: Αθήνας, Ζωγράφου, Γαλατσίου, Βύρωνα και Ηλιούπολης), τα 6 σχολεία στη Ν. Πειραιά (Δήμοι: Πειραιά, Κορυδαλλού και Νίκαιας), τα 9 σχολεία στη Ν. Αττικής (Δήμοι: Ψυχικό, Αγ. Παρασκευή, Κηφισιά και Εκάλη) και τα 9 σχολεία στη Δ. Αττική (Δήμοι: Αιγάλεω, Χαϊδάρη, Ίλιον, Περιστερί και Αγ. Αναργύρων). Στη δεύτερη φάση της δειγματοληψίας πραγματοποιήθηκε η επιλογή των μαθητών, που ήταν παρόντες σύμφωνα με την λίστα της κάθε τάξης του επιλεγέντος λυκείου.

Τα ερωτηματολόγια που μοιράστηκαν στα λύκεια του χώρου μελέτης ήταν 2187. Βασικό χαρακτηριστικό της χωρικής προέλευσης των ερωτηθέντων είναι ότι το 34% προέρχεται από την Αθήνα, το 30% από τη Δυτική Αττική, το 19% από τον Πειραιά και το 17% από την Ανατολική Αττική. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μια υπέρ-εκπροσώπηση του κέντρου και μια υπό-εκπροσώπηση των ανατολικών προαστίων.

Πίνακας 1.1 Χωρική κατανομή των ερωτηθέντων

Χώρας	Συχνότητα	Ποσοστό
Αθήνα	731	33.4%
Πειραιάς	421	19.3%
Αν. Αττική	376	17.2%
Δ. Αττική	659	30.1%
Σύνολο	2187	100%

1.2 ΤΥΠΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ

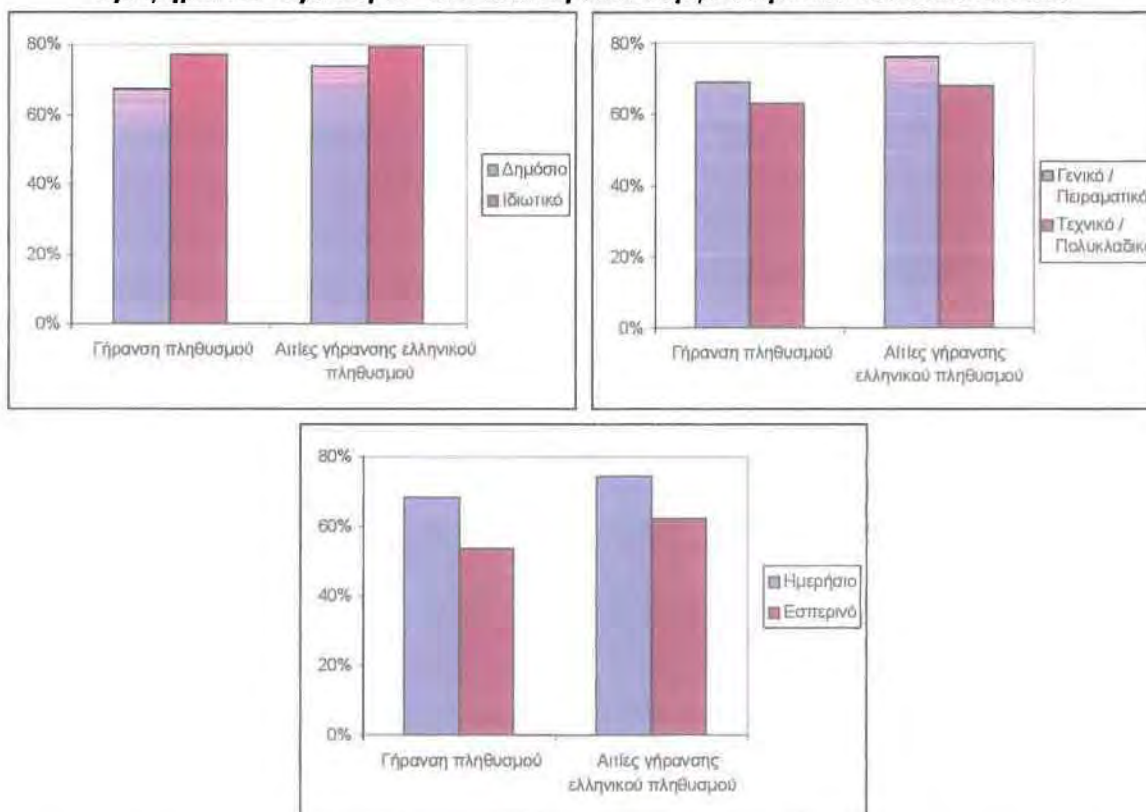
Τα σχολεία διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) ανάλογα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς, δημόσιο ή ιδιωτικό β) ανάλογα με το αν λειτουργεί πρωί ή βράδυ, οπότε είναι ημερήσιο ή εσπερινό γ) ανάλογα με το περιεχόμενο και τη διάρθρωση του εκπαιδευτικού τους προγράμματος, όπου υπάρχουν τέσσερα είδη σχολείου το πολυκλαδικό, το γενικό, το τεχνικό και το πειραματικό. Αυτά συγκεντρώθηκαν σε δύο ομάδες: το γενικό ή πειραματικό όπου παρέχονται γνώσεις γενικής παιδείας και το τεχνικό ή πολυκλαδικό που προσφέρεται εκπαίδευση για τα τεχνικά επαγγέλματα. Από την πρώτη ανάλυση των ερωτηματολογίων προκύπτει, όπως ήταν αναμενόμενο, ότι η συντριπτική πλειονότητα των τελειόφοιτων μαθητών συμμετέχει στη δημόσια και δωρεάν εκπαίδευση κατά 93%. Ακόμα το 98% των ερωτηθέντων προτιμά το ημερήσιο λύκειο έναντι του εσπερινού και το 78% παρακολουθεί μαθήματα του Γενικού ή Πειραματικού λυκείου σε σχέση με το 22% που στοχεύει στην απόκτηση μιας ολοκληρωμένης τεχνικής κατάρτισης.

Πίνακας 1.2 Κατανομή των τελειοφοιτών σύμφωνα με τον τύπο του λυκείου

Τύπος λυκείου	Συχνότητα	Ποσοστό	Τύπος λυκείου	Συχνότητα	Ποσοστό	Τύπος λυκείου	Συχνότητα	Ποσοστό
Δημόσιο	2033	93%	Ημερήσιο	2139	97.8%	Γενικό ή Πειραματικό	1702	77.8%
Ιδιωτικό	154	7%	Εσπερινό	48	2.2%	Τεχνικό ή Πολυκλαδικό	485	22.2%
Σύνολο	2187	100%	Σύνολο	2187	100%	Σύνολο	2187	100%

Επιλέχθηκαν δύο ερωτήσεις από το ερωτηματολόγιο (γήρανση και αιτίες γήρανσης ελληνικού πληθυσμού), προκειμένου να διερευνηθεί αν υπάρχουν διαφορές ως προς τις γνώσεις των μαθητών σύμφωνα με τον τύπο του λυκείου. Διαπιστώνεται ότι οι μαθητές των ιδιωτικών λυκείων απαντούν ορθότερα έναντι των μαθητών των δημοσίων λυκείων. Επιπλέον εντοπίζεται διαφορά μεταξύ των διαφορετικών τύπων λυκείου της δημόσιας εκπαίδευσης. Οι μαθητές των γενικών/πειραματικών και των ημερήσιων λυκείων έχουν υψηλότερο ποσοστό σωστών απαντήσεων έναντι των μαθητών των τεχνικών/πολυκλαδικών και εσπερινών λυκείων. Άρα υπάρχει σχετική διαφορά ως προς το επίπεδο γνώσεων μεταξύ των λυκείων που ανήκουν στη δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση καθώς και των διαφόρων τύπων των δημοσίων λυκείων.

Γράφημα 1.1: Ορθότητα² των απαντήσεων σύμφωνα με τον τύπο του λυκείου

² Με την έννοια ορθότητα εννοούμε την επιλογή της σωστής απάντησης σε καθεμία ερώτηση, δεδομένου ότι οι μαθητές είχαν να διαλέξουν μεταξύ 5 επιλογών, εκ των οποίων η μία μόνο ήταν σωστή

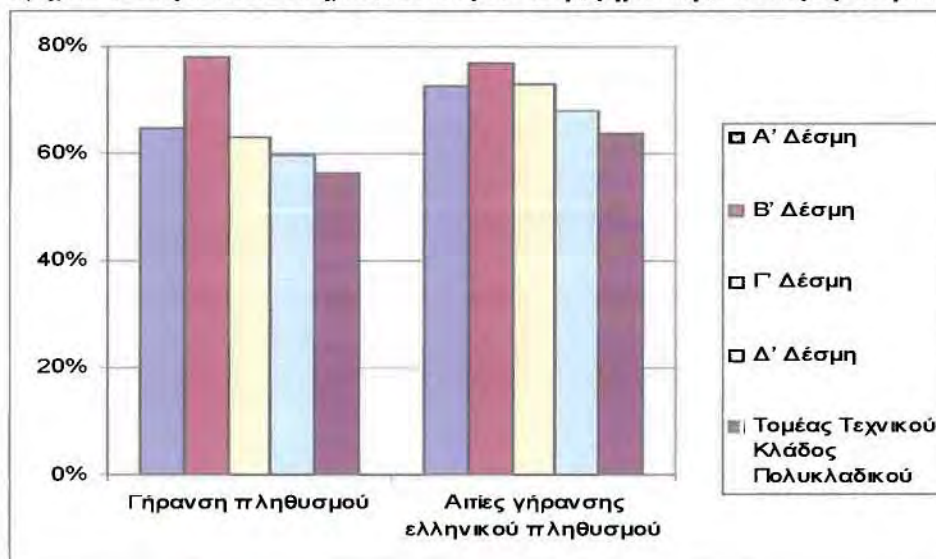
Διαπιστώνεται ότι 39% του συνολικού δείγματος παρακολουθεί τα μαθήματα της Δ' Δέσμης (πρόκειται για μια δέσμη που θεωρείτο εύκολη, αφού συγκέντρωνε μαθητές που δεν είχαν μεγάλο ενδιαφέρον για σπουδές και ήθελαν να αποκτήσουν απλά το απολυτήριο λυκείου), το 26% δείχνει ενδιαφέρον για τη θετική κατεύθυνση που οδηγεί στα πολυτεχνικά τμήματα και την ιατρική ενώ μόλις το 12,6% έχει προσανατολιστεί προς την θεωρητική κατεύθυνση.

Πίνακας 1.3 Τελειόφοιτοι και κατεύθυνση παιδείας

Κατεύθυνση	Συχνότητα	Ποσοστό
Α' Δέσμη	474	21,7%
Β' Δέσμη	105	4,8%
Γ' Δέσμη	275	12,6%
Δ' Δέσμη	848	38,8%
Τομέας Τεχνικού-Κλάδος Πολυκλαδικού	485	22,2%
Σύνολο	2187	100%

Οι μαθητές της Β' Δέσμης σημειώνουν το υψηλότερο ποσοστό ορθών απαντήσεων στις ερωτήσεις για τη γήρανση (80%) και τις αιτίες γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού (78%), ενώ οι μαθητές της Δ' Δέσμης καταγράφουν το χαμηλότερο ποσοστό (59% και 68% αντίστοιχα). Οπότε δύναται να θεωρηθεί ότι η Β' Δέσμη συγκεντρώνει μαθητές με υψηλότερο επίπεδο γνώσεων από ότι η Δ' Δέσμη.

Γράφημα 1.2: Ορθές απαντήσεις στα θέματα της γήρανσης ανάλογα με τη δέσμη

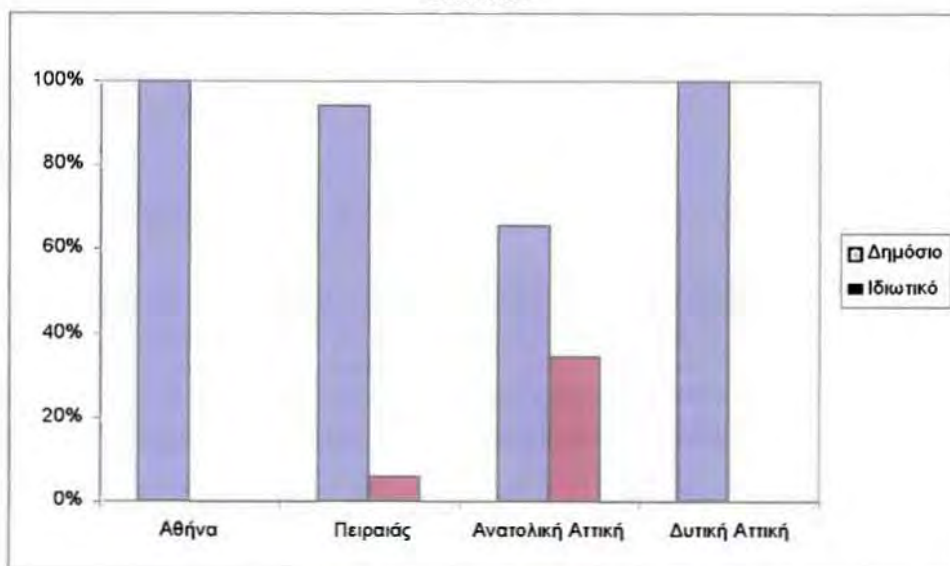
1.3 ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΛΥΚΕΙΩΝ

Σημαντικός στόχος της παρούσης ενότητας είναι η διερεύνηση της επιρροής του παράγοντα 'χώρου' στις απαντήσεις και αντιλήψεις των μαθητών. Ο χώρος λαμβάνεται υπόψη μέσω της τοποθέτησης του σχολείου σε μία από τις 4 διοικητικές ενότητες της

Αττικής. Παράλληλα, έμφαση δίνεται στον τύπο των λυκείων και στη διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου. Βασική υπόθεση είναι η εξής: κατά μέσο όρο το επίπεδο των ιδιωτικών σχολείων είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο των δημοσίων. Πέραν τούτου, τα ιδιωτικά λύκεια μέσα από τα χρηματικά μέσα που διαθέτουν, έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν περισσότερες υπηρεσίες και υποστήριξη στους μαθητές. Τα ιδιωτικά σχολεία μπορούν να επιβιώσουν, μόνο εάν έχουν καλά αποτελέσματα στις εξετάσεις. Επομένως θα πρέπει εξεταστεί αν υπάρχει διαφοροποίηση στις απαντήσεις των μαθητών σε συνδυασμό του χώρου και του τύπου των λυκείων.

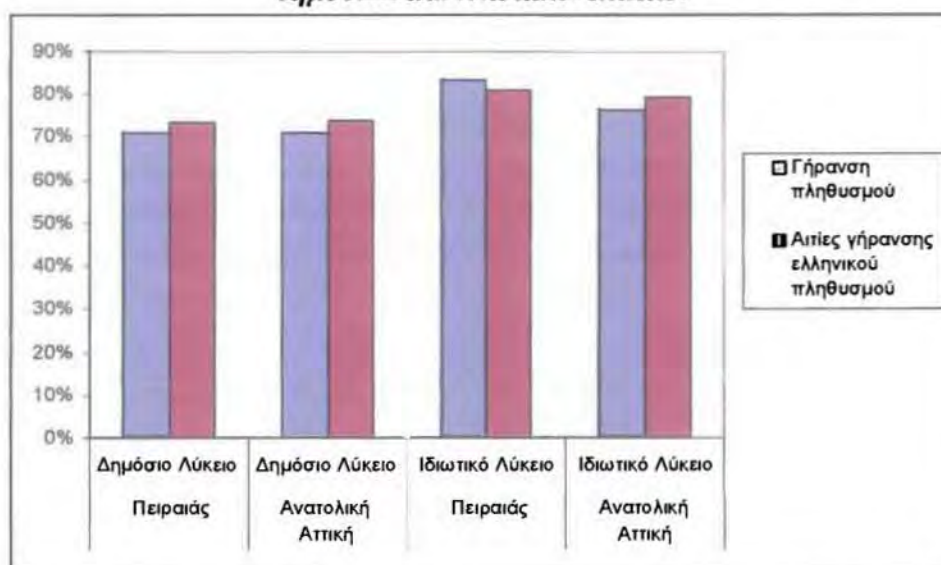
Στο γράφημα 1.3 διαπιστώνεται ότι το σύνολο των ερωτώμενων της Αθήνας και της Δυτικής Αττικής προέρχονται από δημόσια σχολεία. Το 6% και το 34% των μαθητών του Πειραιά και της Ανατολικής Αττικής προέρχονται από ιδιωτικά λύκεια. Πράγματι τα ιδιωτικά λύκεια διακρίνεται να προτιμούνται περισσότερα από τις οικονομικά εύρωστες οικογένειες που ζουν στην Ανατολική Αττική. Οι μεγάλες ιδιωτικές σχολικές μονάδες συγκεντρώνονται στα βόρεια προάστια και έχουν δημιουργήσει ένα μεγάλο πόλο στην περιοχή των Μεσογείων (Μαλούτας, 2000:75). Στο κέντρο του Πειραιά υπάρχουν ιδιωτικά λύκεια που αποτελούν πόλο έλξης για τους μαθητές που προέρχονται από υψηλά εισοδηματικές τάξεις. Άρα εξάγεται το συμπέρασμα ότι συνήθως η ιδιωτική εκπαίδευση συγκεντρώνεται χωρικά στις περιοχές της Αττικής, όπου οι οικογένειες έχουν την οικονομική δυνατότητα να καταβάλλουν το υψηλό κόστος διδασκτρων, προκειμένου τα παιδιά τους να αποκτήσουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης.

Γράφημα 1.3: Ποσοστιαία διάρθρωση των μαθητών των ιδιωτικών και δημοσίων λυκείων

Η σύγκριση των γνώσεων στα θέματα της γήρανσης πραγματοποιείται μεταξύ του δημοσίου και ιδιωτικού λυκείου στον Πειραιά και στην Ανατολική Αττική. Υπάρχει ίδιο ποσοστό απαντήσεων από τους μαθητές μεταξύ των δημοσίων λυκείων των δύο περιοχών, εμφανίζεται όμως σημαντική διαφοροποίηση ως προς τις σωστές απαντήσεις των μαθητών των δημοσίων και ιδιωτικών λυκείων. Κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι οι μαθητές των ιδιωτικών λυκείων του Πειραιά έδωσαν τα υψηλότερα ποσοστά ορθών απαντήσεων.

Γράφημα 1.4: Ποσοστιαία διάρθρωση σωστών απαντήσεων των μαθητών των δημοσίων και ιδιωτικών λυκείων

Στον πίνακα 1.4 διαπιστώνεται ότι στην Αθήνα και στη Δυτική Αττική το 30% των ερωτηθέντων προέρχεται από τεχνικό ή πολυκλαδικό λύκειο, ενώ στον Πειραιά και στην Ανατολική Αττική το 91% του δείγματος παρακολουθεί μαθήματα στο γενικό ή πειραματικό λύκειο. Εξαιτίας του μικρού μεγέθους του δείγματος, τα εσπερινά λύκεια ανέρχονται μόλις στο 6.6% στην Αθήνα, ενώ εάν στο δείγμα της έρευνας υπήρχαν περισσότερα σχολεία αυτής της κατηγορίας με μεγαλύτερη χωρική διασπορά, τότε το ποσοστό αυτό θα ήταν μεγαλύτερο και θα εμφανιζόταν και στις υπόλοιπες περιοχές.

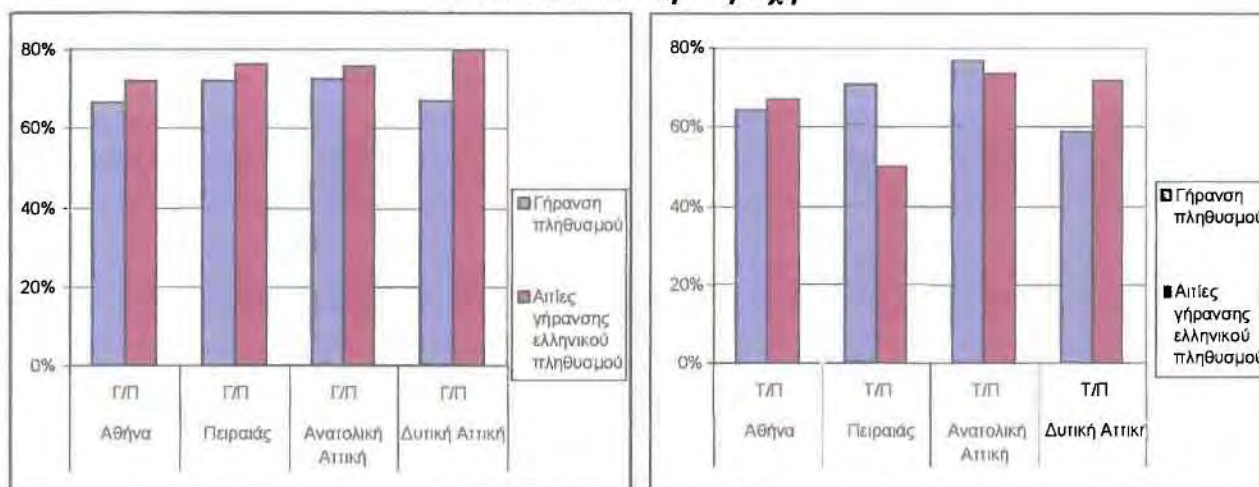
Πίνακας 1.4 Χώρος και είδη λυκείων

Περιοχή Σχολείου	Γενικό ή Πειραματικό	Τεχνικό ή Πολυκλαδικό	Σύνολο	Ημερήσιο	Εσπερινό	Σύνολο
Αθήνα	72%	28%	100%	93.4%	6.6%	100%
Πειραιάς	91%	9%	100%	100%		100%
Αν. Αττική	91%	9%	100%	100%		100%
Δ. Αττική	68%	32%	100%	100%		100%

Στο παρακάτω γράφημα προκύπτει, ότι οι μαθητές των γενικών/πειραματικών λυκείων του Πειραιά και της Ανατολικής Αττικής απαντούν πιο ορθά στην ερώτηση που σχετίζεται με τον ορισμό της γήρανσης του πληθυσμού. Όμως στην ερώτηση για

τον προσδιορισμό των αιτιών της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού οι μαθητές της Δυτικής Αττικής παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά σωστών απαντήσεων. Στα τεχνικά/πολυκλαδικά λύκεια συμπεραίνεται, ότι οι μαθητές του Πειραιά και της Δυτικής Αττικής δεν μπορούν να οριοθετήσουν σε ποσοστό που υπερβαίνει το 40% το σωστό πλαίσιο των εννοιών της γήρανσης. Εξαιρουμένου της Ανατολικής Αττικής, όλοι οι μαθητές των τεχνικών/πολυκλαδικών λυκείων, δίνουν μη ικανοποιητικές απαντήσεις σε ποσοστό μικρότερο από ότι οι μαθητές των γενικών/πειραματικών λυκείων.

Γράφημα 1.5: Ποσοστιαία διάθρωση σωστών απαντήσεων ανάλογα με τον τύπο του λυκείου και την περιοχή

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία είναι αρκετά δύσκολο να ιεραρχηθούν τα δημόσια και ιδιωτικά λύκεια ανά χωρική ενότητα μόνο με την εξέταση των δύο συγκεκριμένων ερωτήσεων. Επιπρόσθετα στο δείγμα της έρευνας, έχουν ληφθεί ιδιωτικά λύκεια μόνο από τον Πειραιά και την Ανατολική Αττική, γεγονός που εκμηδενίζει τη δυνατότητα σύγκρισης με τις υπόλοιπες περιοχές. Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει, ότι δεν ακολουθήθηκε ένα σημαντικό κριτήριο της τυχαίας στρωματοποιημένης δειγματοληψίας. Υπάρχουν σαφείς διαφοροποιήσεις μεταξύ των γενικών/πειραματικών και των τεχνικών/πολυκλαδικών λυκείων στο σύνολο του χώρου, οι οποίες ελαχιστοποιούνται όταν συγκρίνονται οι ίδιοι τύποι λυκείων μεταξύ των περιοχών. Επομένως δύναται να θεωρηθεί, ότι δεν είναι το σχολείο ο παράγοντας που καθορίζει τις στάσεις και τις αντιλήψεις των μαθητών, αλλά το οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο εξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο.

2. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

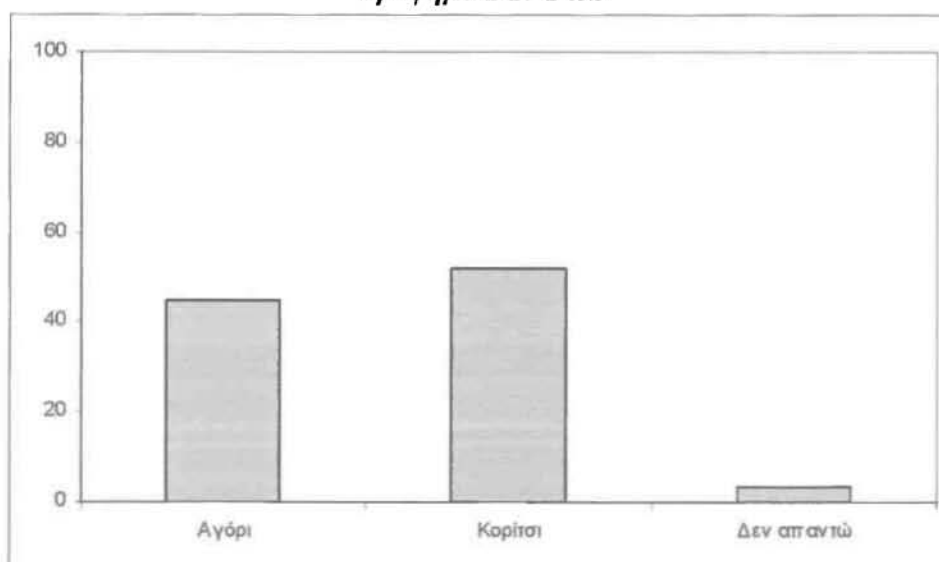
Βασικός ρόλος του κεφαλαίου αυτού, είναι η ανάλυση των ατομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των μαθητών, διαμέσου της οποίας επιδιώκεται έμμεσα η διερεύνηση του προφίλ τους ως προς το σύνολο του χώρου. Το φύλο των μαθητών, η ηλικία τους, ο τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία σχηματίζουν το πλαίσιο της δημογραφικής πληροφορίας, το οποίο ενδεχομένως μπορεί να έχει επιρροή στις απαντήσεις για τα θέματα της γήρανσης. Επιπλέον η εξέταση της θέσης των γονέων στην απασχόληση και το επάγγελμα, σε συνδυασμό με το επίπεδο εκπαίδευσης τους, είναι εκείνοι οι παράγοντες που αποκρυπτογραφούν το οικογενειακό προφίλ των μαθητών και πιθανόν να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους απέναντι στα ζητήματα της γήρανσης.

2.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

2.1.1 Φύλο

Τα αγόρια είναι λιγότερα από τα κορίτσια, αφού αντιπροσωπεύουν το 45% του δείγματος έναντι 53%. Οπότε διαπιστώνουμε πως υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση των κοριτσιών, ενώ το 3,5% δεν δίνει κανένα στοιχείο για το φύλο. Το γεγονός αυτό δεν σημαίνει, ότι αρκετοί μαθητές δεν απάντησαν στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου με την απαιτούμενη σοβαρότητα.

Γράφημα 2.1: Φύλο

2.1.2 Ηλικία

Για τις απαιτήσεις της ανάλυσης, σχηματίστηκαν τέσσερις ηλικιακές κατηγορίες. Η μεγάλη ομάδα ηλικιών (20-32 ετών) αντιπροσωπεύει το 4% του δείγματος. Έπονται όσοι γεννήθηκαν το 1978 με 6% και έχουν ηλικία 19 ετών. Οι μαθητές που γεννήθηκαν το 1979 αποτελούν το 62% του δείγματος. Η έρευνα έγινε το 1997 και ο τελειόφοιτος του λυκείου, εάν δεν έχει απολέσει καμιά σχολική χρονιά, οφείλει να έχει ηλικία 18 ετών. Από αυτό προκύπτει ότι το 10% των ερωτηθέντων έχουν χάσει μία ή περισσότερες σχολικές χρονιές. Αυτοί που έχουν ηλικία 17 ετών, ευνοήθηκαν μιας νομοθετικής ρύθμισης, σύμφωνα με την οποία τα άτομα που είναι γεννημένα από 1^η Ιανουαρίου μέχρι 30^η Μαρτίου, τους παρέχεται η δυνατότητα να ξεκινούν τη σχολική τους δραστηριότητα με εκείνους που ήταν ένα χρόνο μεγαλύτεροι. Έτσι εξηγείται το 18% όσων έχουν γεννηθεί το 1980.

Η συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών –κυρίως αυτών που είναι από 17 έως 19 ετών και εκείνων που είναι μεγαλύτεροι των 20 ετών- πιθανόν να συνθέτει μια διαφορετική προσέγγιση στα ζητήματα της τρίτης ηλικίας. Οι νεότεροι βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της μετεφηβικής περιόδου και διακρίνονται για την ευαισθησία και των συναισθηματισμό τους, ενώ οι μεγαλύτεροι βρίσκονται στο πρώιμο στάδιο της ενηλικίωσης έχουν περισσότερα βιώματα και πιθανόν να αντιμετωπίζουν με αδιαφορία και απάθεια τα προβλήματα των ηλικιωμένων.

Πίνακας 2.1 Ηλικία σε διαστήματα³

Ηλικία	Συχνότητα	Ποσοστό
Από 20-32 ετών	82	3,7%
19 ετών	136	6,2%
18 ετών	1353	61,9%
17 ετών	397	18,2%
Δεν απαντώ	219	10,0%
Σύνολο	2187	100%

2.1.3 Τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία

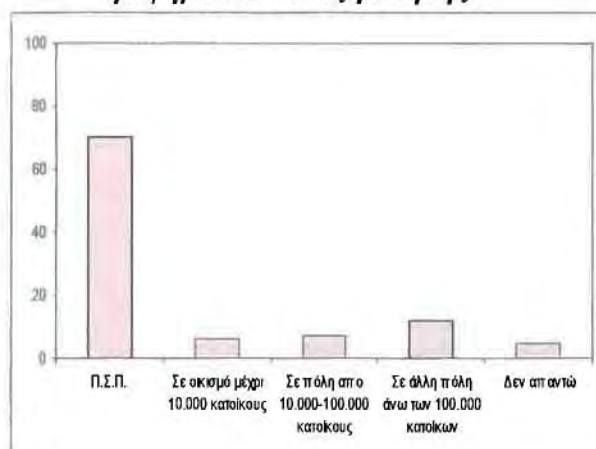
Όπως προκύπτει από το γράφημα 2.2, το 70% γεννήθηκε στο Π.Σ.Π. και το 25% εκτός Π.Σ.Π. Συγκεκριμένα το 6% έχει γεννηθεί σε αγροτικές περιοχές (οικισμοί μέχρι 10.000 κατοίκους), το 7% σε ημιαστικές-αστικές περιοχές (πόλη από 10.000-100.000 κατοίκους) και το 12% στα μεγάλα αστικά κέντρα (πόλη άνω των 100.000 κατοίκων). Παρατηρείται το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης στην αρχή του 1980 η

³ Το 10% που δεν δίνει στοιχεία για την ηλικία του, πιθανόν να πρόκειται για μαθητές που δεν ήθελαν να φανούν ότι έχουν χάσει σχολική χρονιά.

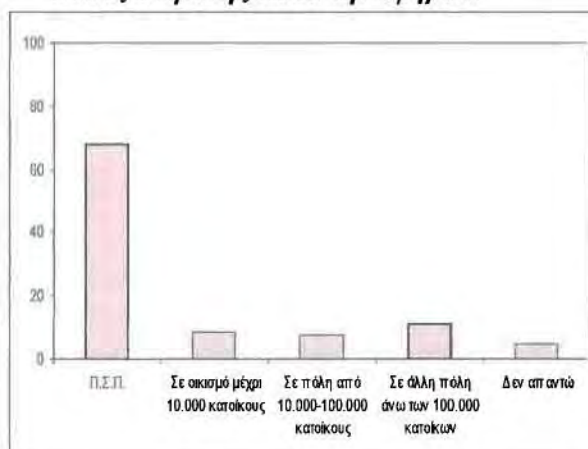
οποία προέρχεται κυρίως από τις πόλεις εκείνες που είχαν πληθυσμό μεγαλύτερο των 100.000 κατοίκων (Πάτρα, Θεσσαλονίκη, Βόλος, Ηράκλειο).

Το 68% διέμενε κατά την εφηβεία στο Π.Σ.Π., το 9% σε οικισμό μέχρι 10.000 κατοίκους, το 8% σε αστικές περιοχές και το 11% σε πόλη άνω των 100.000 κατοίκων. Επιβεβαιώνεται ότι, το φαινόμενο της μετεγκατάστασης των οικογενειών συνέχισε στα μέσα της δεκαετίας του '90, αν και σε πολύ χαμηλότερο ρυθμό σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Έχει αποδειχθεί από πολλές μελέτες ότι η έξοδος από την ύπαιθρο έχει ολοκληρωθεί κατά τη δεκαετία του '80.

Γράφημα 2.2 Τόπος γέννησης

Τόπος διαμονής κατά την εφηβεία

Προκειμένου να απεικονιστεί καλύτερη η έντονη κινητικότητα της οικογένειας από και προς Π.Σ.Π., δημιουργήθηκε μια καινούρια μεταβλητή, από τη σύνθεση των μεταβλητών τόπου γέννησης και τόπου διαμονής κατά την εφηβεία. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών (62%) δηλώνει, ότι δεν διαφοροποιήθηκε ο τόπος γέννησης από τον τόπο διαμονής κατά την εφηβεία. Το 12% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι τουλάχιστον μια φορά εγκατέλειψε το Π.Σ.Π. και το 20% απάντησε ότι εγκαταστάθηκε για πρώτη φορά στο Π.Σ.Π. κατά την εφηβεία. Η πρωτεύουσα επομένως συνεχίζει να ελκύει παρά τα όποια πολεοδομικά και περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν ανακύψει, οδηγώντας ουσιαστικά στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της.

Πίνακας 2.2 Τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία

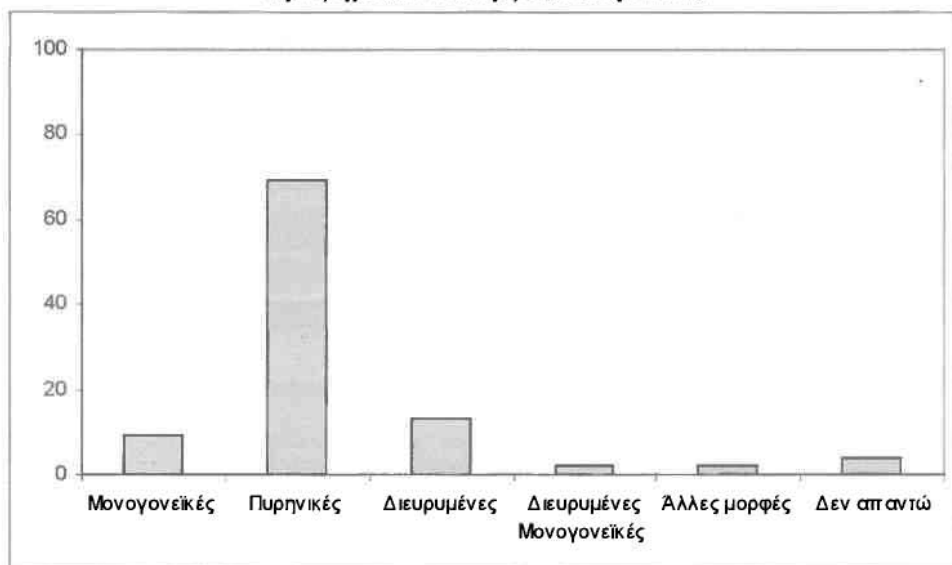
	Συχνότητα	Ποσοστό
Τόπος γέννησης και διαμονής εντός Π.Σ.Π.	1365	62,4%
Τόπος γέννησης εκτός Π.Σ.Π. και διαμονής εντός Π.Σ.Π.	107	4,9%
Τόπος γέννησης εντός Π.Σ.Π. και διαμονής εκτός Π.Σ.Π.	150	6,9%
Τόπος γέννησης και διαμονής εκτός Π.Σ.Π.	428	19,6%
Δεν απαντώ	137	6,3%
Σύνολο	2187	100

2.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

2.2.1 Μορφή οικογένειας

Μορφοποιήθηκαν διάφορα σχήματα οικογένειας, σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν οι μαθητές, στην ερώτηση με ποια πρόσωπα (συγγενικά ή μη) διαμένουν μαζί. Κυριαρχεί η πυρηνική μορφή οικογένειας με 69% όπου αποτελείται από τους γονείς και τα παιδιά και είναι ο πλέον κλασσικός τύπος οικογένειας που συναντάται στις δυτικές κοινωνίες. Στη συνέχεια εμφανίζεται η διευρυμένη οικογένεια με ποσοστό 13%, όπου οι γονείς και τα παιδιά ζουν με έναν ή περισσότερους από τους ανιόντες (παππούς, γιαγιά) και συγγενείς. Ακολουθεί η μονογονεϊκή οικογένεια με 9% (τα παιδιά ζουν μόνον με έναν από τους δύο γονείς) και η διευρυμένη μονογονεϊκή οικογένεια με 2% (παιδιά με έναν από τους δύο γονείς και τους ανιόντες). Στις άλλες μορφές οικογένειας (2%), τα παιδιά είτε ζουν με τον παππού και τη γιαγιά είτε με τα αδέρφια τους, είτε μόνα τους. Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι το 17% των ερωτηθέντων διαμένει με έναν από τα δύο ηλικιωμένα άτομα (γιαγιά ή παππούς).

Γράφημα 2.3: Μορφές οικογένειας

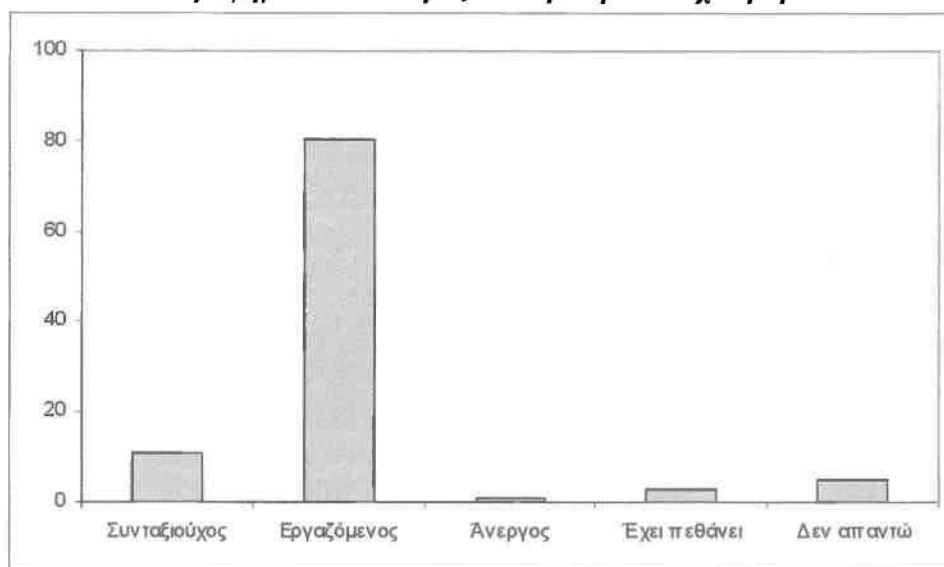

2.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

2.3.1 Θέση στην απασχόληση

Όπως προκύπτει από τα γράφημα 2.5 η συντριπτική πλειοψηφία (80%) των πατέρων των μαθητών ανήκει στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Οι οικονομικά ανενεργοί ανέρχονται στο 12% και το 3% έχει αποβιώσει. Σε αυτό το σημείο τίθεται ένα βασικό ερώτημα με την ηλικία⁴ των συνταξιούχων, οι οποίοι θα έχουν υπερβεί το 60 έτος της ηλικίας τους και θα έχουν σημαντική διαφορά (περίπου 35-40 χρόνια) από τους ερωτώμενους, οι οποίοι δύναται να τους αντιμετωπίζουν ως ηλικιωμένους.

Γράφημα 2.4: Πατέρας - θέση στην απασχόληση

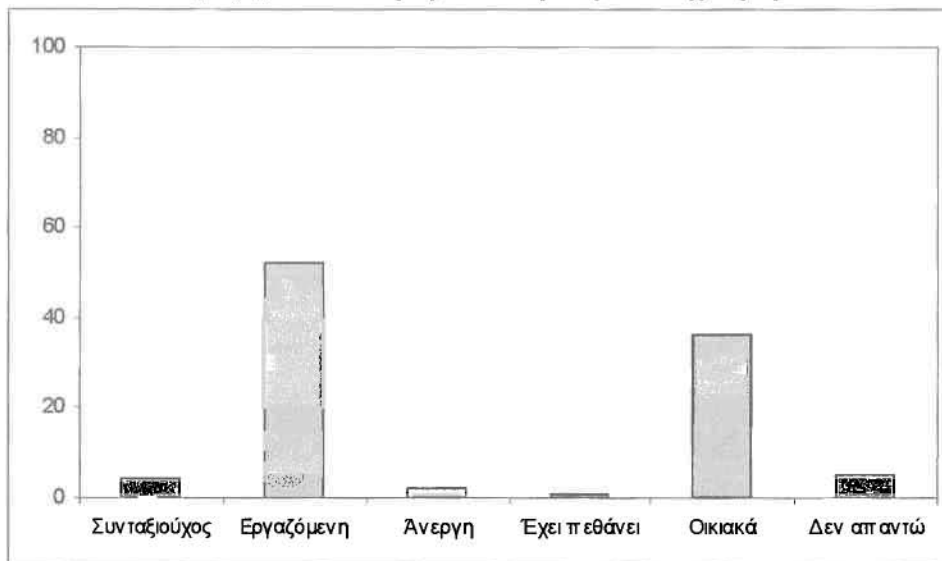

Μόλις το 52% των μητέρων είναι οικονομικά ενεργό, αφού το 36% ασχολείται με τα οικιακά. Αυτό επιβεβαιώνει την εικόνα ότι η απασχόληση στην ελληνική κοινωνία δεν είναι μόνο υπόθεση του άνδρα και θεωρείται πλέον ξεπερασμένη η άποψη ότι η θέση της γυναίκας αντιστοιχεί στην οικογένεια και του άνδρα στη εργασία. Επιπλέον η σχέση των γυναικών με την αγορά εργασία κατά την τελευταία δεκαπενταετία χαρακτηρίζεται από αύξηση της συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό (Μαλούτας, 2000:63). Μπορεί βέβαια αυτή η αύξηση να συνέβαλε, σε σημαντικό βαθμό στη μείωση της παραδοσιακής απόστασης που χωρίζει το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού της χώρας από το αντίστοιχο άλλων Ευρωπαϊκών χωρών, αλλά στις δυτικές κοινωνίες η συμμετοχή των μητέρων στην απασχόληση είναι σαφώς υψηλότερη από αυτήν που υπάρχει στην ελληνική επικράτεια, γιατί το υψηλό κόστος

⁴ Η ηλικία των γονέων των μαθητών είναι σημαντικό στοιχείο, το οποίο απουσιάζει από τη δομή των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου με αποτέλεσμα να είναι αδύνατον να κατατάξουμε τους γονείς σε ευρείες ηλικιακές ομάδες

ζωής τις υποχρεώνει να εργάζονται. Το ποσοστό θνησιμότητας των μητέρων έναντι των πατέρων είναι μικρότερο, αφού υπάρχει αναλογία 1:3. και η αναλογία συνταξιούχων μητέρων και πατέρων υπερβαίνει το 1:2.

Γράφημα 2.5: Μητέρα - θέση στην απασχόληση

Πιθανή ερμηνεία του παραπάνω γραφήματος δύναται να δοθεί με την εξής διάσταση: η δομή και η λειτουργία της οικογένειας δεν στηρίζεται πλέον στον αυστηρό διαχωρισμό των ρόλων των γονέων που είχε διατυπωθεί από τον Pearson, σύμφωνα με τον οποίο, ο πατέρας ασκεί το μηχανιστικό ρόλο και είναι υπεύθυνος για την επιβίωση και τη συντήρηση των μελών της οικογένειας, ενώ η γυναίκα ασκεί τους εκφραστικούς ρόλους και είναι υπεύθυνη για την ανατροφή των παιδιών, εξασφαλίζοντας έτσι τη συνοχή της οικογενειακής ομάδας (Αλιμπραντή, 1995:24). Η επικράτηση των νέων καταναλωτικών προτύπων, η αύξηση των δαπανών του ελληνικού νοικοκυριού και η ανεξαρτητοποίηση του ρόλου της γυναίκας από τα παραδοσιακά πλαίσια είχαν θετική επίδραση στη γυναικεία απασχόληση. Τα προαναφερθέντα δεδομένα θα συμβάλλουν στο εγγύς μέλλον στην αύξηση της απασχόλησης των μητέρων, οι οποίες μέχρι σήμερα δεν έχουν μεταβιβάσει σε ικανοποιητικό βαθμό τη φροντίδα των παιδιών και του σπιτιού στους άνδρες. Βέβαια στα νέα νοικοκυριά η συμμετοχή της μητέρας στην απασχόληση είναι σαφώς υψηλότερη από αυτή των παλαιότερων νοικοκυριών. Οι νέες καταναλωτικές αντιλήψεις θεωρούνται λοιπόν, ως η κινητήρια δύναμη των μεταβολών στην αγορά εργασίας και στη σημαντική αύξηση του αριθμού των γυναικών με επαγγελματική εξωοικιακή απασχόληση.

Η σημαντική αυτή εξέλιξη οδηγεί σταδιακά στον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ρόλων των συζύγων και οι οικογένειες διπλής απασχόλησης με

αδιαφοροποίητους συζυγικούς ρόλους αυξάνονται συνεχώς. Οπότε, η εργαζόμενη σύζυγος και μητέρα αποτελεί το αναμενόμενο γυναικείο μοντέλο στην Αθήνα με κύρος, υπερβαίνοντας τη θέση της γυναίκας-νοικοκυράς που θεωρείται κοινωνικά υποδεέστερη.

2.3.2 Θέση στο επάγγελμα

Από τους γονείς που έχουν ή είχαν σχέση με την παραγωγική διαδικασία, περισσότερο από το 50% για τον πατέρα και πολύ υψηλότερο ποσοστό για τη μητέρα, εργάζεται ή εργαζόνταν με τη μορφή της εξαρτημένης εργασίας. Ο πατέρας κατέχει θέση εργοδότη κατά 15%, ενώ η μητέρα μόλις κατά 6%. Άρα στο χώρο του επαγγέλματος τροφοδοτείται μια έντονη ‘μισθωτοποίηση’ και των δύο γονέων, ενώ στο ένα άκρο της κλίμακας υπάρχει μια αυξημένη διόγκωση των εργοδοτών που είναι άντρες σε σχέση με τις γυναίκες.

Πίνακας 2.3 Θέση στο επάγγελμα των δύο γονέων⁵

	Πατέρας		Μητέρα	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Εργοδότης	292	14.7%	73	6.3%
Αυτοαπασχολούμενος	666	33.4%	301	25.8%
Μισθωτός	1035	51.9%	793	68%
Σύνολο	1993	100%	1167	100%

2.3.3 Επάγγελμα

Για τα επαγγέλματα των γονέων χρησιμοποιήθηκε η στατιστική ταξινόμηση των επαγγελμάτων της Ε.Σ.Υ.Ε. Από τις 9 μεγάλες ομάδες που περιέχει το εγχειρίδιο, αφαιρέθηκε εκείνη των γεωργών, λόγω των ελάχιστων απαντήσεων που υπήρξαν και συνενώθηκαν σε μια κατηγορία οι ειδικευμένοι τεχνίτες με τους χειριστές μηχανών. Επιπλέον στην κατηγορία των υπαλλήλων γραφείου, συμπεριλαμβάνεται εκείνη η κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων που είναι μη πτυχιούχοι και ασκούν γενικές εργασίες γραφείου. Επομένως από τον παρακάτω πίνακα προκύπτει ότι η πλειονότητα των πατέρων των ερωτώμενων είναι ανώτερα διοικητικά στελέχη (διευθύνοντες δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων, βουλευτές και επιχειρηματίες), υπάλληλοι γραφείου και τεχνίτες. Οι μητέρες κατέχουν κυρίως υπαλληλικές θέσεις, ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα (μηχανικοί, αρχιτέκτονες, εκπαιδευτικοί, νομικοί) και βρίσκονται αρκετά υψηλά στην επαγγελματική κλίμακα, αφού πολλές από αυτές είναι διευθύντριες μικρών/μεγάλων δημοσίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων. Σε απόλυτους αριθμούς οι

⁵ Σημείωση: α) Για τον πατέρα δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι δεν έχουν απαντήσει β) Για τη μητέρα δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι δεν έχουν απαντήσει και οι ασχολούμενες με τα οικιακά.

μητέρες είναι λιγότερο τεχνίτριες και περισσότερο πλανόδιες πωλήτριες σε σχέση με τους πατέρες.

Πίνακας 2.4 Επάγγελμα γονέων

	Πατέρας		Μητέρα	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Ανώτερα διοικητικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	491	26,9%	197	17,3%
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα	209	11,5%	164	14,4%
Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί	106	5,8%	82	7,2%
Υπάλληλοι γραφείου	355	19,5%	438	38,4%
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	91	5,0%	59	5,2%
Ειδικευμένοι τεχνίτες και εργάτες	526	28,8%	106	9,3%
Ανειδίκευτοι εργάτες, πλανόδιοι πωλητές	47	2,6%	94	8,2%
Σύνολο	1825	100%	1140	100%

Με τα παραπάνω στοιχεία μπορούν να συντεθούν οι επαγγελματικές ομάδες⁶ των γονέων, μέσα από τις οποίες παρέχεται η δυνατότητα για το σχηματισμό ενός καλύτερου προφίλ. Η διαδικασία αυτή κατατάσσει τα άτομα ανάλογα με το επάγγελμα τους σε ένα άξονα όπου ενδέχεται να εμφανίζεται η κοινωνική πόλωση. Κοινωνική πόλωση είναι η κατανομή των ατόμων στον άξονα της κοινωνικής ανισότητας που παρουσιάζει αυξημένο αριθμό περιπτώσεων στην περιοχή των ακραίων θέσεων (πόλοι) και μειωμένο στο κέντρο της κλίμακας. Αύξηση ή ένταση του φαινομένου αυτού αποτελεί η διαδικασία μεταβολής της κατανομής του πληθυσμού στον άξονα της κοινωνικής ανισότητας με την αύξηση των περιπτώσεων στην περιοχή των πόλων (Μαλούτας, 2000: 8).

⁶ Υψηλές επαγγελματικές ομάδες: Επιχειρηματίες, διευθύνοντες μεγάλων/μικρών δημ. & ιδ. επιχειρήσεων και αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων

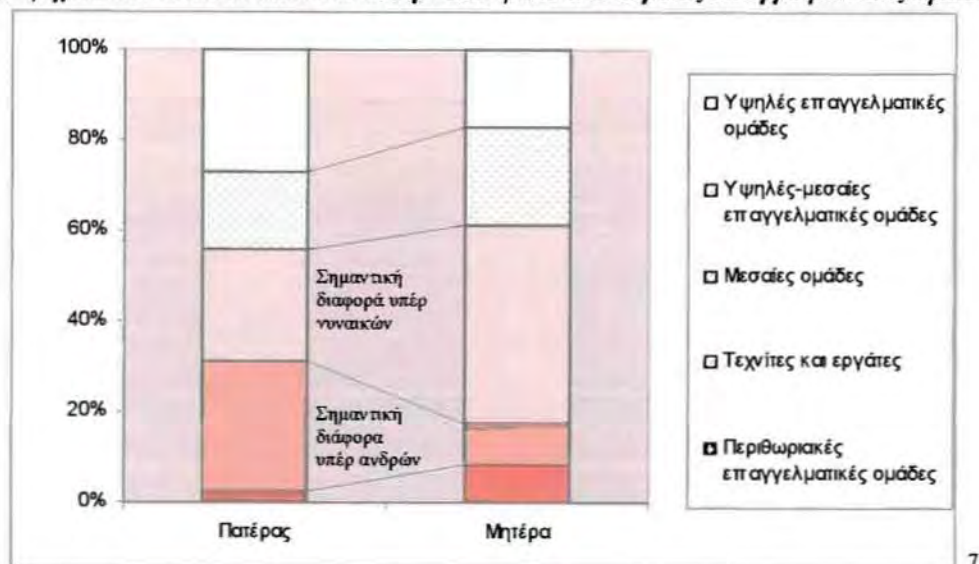
Υψηλές-μεσαίες επαγγελματικές ομάδες: Εκπαιδευτικοί, αρχιτέκτονες, νομικοί, τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί

Μεσαίες επαγγελματικές ομάδες: Υπάλληλοι γραφείου, δημόσιοι υπάλληλοι, και απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών

Τεχνίτες και εργάτες: Τεχνίτες δομικών έργων, οδηγοί μέσων μεταφοράς, συντηρητές και τεχνίτες επεξεργασίας

Περιθωριακές επαγγελματικές ομάδες: Ανειδίκευτοι αγροεργάτες, πλανόδιοι πωλητές οικιακοί βοηθοί

Γράφημα 2.6: Ποσοστιαία σύνθεση κατά φύλο και ευρείες επαγγελματικές ομάδες

Στον επαγγελματικό άξονα του πατέρα διακρίνεται μια σημαντική συμβολή των υψηλών-επαγγελματικών ομάδων και της ομάδας των εργατών. Υπάρχει μια διόγκωση προς στον πόλο όπου υπάρχουν επαγγέλματα κύρους (ανώτερα διοικητικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα), η οποία όμως ανακόπτεται από την καθοριστική παρουσία των επαγγελμάτων που σχετίζονται με τις μεσαίες ομάδες (υπαλληλικές θέσεις). Δύναται να θεωρηθεί ότι προκύπτει μερικώς επαγγελματική πόλωση χωρίς όμως ιδιαίτερη δυναμική, γιατί παρεμβάλλεται σημαντικό ποσοστό της μεσαίας τάξης. Συνοπτικά η διαστρωμάτωση των επαγγελμάτων των πατέρων είναι σχετικά ισορροπημένη στις υψηλές, μεσαίες και χαμηλές ομάδες, με ιδιαίτερες όμως αυξητικές τάσεις στο εγγύς μέλλον προς το μέρος του άξονα που συγκεντρώνονται οι υψηλές επαγγελματικές ομάδες.

Στον επαγγελματικό άξονα της μητέρας είναι έντονη η συμμετοχή των μεσαίων ομάδων και αρκετά μικρή η συμβολή των εργατών και των περιθωριακών ομάδων. Οπότε δεν παρουσιάζεται το φαινόμενο της πόλωσης στο 'ασθενές' φύλο και δύναται να θεωρηθεί ότι υπάρχει μια μικρή τάση προς τις υψηλές-μεσαίες επαγγελματικές ομάδες.

Ως προς τα δύο φύλα προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος των ανδρών ανήκει στην επαγγελματική ομάδα των τεχνιτών και των γυναικών στις μεσαίες ομάδες. Οι

⁷ Σημείωση: α) Για τον πατέρα δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι δεν έχουν απαντήσει β) Για τη μητέρα δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι δεν έχουν απαντήσει και όσοι ασχολούνται με τα οικιακά

γυναίκες κατέχουν συγκριτικά με τους άνδρες περισσότερες θέσεις στις υψηλές-μεσαίες επαγγελματικές ομάδες, αλλά υστερούν σημαντικά στις υψηλές επαγγελματικές ομάδες.

2.3.4 Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας

Οι ερωτώμενοι έχουν ελλιπή πληροφόρηση σε ποσοστό 40% για τον κλάδο της οικονομικής δραστηριότητας των γονέων τους, στοιχείο που φανερώνει είτε αδιαφορία, είτε απλών γνώσεων να εντάξουν το επάγγελμα στον κλάδο που ανήκει. Αφαιρώντας το ποσοστό των μαθητών που δεν έχουν απαντήσει, προκύπτει ότι, οι πατέρες ασχολούνται κυρίως στον τομέα του εμπορίου και στις κατασκευές (26%), στον τομέα των μεταφορών και επικοινωνιών (23%), στην βιομηχανία τροφίμων και επίπλων (14%), στη δημόσια διοίκηση, άμυνα και στις υπηρεσίες της υποχρεωτικής ασφάλισης (11%). Ο κλάδος του εμπορίου και της βιομηχανίας τροφίμων και επίπλων απασχολεί το 16% των μητέρων, οι οποίες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στην υγεία και στην κοινωνική μέριμνα σε ποσοστό υψηλότερο από τους πατέρες (14% έναντι 3,5%).

Πίνακας 2.5 Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας

	Πατέρας		Μητέρα	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Γεωργία, κτηνοτροφία, ορυχεία	12	0,76%	6	0,6%
Βιομηχανία τροφίμων-έπιπλα	214	13,61%	150	16,0%
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος	25	1,59%	3	0,3%
Κατασκευές	176	11,20%	7	0,7%
Εμπόριο αυτοκινήτων, χονδρικό, λιανικό εμπόριο	230	14,63%	156	16,6%
Ξενοδοχεία	51	3,24%	30	3,2%
Μεταφορές, ταχυδρομεία, επικοινωνίες	362	23,03%	65	6,9%
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, έρευνα και ανάπτυξη	134	8,52%	91	9,7%
Δημόσια διοίκηση, άμυνα, υποχρεωτική ασφάλιση	201	12,79%	120	12,8%
Εκπαίδευση	57	3,63%	85	9,1%
Υγεία, κοινωνική μέριμνα	56	3,56%	131	14,0%
Διάθεση λυμάτων-άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	54	3,44%	93	9,9%
Σύνολο	1572	100%	937	100%

Στη συνέχεια ομαδοποιήθηκαν⁸ ορισμένες από τις παραπάνω δραστηριότητες, ώστε οι νέες δραστηριότητες να χρησιμοποιηθούν, αφενός για να αποκρυπτογραφηθεί

⁸ Πρωτογενής τομέας: Γεωργία, κτηνοτροφία, ορυχεία

Δευτερογενής τομέας: Βιομηχανία τροφίμων –έπιπλα, Κατασκευές

Εμπόριο, ξενοδοχεία: Χονδρικό-λιανικό εμπόριο, εμπόριο αυτών, ξενοδοχεία

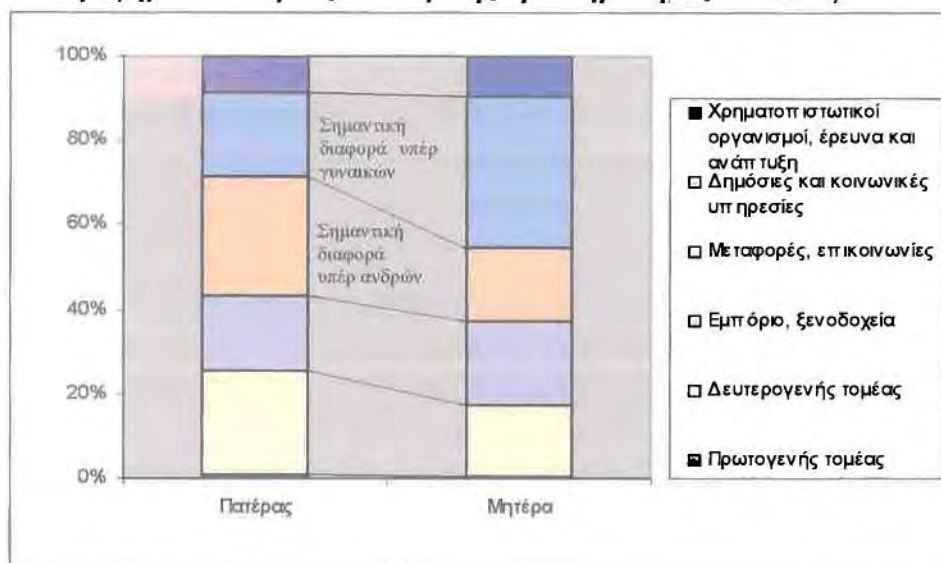
Μεταφορές, επικοινωνίες: Μεταφορές, ταχυδρομεία, επικοινωνίες, παροχή ηλε/κου ρεύματος

Δημόσιες και κοινωνικές υπηρεσίες: Εκπαίδευση, υγεία, κοινωνική μέριμνα, δημόσια διοίκηση, άμυνα

Χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, έρευνα και ανάπτυξη: Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, έρευνα και ανάπτυξη

το οικονομικό προφίλ του χώρου και αφετέρου για να διαπιστωθεί αν υπάρχουν τάσεις πόλωσης μεταξύ των δύο φύλων σε καθεμία από αυτές.

Γράφημα 2.7: Τομέας οικονομικής δραστηριότητας των δύο φύλων

Από το παραπάνω γράφημα συμπεραίνεται, ότι η συμβολή του πρωτογενή τομέα στη διάθρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων της Αττικής, είναι από ελάχιστη έως μηδαμινή. Οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, το εμπόριο, οι μεταφορές και οι δημόσιες υπηρεσίες είναι εκείνες οι δραστηριότητες που συνθέτουν τον τριτογενή τομέα της Αθήνας. Επιπλέον αξιόλογο στοιχείο είναι ότι οι μεταφορές και οι επικοινωνίες αποτελούν την κυριότερη συνιστώσα της οικονομικής δραστηριότητας και έπονται οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, γεγονός που δύναται να θεωρηθεί ότι η Αθήνα δεν συγκεντρώνει σε ικανοποιητικό επίπεδο υπηρεσίες υψηλού επιπέδου (οικονομικού κυρίως χαρακτήρα) που να μπορεί να εξυπηρετήσει αρμοδιότητες μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων. Αυτό άλλωστε την τοποθετεί σημαντικά χαμηλά στην παγκόσμια ιεραρχία των αστικών κέντρων (Μαλούτας, 2000: 9). Η Αθήνα ανήκει στην τέταρτη κατηγορία των μεγάλων πόλεων του πλανήτη, μαζί με το Νέο Δελχί, το Ρίο, σύμφωνα με την κατάταξη των Beaverstock, που πραγματοποιήθηκε με βάση την ύπαρξη κεντρικών γραφείων από 46 επιλεγμένες πολυεθνικές επιχειρήσεις (Beaverstock, et.al, 1999: 464).

Στο δευτερογενή τομέα η συμμετοχή των πατέρων είναι σχεδόν διπλάσια από εκείνη των μητέρων (ιδιαίτερα στις κατασκευές). Οι γυναίκες υπολείπονται από τους

Σημείωση: α) Για τον πατέρα και την μητέρα δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι δεν έχουν απαντήσει β) Για τη μητέρα δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι δεν έχουν απαντήσει και όσες ασχολούνται με τα οικιακά

άνδρες μόνο στον κλάδο των μεταφορών ενώ στις δημόσιες υπηρεσίες η αναλογία ανδρών γυναικών είναι 1: 2.

2.3.5 Επίπεδο εκπαίδευσης

Σημαντικό μέρος των γονέων των ερωτώμενων, έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (πατέρας 31%, μητέρα 33%). Όμως οι γυναίκες (32%) που έχουν απολυτήριο λυκείου είναι περισσότερες από τους άνδρες (20%), οι οποίοι υπερτερούν ως απόφοιτοι των μέσων τεχνικών σχολών. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (ανώτερη και ανώτατη) το 25% των πατέρων είναι απόφοιτοι, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις μητέρες είναι 19%. Επομένως οι πατέρες δύναται να θεωρηθούν ότι έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, αλλά οι μητέρες είναι εκείνες που έχουν σημαντικό προβάδισμα στην ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Πίνακας 2.6 Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

	Πατέρας		Μητέρα	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Απόφοιτος Γυμνασίου	673	30,8%	729	33,3%
Απόφοιτος Μέσης Τεχνικής Σχολής	375	17,1%	200	9,1%
Απόφοιτος Λυκείου	439	20,1%	694	31,7%
Απόφοιτος Ανώτερης Σχολής	132	6,0%	116	5,3%
Απόφοιτος Ανώτατης Σχολής	415	19,0%	303	13,9%
Δεν απαντώ	153	7,0%	145	6,6%
Σύνολο	2187	100%	2187	100%

2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο επιχειρήθηκε μια ανάλυση όλου του χώρου ως προς το σύνολο των χαρακτηριστικών των ερωτώμενων. Τα εξαγόμενα συμπεράσματα για τα δημογραφικά στοιχεία αποτυπώνουν ότι το 10% των ερωτώμενων έχει απολέσει τουλάχιστον μια σχολική χρονιά και το 20% εγκαταστάθηκε πρόσφατα στο Π.Σ.Π.

Ως προς τα κοινωνικά-επαγγελματικά χαρακτηριστικά συνεπάγεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των πατέρων και το 50% των μητέρων συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία κυρίως με τη μορφή της εξαρτημένης απασχόλησης. Όμως οι άνδρες κατέχουν περισσότερες θέσεις από ότι οι γυναίκες στην εργοδοσία και στην αυτοαπασχόληση. Στις ευρείες επαγγελματικές ομάδες, το μεγαλύτερο μέρος των ανδρών ανήκει στην κατηγορία των εργατών και των γυναικών στις υπαλληλικές θέσεις γραφείου. Οι γυναίκες κατέχουν περισσότερες θέσεις στις υψηλές-μεσαίες, αλλά υστερούν σημαντικά στις υψηλές επαγγελματικές ομάδες. Οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερα ποσοστά ολοκλήρωσης της δευτεροβάθμιας και οι άνδρες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

3. ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

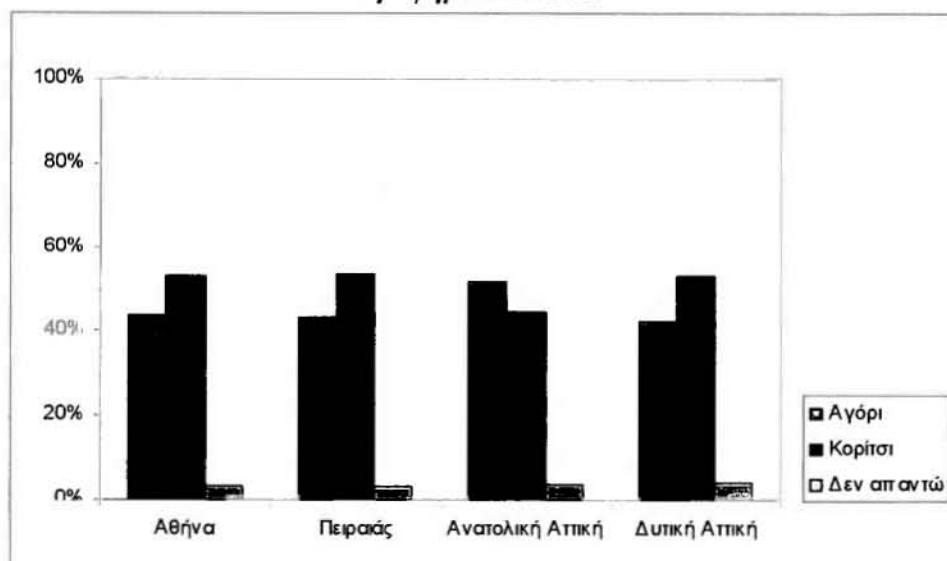
Σε αυτό το κεφάλαιο, επιχειρείται η διερεύνηση του προφίλ των μαθητών στις τέσσερις χωρικές ενότητες (Αθήνα, Πειραιάς, Ανατολική και Δυτική Αττική). Προφανώς, η διαίρεση του φυσικού χώρου δεν είναι αυτή που θα σχηματίσει τις διαφοροποιήσεις, αλλά η ανάλυση και η εξέταση των δημογραφικών-κοινωνικών παραμέτρων, οι οποίες αποτυπώνονται σε κάθε μια από αυτές τις ενότητες ξεχωριστά. Οι μεταβλητές, που ενδεχομένως, αναμένονται να έχουν επιρροή στον εντοπισμό των κοινωνικών, διαφοροποιήσεων και πιθανόν να κατευθύνουν σε διαφορετικές τοποθετήσεις στα θέματα της γήρανσης, ανά χωρική ενότητα, είναι οι εξής: το φύλο, οι μορφές οικογένειας, η θέση των γονέων στην απασχόληση και το επάγγελμα, το είδος του επαγγέλματος και το επίπεδο εκπαίδευσης τους.

3.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3.1.1 Φύλο

Στην Ανατολική Αττική τα αγόρια είναι περισσότερα από τα κορίτσια κατά 7%. Στις άλλες περιοχές υπερτερεί το 'ασθενές' φύλο κατά 10%.

Γράφημα 3.1: Φύλο

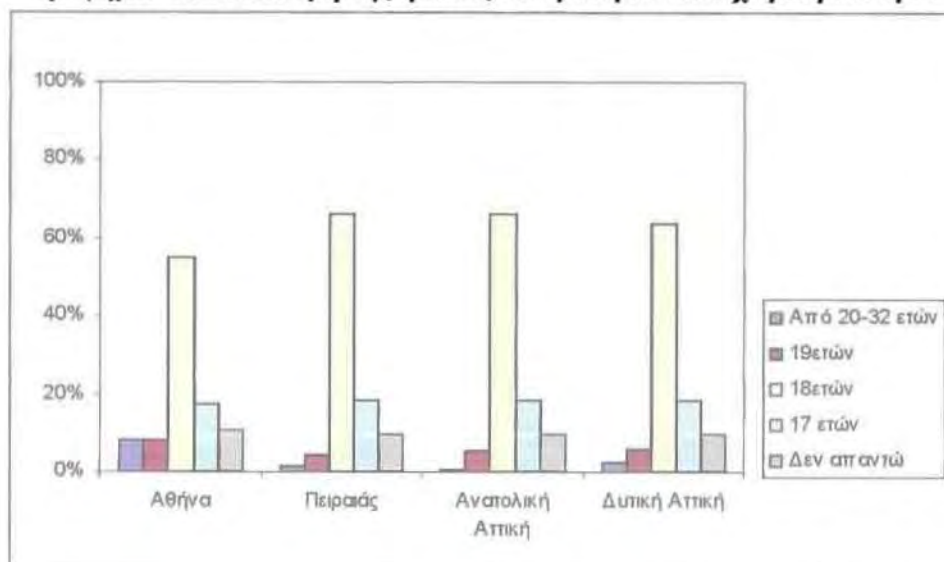

3.1.2 Ηλικία

Η Αθήνα έχει το μεγαλύτερο ποσοστό τελειόφοιτων μαθητών (8%) που η ηλικία τους είναι μεταξύ 20 και 32 ετών. Η πιθανή εξήγηση αυτού του γεγονότος, αποδίδεται στο δείγμα της έρευνας, επειδή τα εσπερινά λύκεια (2 στο σύνολο των λυκείων της

έρευνας) επιλέγονται μόνο στη συγκεκριμένη περιοχή. Αυτή η κατηγορία λυκείων, συγκεντρώνει συνήθως μαθητές που δεν μπορούν να παρακολουθήσουν μαθήματα στα ημερήσια λύκεια, διότι εργάζονται. Ακόμα δύναται να θεωρηθεί, ότι οι μαθητές των εσπερινών λυκείων είναι εκείνοι που έχουν διακόψει την παρακολούθηση μαθημάτων, είτε στο γυμνάσιο, είτε στις πρώτες τάξεις του λυκείου και επιστρέφουν μετά από κάποια χρόνια στο εσπερινό λύκειο, προκειμένου να αποκτήσουν απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον η Αθήνα παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών (8%) που η ηλικία τους είναι 19 ετών. Στον Πειραιά, στην Ανατολική και Δυτική Αττική το 66% των ερωτηθέντων έχει ηλικία 18 ετών, ενώ στην Αθήνα το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 55%. Άρα το κέντρο παρουσιάζει μια συγκέντρωση μαθητών που έχει υπερβεί το λογικό όριο ηλικίας του τελειόφοιτου. Σε όλες τις περιοχές το 10% δεν έδωσε στοιχεία για την ηλικία.

Γράφημα 3.2: Κατανομή της ηλικίας των μαθητών ανά χωρική ενότητα

3.1.2 Τόπος γέννηση και τόπος διαμονής κατά την εφηβεία

Στον Πειραιά και στη Δυτική Αττική το 60% των ερωτηθέντων απάντησε ότι γεννήθηκαν και διέμεναν κατά την εφηβεία τους εντός του Π.Σ.Π., ενώ στην Αθήνα το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 65%. Εκτιμάται ότι ο Πειραιάς αποτελεί ιδιαίτερο πόλο προτίμησης και συγκέντρωσης των οικογενειών, αφού το 26% των μαθητών της περιοχής αυτής γεννήθηκαν και διέμεναν κατά την εφηβεία τους εκτός Π.Σ.Π. Αξιοπερίεργο στοιχείο είναι ότι το 10% των ερωτηθέντων στην Ανατολική και το 8% Δυτική Αττική γεννήθηκε εντός Π.Σ.Π., κατά την εφηβεία μετακινήθηκε εκτός Π.Σ.Π. και τη χρονική στιγμή που πραγματοποιήθηκε η έρευνα, είχε επιστρέψει πίσω. Αυτό

υποδηλώνει μια έντονη κινητικότητα της οικογένειας στις περιοχές αυτές, αφού πιθανόν άλλαξαν τόπο κατοικίας δύο φορές σε μια δεκαπενταετία.

Πίνακας 3.1 Τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία

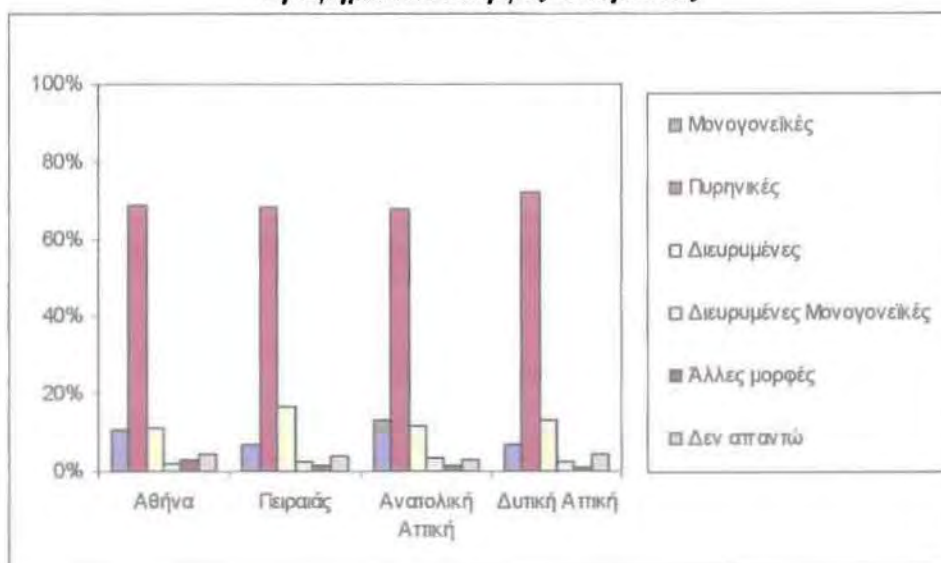
	Τόπος γέννησης και διαμονής εντός Π.Σ.Π	Τόπος γέννησης εκτός Π.Σ.Π. και τόπος διαμονής εντός Π.Σ.Π	Τόπος γέννησης εντός Π.Σ.Π. και τόπος διαμονής εκτός Π.Σ.Π.	Τόπος γέννησης και διαμονής εκτός Π.Σ.Π.	Δ.Α.
Αθήνα	65,9%	5,7%	5,1%	17,2%	6,0%
Πειραιάς	60,1%	4,0%	5,0%	25,7%	5,2%
Αν. Αττική	62,8%	4,8%	10,1%	17,3%	5,1%
Δ. Αττική	59,8%	4,6%	8,2%	19,6%	7,9%

3.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

3.2.1 Μορφή οικογένειας

Η μορφή της πυρηνικής οικογένειας κυριαρχεί ολοκληρωτικά στις τέσσερις περιοχές και στη Δυτική Αττική προσεγγίζει το 72%. Στην Αθήνα και στην Ανατολική Αττική εμφανίζονται τα υψηλότερα ποσοστά της μονογονεϊκής οικογένειας με 11% και 13% αντίστοιχα, ενώ στον Πειραιά το μοντέλο της διευρυμένης οικογένειας έχει μεγαλύτερη ένταση (17%) σε σχέση με τις άλλες περιοχές. Αθροίζοντας τα ποσοστά των διευρυμένων, των διευρυμένων μονογονεϊκών και των άλλων μορφών οικογένειας, προκύπτει ότι το 23% στον Πειραιά των ερωτώμενων ζει με άτομα τρίτης ηλικίας, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές το ποσοστό αυτό δεν υπερβαίνει το 15%.

Γράφημα 3.3: Μορφές οικογένειας

3.2.2 Μέγεθος νοικοκυριού

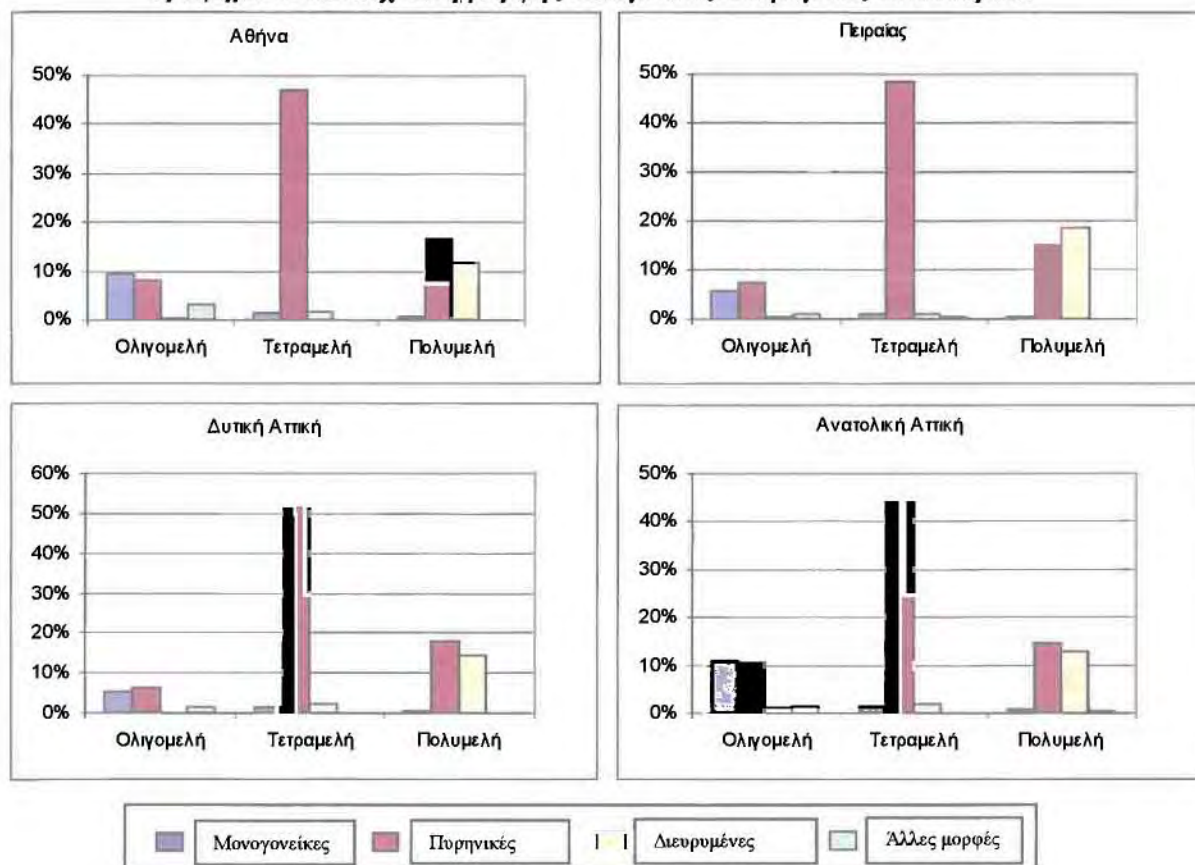
Στο κέντρο και στην Ανατολική Αττική συγκεντρώνονται περισσότερα τα ολιγομελή νοικοκυριά (διμελή και τριμελή). Τα πολυμελή νοικοκυριά παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό στον Πειραιά και τα τετραμελή στη Δυτική Αττική.

Πίνακας 3.2 Μέγεθος νοικοκυριού

	Διμελή	Τριμελή	Τετραμελή	Πολυμελή
Αθήνα	10,5%	13,8%	48,2%	27,5%
Πειραιάς	5,7%	12,1%	49,2%	33,0%
Ανατολική Αττική	9,3%	16,8%	46,5%	27,4%
Δυτική Αττική	6,4%	10,3%	52,2%	31,1%

Από τη συσχέτιση της δομής του νοικοκυριού με την μορφή της οικογένειας προκύπτουν τα εξής στοιχεία: α) η παραδοσιακή μορφή οικογενειακού σχήματος (διευρυμένες οικογένειες με πολυμελή νοικοκυριό) σημειώνει υψηλά ποσοστά στον Πειραιά (19%) και χαμηλά ποσοστά στην Αθήνα και στην Ανατολική Αττική (12%) β) στο κέντρο (10%) και στα ανατολικά προάστια (10%) συγκεντρώνονται οι χαλαρές δομές οικογενειών (μονογονεϊκές οικογένειες με ολιγομελές νοικοκυριό).

Γράφημα 3.4: Συσχέτιση μορφής οικογένειας και μέγεθος νοικοκυριού

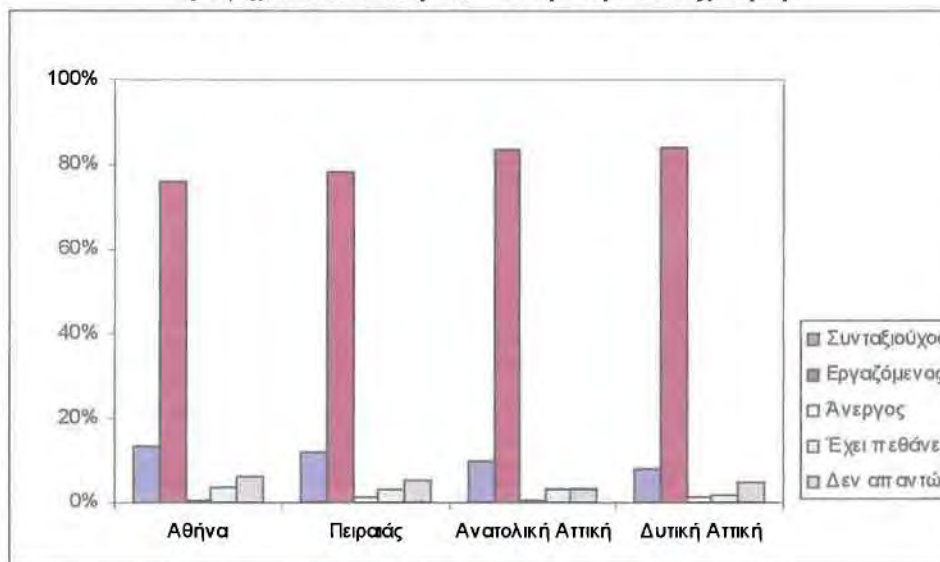

3.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

3.3.1 Θέση στην απασχόληση

Σύμφωνα με το διάγραμμα 3.4 διαπιστώνεται ότι, ως προς τη θέση του πατέρα στην απασχόληση, απουσιάζει η διαφοροποίηση ανά χωρική ενότητα. Στην Ανατολική και Δυτική Αττική παρουσιάζεται το μεγαλύτερο μέρος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (84%). Περισσότεροι συνταξιούχοι υπάρχουν στην Αθήνα (13%) και στον Πειραιά (12%), όπου εκεί το ποσοστό θνησιμότητας είναι ελαφρώς υψηλότερο από τις άλλες δύο περιοχές.

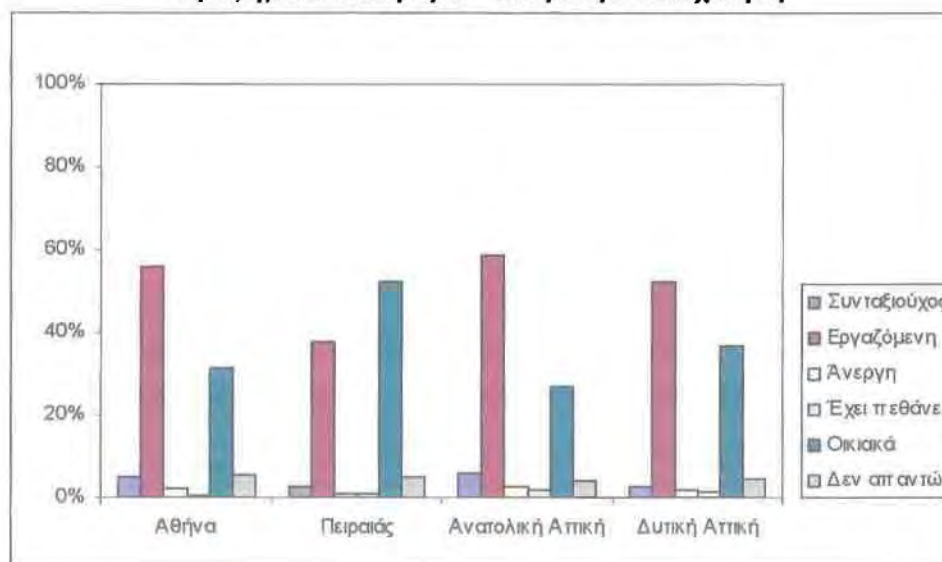
Γράφημα 3.5: Πατέρας – θέση στην απασχόληση

Υπάρχει μια διαφοροποίηση μεταξύ του οικονομικά ενεργού και ανενεργού πληθυσμού των μητέρων, η οποία διαχέεται στο χώρο μεταξύ του Πειραιά και των υπολοίπων περιοχών. Περισσότερο από μία στις δύο μητέρες των ερωτώμενων εργάζεται, εξαιρουμένου του Πειραιά, όπου το 53% ασχολείται με τα οικιακά. Αυτή η διαφοροποίηση δύναται να εξηγηθεί από το γεγονός, ότι σε αυτήν την περιοχή συγκεντρώνεται το υψηλότερο ποσοστό των πολυμελών νοικοκυριών, με αποτέλεσμα η γυναίκα να μην έχει τη δυνατότητα να εισέλθει στο χώρο εργασίας, επειδή έχει να φροντίσει τόσο τους ανιόντες όσο και τους κατιόντες. Αυτό είναι απόρροια της σύγκρουσης και της μερικής ασυμβατότητας των ρόλων μητέρας-εργαζόμενης. Πιθανόν η έλλειψη επαρκών προσόντων (χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης) και δεξιοτήτων δύναται να θεωρηθούν ως μειονεκτήματα, που έχουν οι μητέρες της συγκεκριμένης περιοχής. Αντίθετα στην Ανατολική Αττική, η συμμετοχή των γυναικών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό ανέρχεται στο 60% και τα ολιγομελή νοικοκυριά

παρουσιάζουν την μεγαλύτερη συμμετοχή σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές, το οποίο αναμενόταν, δεδομένου ότι υπάρχει συγκέντρωση υψηλών επαγγελματικών ομάδων. Άρα συμπεραίνεται, ότι οι μητέρες αυτής της περιοχής προτιμούν την επαγγελματική δραστηριότητα και περιορίζουν το μέγεθος της οικογένειας για τη δυνατότητα απόκτησης επιπλέον εισοδήματος. Επιπρόσθετα αποκτούν έναν πιο δραστήριο ρόλο στην οικογένεια σε σχέση με αυτόν της απλής νοικοκυράς, αφού συμμετέχουν στην διαμόρφωση του οικογενειακού εισοδήματος. Στην Ανατολική Αττική, συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιοχές, υπάρχουν περισσότερες μητέρες-συνταξιούχοι (6%) και λιγότερες μητέρες που ασχολούνται με τα οικιακά (27%).

Γράφημα 3.6: Μητέρα – θέση στην απασχόληση

Προκειμένου να σχηματισθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για το προφίλ της απασχόλησης και των δύο γονέων, πραγματοποιήθηκε κωδικοποίηση των μεταβλητών της απασχόλησης. Στους μη εργαζόμενους συγκαταλέγονται αυτοί που είναι άνεργοι, οι συνταξιούχοι, οι αποβιώσαντες και στις γυναίκες όσες ασχολούνται με τα οικιακά. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι ότι εκτός του Πειραιά, σε όλες τις άλλες περιοχές περίπου το 50% και των δύο γονιών εργάζονται. Επιπλέον η απασχόληση των πατέρων είναι συγκριτικά πολύ υψηλότερη από αυτή των μητέρων. Ακόμα το 12% και το 10% στον Πειραιά και στην Αθήνα ανήκει στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό.

Πίνακας 3.3 Απασχόληση γονέων

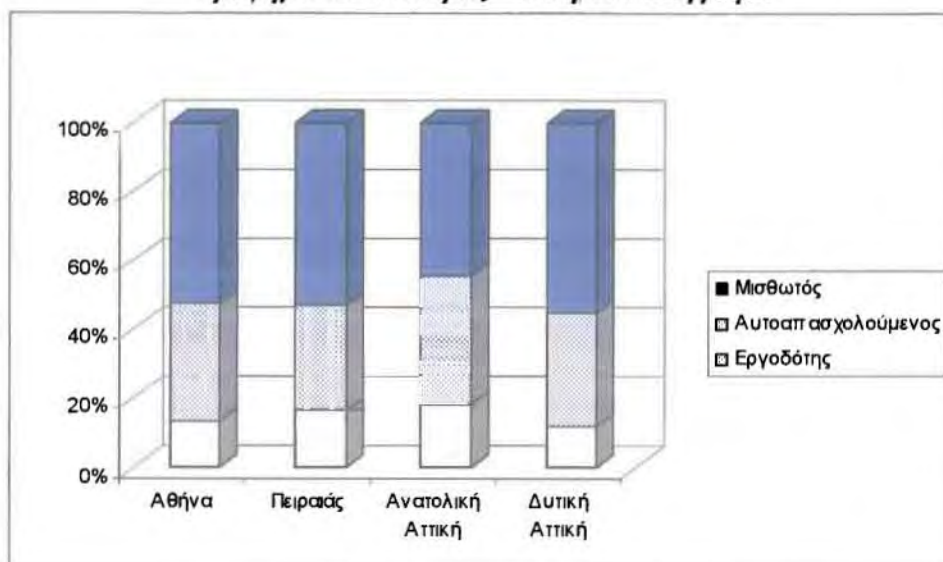
	Εργάζονται και οι δύο γονείς	Εργάζεται ο πατέρας	Εργάζεται η μητέρα	Δεν εργάζονται Δ.Α και οι δύο	Δ.Α
Αθήνα	47,1%	28%	7,4%	9,8%	7,7%
Πειραιάς	33,3%	44,4%	3,8%	12,1%	6,4%
Αν. Αττική	51,3%	31,6%	7,2%	5,3%	4,5%
Δ. Αττική	45,8%	37,5%	5,6%	5,3%	5,8%

3.3.2 Θέση στο επάγγελμα και κλάδος οικονομικής δραστηριότητας

3.3.2.1 Πατέρας

Μεταξύ των τεσσάρων χωρικών παρατηρείται ότι είναι έντονη η παρουσία της εξαρτημένης εργασίας, αφού η ‘μισθωτοποίηση’ κυμαίνεται από το 43% στην Ανατολική Αττική έως το 55% στη Δυτική Αττική. Βέβαια αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι στην Ανατολική Αττική υπάρχουν περισσότεροι εργοδότες, συνθέτοντας το στίγμα ότι η περιοχή αυτή αποτελεί πόλο έλξης για τις υψηλές κοινωνικοεπαγγελματικές ομάδες. Αντίθετα το χαμηλότερο ποσοστό εργοδοτών παρουσιάζεται στη Δυτική Αττική. Παρ’ όλες αυτές τις μικρές αποκλίσεις δεν εκδηλώνονται στοιχεία κοινωνικής διαφοροποίησης για τη θέση που κατέχει ο πατέρας στο επάγγελμα, στοιχείο που αναδεικνύει τον αθηναϊκό χώρο σχετικά ομοιογενή. Βέβαια αν η ανάλυση γινόταν σε επίπεδο δήμου της κάθε περιοχής, τότε ο βαθμός κοινωνικού διαχωρισμού θα ήταν ενδεχομένως υψηλότερος.

Γράφημα 3.7: Πατέρας – θέση στο επάγγελμα

Στον πίνακα 3.4 διασταυρώνεται ο κλάδος της οικονομικής δραστηριότητας με τη θέση του πατέρα στο επάγγελμα. Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι ανεξαρτήτως χωρικού συνόλου και θέσης στο επάγγελμα, ο πρωτογενής τομέας συμμετέχει ελάχιστα στην διάρθρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στην Αττική. Ο δευτερογενής τομέας με σαφώς πιο αυξημένο ειδικό βάρος από τον πρωτογενή, συγκεντρώνει περισσότερους αυτοαπασχολούμενους και μισθωτούς στη Δυτική Αττική και στην Αθήνα. Στον τομέα των μεταφορών, των δημοσίων και κοινωνικών υπηρεσιών, παρατηρείται ότι οι μισθωτοί στην Ανατολική Αττική αποτελούν το 42% ενώ στην

Αθήνα και στη Δυτική Αττική το 33%. Στην Ανατολική Αττική οι αυτοαπασχολούμενοι στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς κατέχουν το 8%, αλλά στις άλλες περιοχές το αντίστοιχο ποσοστό κυμαίνεται από 2% έως 4%.

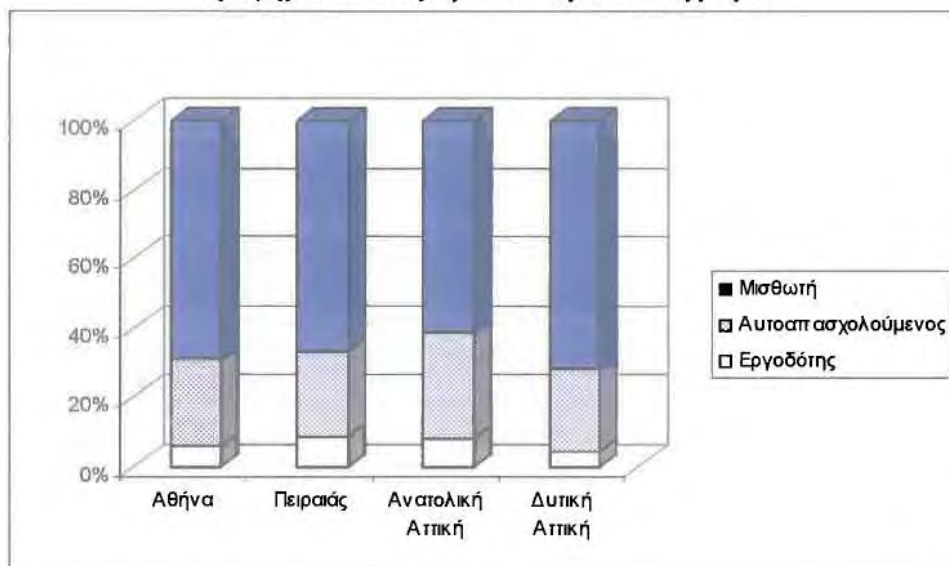
Πίνακας 3.4 Πατέρας - τομέας οικονομικής δραστηριότητας

	Θέση στο επάγγελμα	Πρωτογενής τομέας	Δευτερογενής τομέας	Εμπόριο, ξενοδοχεία	Μεταφορές, επικοινωνίες	Δημόσιες - κοινωνικές υπηρεσίες	Χρηματικοί οργανισμοί, έρευνα & ανάπτυξη
Αθήνα	Εργοδότης	0,2%	4,3%	6,0%	1,8%	0,4%	1%
	Αυτ/νος	1%	11,9%	9,5%	6,4%	3,1%	2,1%
	Μισθωτός	0,2%	9,5%	3,7%	17,5%	16,1%	5,3%
Πειραιάς	Εργοδότης		4,6%	6,3%	3,6%	1%	1%
	Αυτ/νος	0,3%	7,3%	7,3%	11,3%	1,3%	3,6%
	Μισθωτός		9,9%	2,3%	26,8%	10,9%	2,3%
Αν. Αττική	Εργοδότης		6,2%	7,7%	1,8%	0,4%	1,1%
	Αυτ/νος	0,4%	8%	10,2%	6,2%	7,3%	7,7%
	Μισθωτός		3,6%	2,2%	13,9%	17,9%	5,5%
Δ. Αττική	Εργοδότης	0,2%	5,5%	3,9%	0,7%	1,8%	1,1%
	Αυτ/νος		11,8%	9%	7,7%	2,6%	1,8%
	Μισθωτός	0,4%	13,4%	3,5%	16,4%	17,1%	3,1%

3.3.2.2 Μητέρα

Στο επάγγελμα της μητέρας είναι σαφώς πιο έντονο το φαινόμενο της 'μισθωτοποίησης' σε σχέση με τους άνδρες. Βέβαια στην Ανατολική Αττική το σύνολο των αυτοαπασχολούμενων και των εργοδοτών προσεγγίζει το 40% ενώ στις υπόλοιπες περιοχές είναι μικρότερο του 30%.

Γράφημα 3.8: Μητέρα – θέση στο επάγγελμα

Η μισθωτή εργασία των γυναικών είναι ιδιαίτερα έντονη στις δημόσιες υπηρεσίες. Στο δευτερογενή τομέα, επαναλαμβάνεται το φαινόμενο της

‘μισθωτοποίησης’, εξαιρουμένου του γυναικείου πληθυσμού της Ανατολικής Αττικής. Βέβαια εμφανίζονται κάποια σημαντικά δείγματα αυτοαπασχόλησης στο εμπόριο, χωρίς να υπάρχουν χωρικές διαφοροποιήσεις. Στον τομέα των χρηματοοικονομικών οργανισμών, τη μεγαλύτερη συμμετοχή στη μισθωτή εργασία έχουν οι εργαζόμενες μητέρες της Ανατολικής και Δυτικής Αττικής.

Πίνακας 3.5 Μητέρα - τομέας οικονομικής δραστηριότητας

	Θέση στο επάγγελμα	Δευτερογενής τομέας	Εμπόριο, ξενοδοχεία	Μεταφορές, επικοινωνίες	Δημόσιες - κοινωνικές υπηρεσίες	Χρηματ/κοί οργανισμοί, έρευνα & ανάπτυξη
Αθήνα	Εργοδότης	1,4%	1,7%	0,7%	1%	-
	Αυτ/νος	5,4%	8,5%	3,4%	3,1%	2%
	Μισθωτή	12,2%	10,2%	11,9%	34,6%	4,1%
Πειραιάς	Εργοδότης	3,7%	1,8%	0,9%	0,9%	-
	Αυτ/νος	3,7%	9,2%	4,6%	5,5%	0,9%
	Μισθωτή	11%	11%	12,8%	28,4%	5,5%
Αν. Αττική	Εργοδότης	1,6%	2,7%	0,5%	1,1%	1,1%
	Αυτ/νος	1,6%	7,6%	6,0%	12%	6%
	Μισθωτή	3,3%	4,3%	11,4%	33,2%	7,1%
Δ. Αττική	Εργοδότης	2%	2%	0,4%	-	0,4%
	Αυτ/νος	6%	8,7%	3,2%	5,2%	2,8%
	Μισθωτή	13,1%	8,3%	13,9%	27%	7,1%

3.3.3 Η δομή των επαγγελματιών στο χώρο

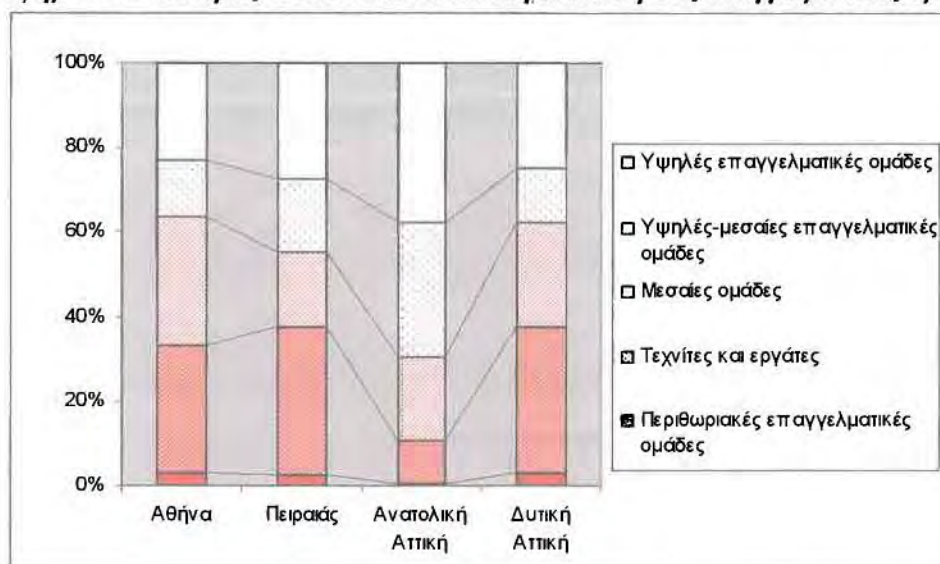
Στον κοινωνικό και οικονομικό άτλαντα της Ελλάδας (Μαλούτας, 2000) έχει διαπιστωθεί ότι το σχήμα της γεωγραφικής κατανομής των επαγγελματιών ομάδων στην Αθήνα, συνθέτει μια τομεακή διχοτόμηση μεταξύ Ανατολής και Δύσης, με τη συγκέντρωση των υψηλών και μεσαίων επαγγελματιών ομάδων στο ένα άκρο και των μικρομεσαίων ομάδων στο άλλο άκρο. Η υπάρχουσα κατάσταση είναι αποτέλεσμα των μετακινήσεων των υψηλών και μεσαίων κατηγοριών από το κέντρο προς τα νότια και βόρεια προάστια. Στο κέντρο της Αθήνας, το 1971 συγκεντρώνεται το 62% των υψηλότερων επαγγελματιών κατηγοριών, έναντι μόνο 27% το 1991.⁹ Ταυτόχρονα το ποσοστό των κατηγοριών αυτών που ζει στα «καλά» προάστια αυξήθηκε από 10% το 1971 σε 30% το 1991. Αντίθετα η μετακίνηση των εργατικών κατηγοριών υπήρξε περιορισμένη και εγκλωβισμένη στις δυτικές συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά. (Μαλούτας, 2000: 47).

⁹ Η Αθήνα είναι ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα πρωτευουσών που χαρακτηρίζεται από τη χωροθέτηση μικρομεσαίων επαγγελματιών ομάδων. Οι περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις διακρίνονται για την τάση επανάκτησης του κέντρου από τα υψηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η περιοχή των Docklands στο Λονδίνο και ορισμένα τμήματα του Παρισιού, όπου μετά από πολλαπλές πολεοδομικές επεμβάσεις εκδίωξαν το εργατικό στοιχείο προς την περιφέρεια της πόλης. (Μαλούτας, 2000: 14)

3.3.3.1 Πατέρας

Στην Ανατολική Αττική υπάρχει συσσώρευση των υψηλών, υψηλών-μεσαίων θέσεων των επαγγελματικών ομάδων των πατέρων, με κυριότερους εκφραστές τα επιστημονικά επαγγέλματα, τους εκπαιδευτικούς και τα διευθυντικά στελέχη των δημοσίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων. Επαγωγικά συμπεραίνεται ότι εκεί διαμένουν οι υψηλότερες κοινωνικές τάξεις και πιθανόν η 'ελίτ' της αθηναϊκής κοινωνίας. Στην Αθήνα, μετά την μετακίνηση των υψηλών επαγγελματικών ομάδων που αναφέρθηκε παραπάνω, αλλοιώνεται σημαντικά η κοινωνικοεπαγγελματική δομή της και κυρίαρχη πλέον είναι η ομάδα των μεσαίων επαγγελμάτων. Στον Πειραιά παρουσιάζεται μια εμφανής υπεροχή των υψηλών επαγγελμάτων έναντι των υψηλών-μεσαίων και των μεσαίων, αλλοιώνοντας σε σημαντικό βαθμό το εργατικό προφίλ που συνθέτουν οι δυτικές συνοικίες του λιμανιού. Υπάρχουν συνοικίες στον Πειραιά, όπως η Καστέλα, η Φρεατίδα, το Χατζηκυριάκειο στις οποίες διαμένουν οικογένειες, που ασχολούνται με τις ναυτιλιακές επιχειρήσεις, διαμορφώνοντας καθοριστικά τη δομή των επαγγελμάτων στην περιοχή. Στη Δυτική Αττική και στον Πειραιά, εμφανίζεται αθροιστικά το υψηλότερο ποσοστό των εργατών και των περιθωριακών επαγγελματικών ομάδων, αλλά προκύπτει ότι η διάρθρωση των επαγγελμάτων στο δυτικό μέρος της πόλης έχει έντονο χαρακτήρα μεσαίας και χαμηλής επαγγελματικής διαστρωμάτωσης.

Γράφημα 3.9: Πατέρας-Ποσοστιαία σύνθεση κατά ευρείες επαγγελματικές ομάδες

Συμπερασματικά προκύπτει ότι από την μια μεριά του άξονα είναι η Ανατολική Αττική, όπου συγκεντρώνονται τα επαγγέλματα ιδιαίτερου κύρους και εμβέλειας και από την άλλη πλευρά είναι οι υπόλοιπες περιοχές, οι οποίες έχουν έντονο χαρακτήρα

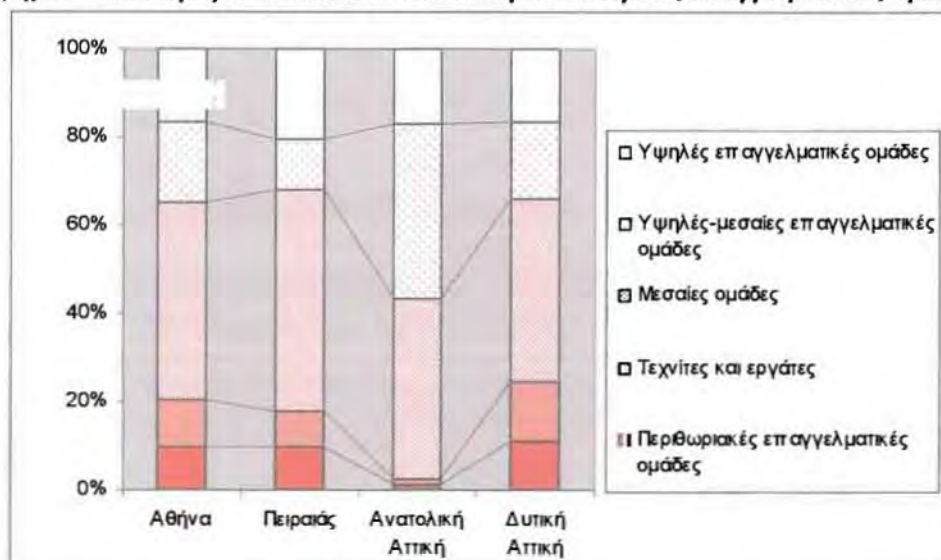
μεσαίας διαστρωμάτωσης των επαγγελματιών. Η συνεχής προαστιοποίηση που πραγματοποιείται κυρίως στην Ανατολική Αττική (βόρεια και νοτιανατολικά προάστια), αναμένεται να διευρύνει το χάσμα της επαγγελματικής πόλωσης που υπάρχει σήμερα, καθώς εκείνες οι κατηγορίες των υψηλών επαγγελματικών ομάδων θα έχουν την οικονομική δυνατότητα να εγκατασταθούν σε αυτές τις περιοχές.

Η δομή των επαγγελμάτων στην Αθήνα και στη Δυτική Αττική είναι σχεδόν όμοια (το 63,5% και το 62,5% των επαγγελμάτων αντίστοιχα ανήκουν στις χαμηλές και μεσαίες ομάδες), ενώ στον Πειραιά υπάρχει μια μικρή διαφοροποίηση λόγω υψηλότερης συμμετοχής των υψηλών και υψηλών-μεσαίων επαγγελματικών ομάδων.

3.3.3.2 Μητέρα

Στην Ανατολική Αττική εμφανίζεται το υψηλότερο ποσοστό επαγγελμάτων των μητέρων που ανήκουν στις υψηλές-μεσαίες ομάδες (40%) και το μικρότερο στις χαμηλές ομάδες (3%), ενώ στις υπόλοιπες περιοχές το ποσοστό για τις υψηλές-μεσαίες ομάδες δεν ξεπερνά το 20%. Στην Αθήνα τα επαγγέλματα των γυναικών, που συγκαταλέγονται στις μεσαίες ομάδες καταλαμβάνουν το 45%, ενώ στην ίδια περιοχή υπάρχει μια σαφής υπεροχή των υψηλών-μεσαίων επαγγελμάτων έναντι των εργατριών. Στον Πειραιά παρουσιάζονται τα υψηλότερα ποσοστά των υψηλών (21%) και μεσαίων (50%) επαγγελματικών ομάδων (στην Ανατολική και Δυτική Αττική τα αντίστοιχα ποσοστά συμπίπτουν και είναι (17%) και (41%)). Στη Δυτική Αττική συγκεντρώνονται τα υψηλότερα ποσοστά των εργατριών (14%) και των περιθωριακών επαγγελματικών ομάδων.

Γράφημα 3.10: Μητέρα-Ποσοστιαία σύνθεση κατά ευρείες επαγγελματικές ομάδες

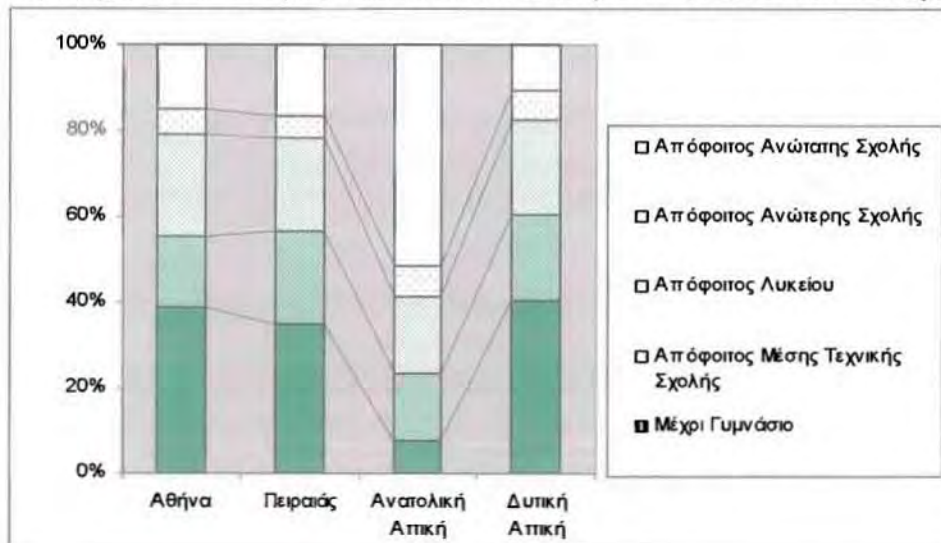

Για τα επαγγέλματα των μητέρων δύναται να θεωρηθεί ότι έντονο χαρακτηριστικό τους είναι η μεσαία διαστρωμάτωση τους. Όμως, η θέση της γυναίκας στην επαγγελματική ιεραρχία-με κυριότερο εκφραστή τις υψηλές μεσαίες επαγγελματικές ομάδες- είναι σαφώς καλύτερη στην Ανατολική Αττική, από ότι στις υπόλοιπες περιοχές.

3.3.4 Επίπεδο εκπαίδευσης

Υπάρχει χωρική διαφοροποίηση ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Στην Ανατολική Αττική οι πατέρες που έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση καταλαμβάνουν το 8% ενώ στις υπόλοιπες περιοχές το αντίστοιχο ποσοστό κυμαίνεται από 41% στη Δυτική Αττική μέχρι 45% στον Πειραιά. Υψηλότερα ποσοστά αποφοίτων των μέσων τεχνικών σχολών εμφανίζονται στον Πειραιά και στη Δυτική Αττική, το οποίο δύναται να συσχετισθεί με την παρουσία ειδικευμένων τεχνιτών και εργατών σε αυτές τις περιοχές¹⁰. Η σημαντικότερη διαφορά εντοπίζεται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το 50% των πατέρων από την Ανατολική Αττική είναι απόφοιτοι των ανωτάτων σχολών, αλλά στη Δυτική Αττική είναι μόλις το 11%. Δημιουργείται ένα δίπολο μεταξύ της Ανατολικής Αττικής και των υπολοίπων περιοχών της έρευνας, όπου στο ένα άκρο συγκεντρώνονται τα άτομα που είναι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στο άλλο άκρο οι γονείς που είναι απόφοιτοι γυμνασίου

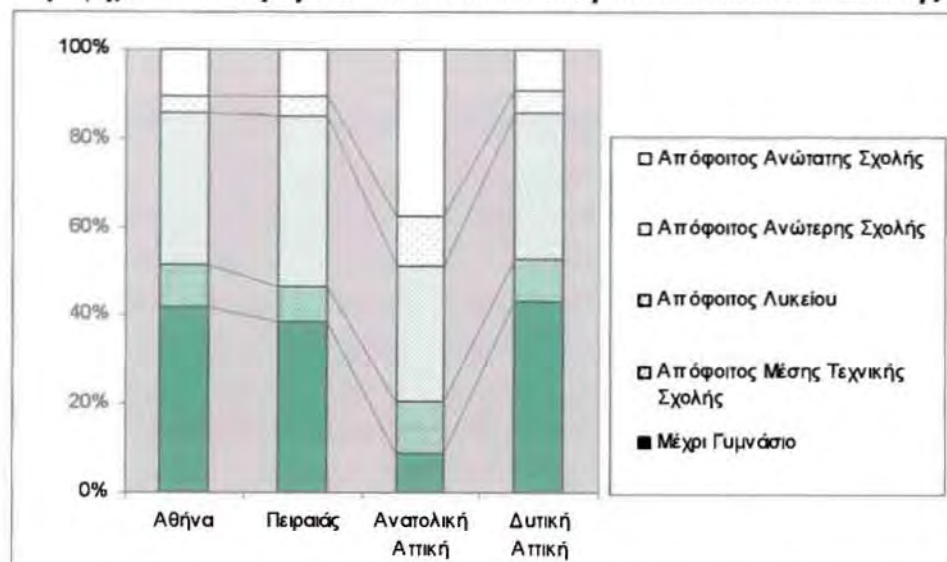
Γράφημα 3.11: Πατέρας-Ποσοστιαία σύνθεση κατά επίπεδο εκπαίδευσης

¹⁰ Με τη συσχέτιση τριών μεταβλητών (χώρος, επίπεδο εκπαίδευσης και επάγγελμα πατέρα), διαπιστώθηκε ότι το 7,3% και το 6,4% των πατέρων στο Πειραιά και στη Δυτική Αττική είναι απόφοιτοι τεχνικής σχολής και εργάζονται ως ειδικευμένοι τεχνίτες και χειριστές μηχανών.

Για τις μητέρες διαπιστώνεται ότι στην Αθήνα, στη Δυτική Αττική και στον Πειραιά, το 40% είναι απόφοιτοι γυμνασίου. Στην Ανατολική Αττική συγκεντρώνεται το υψηλότερο ποσοστό μητέρων που είναι απόφοιτοι ανωτέρων (11%) και ανωτάτων σχολών (38%). Οπότε προκύπτει, ότι από τη μια μεριά το 49% των μητέρων της Ανατολικής Αττικής είναι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και από την άλλη το 76% των μητέρων των υπολοίπων περιοχών είναι απόφοιτοι της υποχρεωτικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Γράφημα 3.12: Μητέρα-Ποσοστιαία σύνθεση κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Από την παραπάνω περιγραφική διερεύνηση, εξηγείται ο σαφής διαχωρισμός μεταξύ του κοινωνικοεπαγγελματικού προφίλ των οικογενειών της Ανατολικής και των υπολοίπων περιοχών. Στην μια πλευρά του άξονα συγκεντρώνονται, οι ομάδες που βρίσκονται υψηλά στην επαγγελματική ιεραρχία, ενώ στην άλλη πλευρά αντιστοιχούν οι μικρές-μεσαίες επαγγελματικές ομάδες. Μεταξύ των υπολοίπων περιοχών (Πειραιάς, Δυτική Αττική και Αθήνα) εντοπίζεται μια ελαφρά υπεροχή υπέρ των οικογενειών του Πειραιά. Η διαφορά αυτή αποδίδεται κυρίως σε δύο παράγοντες: α) στην παρουσία ιδιωτικών λυκείων στο δείγμα της έρευνας, τα οποία συγκεντρώνουν μαθητικό δυναμικό, εκτός της περιοχής του Πειραιά, με αποτέλεσμα να μην ταυτίζεται η περιοχή σχολείου με τον τόπο κατοικίας, μετασχηματίζοντας τη βασική δομή της πληροφορίας της οικογένειας β) ορισμένες συνοικίες του Πειραιά είναι από τις πιο πλούσιες της Αττικής, συμβάλλοντας στη δημιουργία έντονης ανομοιογένειας, όταν συγκρίνονται με τις συνοικίες που είναι δυτικά του λιμανιού.

3.4 ΧΡΗΣΗ ΠΟΛΥΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Χρήσιμο εργαλείο για την ανίχνευση συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών είναι οι πολυμεταβλητές αναλύσεις. Συμβάλλουν στη σύνθεση της πληροφορίας που αφορά το σύνολο του δείγματος μέσω του εντοπισμού των βασικών στοιχείων που εμπεριέχει, παρέχοντας τη δυνατότητα για την μέτρηση των μορφών των κοινωνικών δεδομένων και τον προσδιορισμό της φυσιογνωμίας τους. Αυτές διαχωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) παραγοντική ανάλυση β) ταξινομική ανάλυση.

Υπάρχουν διάφορες τεχνικές παραγοντικής ανάλυσης. Η πιο σημαντική ειδικά στην περίπτωση των κοινωνικών ερευνών, είναι η Α.Κ.Σ. (ανάλυση σε κύριες συνιστώσες). Η λογική των παραγοντικών αναλύσεων, συνίσταται στη μετατροπή ενός πίνακα με πολλές συσχετιζόμενες μεταξύ τους μεταβλητές σε ένα νέο πίνακα με σημαντικά μικρότερο αριθμό μεταβλητών ανεξαρτήτων μεταξύ τους. Αν υπάρχουν n αρχικές μεταβλητές, το πρόβλημα θα έχει n διαστάσεις. Η γεωμετρική απλούστευση του προβλήματος που προσφέρει η παραγοντική ανάλυση με τον εντοπισμό των κοινών αξόνων των αρχικών μεταβλητών είναι ότι μειώνει σε q τις διαστάσεις του προβλήματος, όπου q είναι ο αριθμός των κυριότερων παραγοντικών αξόνων. Σημαντική ιδιότητα είναι η ιεράρχηση αυτών των κοινών αξόνων κατά φθίνουσα σειρά ως προς το ποσοστό απόδοσης της αρχικής πληροφορίας. Αν φανταστούμε την αρχική πληροφορία ως νέφος σημείων σε ένα χώρο τριών διαστάσεων, ο πρώτος παραγοντικός άξονας θα διέρχεται από κέντρο βάρους του και θα εξηγεί σημαντικό ποσοστό της αρχικής πληροφορίας, ο δεύτερος λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο για την υπόλοιπη πληροφορία και ο τελευταίος άξονας θα ερμηνεύει το μικρότερο ποσοστό της αρχικής πληροφορίας (Μαλούτας, 1994:15). Οπότε η παραγοντική ανάλυση επιτρέπει τη μείωση των διαστάσεων του προβλήματος και τον εντοπισμό των βασικών δομικών στοιχείων του. Ειδοποιεί τον ερευνητή να αποφύγει τόσο το ασήμαντο όσο και το μη ρεαλιστικό, γιατί δίνει τη μορφή των πραγματικών δομών που κρύβονται σε ποικιλώνυμο και αλληλεπιδρούν πλήθος μεταβλητών (Σκίαρδος, 1999:69).

Η ταξινομική ανάλυση αναφέρεται σε μια εκτεταμένη σειρά αλγορίθμων με τους οποίους ομαδοποιούνται οι γραμμές (cases) ή οι στηλες (variables) ενός πίνακα δεδομένων. Περικλείει μεγάλο αριθμό διαφορετικών τεχνικών που στοχεύουν στη δημιουργία όσο το δυνατόν πιο ομοιογενών ομάδων, δηλαδή ομάδων οι οποίες να παρουσιάζουν τη μικρότερη δυνατή διακύμανση στο εσωτερικό τους και τη μεγαλύτερη δυνατή μεταξύ τους. Υπάρχουν δύο μεγάλες κατηγορίες ταξινομικών τεχνικών: οι

ιεραρχικές και οι διαχωριστικές. Η βασική τους διαφορά έγκειται στη φορά δημιουργίας των ομάδων. Οι πρώτες ξεκινούν από ομάδες ισάριθμες με τις προς ομαδοποίηση περιπτώσεις και βήμα-βήμα ενώνουν τις κάθε φορά πλησιέστερες ομάδες μέχρι να δημιουργηθεί μια ομάδα η οποία να περιέχει το σύνολο των περιπτώσεων. Τα αποτελέσματα είναι δυνατόν να παρουσιαστούν σε ένα δενδρόγραμμα. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει η μέθοδος hierarchical analysis. Οι δεύτερες ξεκινούν από μια ομάδα που περιέχει το σύνολο των περιπτώσεων και βήμα-βήμα διαχωρίζουν την πλέον απομακρυσμένη περίπτωση, την καθιστούν πρώτη περίπτωση μιας νέας ομάδας και ανακατανέμουν παράλληλα το σύνολο των περιπτώσεων μέχρι να επιτευχθεί ο προκαθορισμένος αριθμός ομάδων. Η μέθοδος k-means ανήκει στην κατηγορία αυτή (Μαλούτας, 1994: 16).

Στην περίπτωση μας επιλέχτηκε ένας συνδυασμός της παραγοντικής και ταξινομικής ανάλυσης. Η Α.Κ.Σ. μειώνει το μέγεθος της αρχικής πληροφορίας των μεταβλητών και παρουσιάζει το σύνολο των συσχετίσεων. Οι εξαγόμενες συνιστώσες είναι ο βέλτιστος στατιστικά τρόπος περιγραφής της αρχικής πληροφορίας που προσφέρει τη δυνατότητα ερμηνείας της διακύμανσης των μεταβλητών ανάλυσης. Στη συνέχεια εφαρμόστηκε η k-means analysis. Η μέθοδος αυτή ομαδοποιεί τις γραμμές του πίνακα με βάση την ευκλείδεια απόσταση από το μέσο όρο των μελών της ομάδας και τη μεγιστοποίηση της απόστασης μεταξύ των ομάδων, ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη συνοχή στο εσωτερικό των ομάδων. Σκοπός αυτής της μεθόδου είναι αφενός η ελαχιστοποίηση της διακύμανσης μεταξύ των μελών των σχηματιζόμενων ομάδων και η μεγιστοποίηση της διακύμανσης μεταξύ των σχηματιζόμενων ομάδων.

3.4.1 Επιλογή μεταβλητών και εφαρμογή παραγοντικής ανάλυσης

Οι αρχικές μεταβλητές που επιλέχτηκαν είναι: α) ο τόπος γέννησης β) ο τόπος διαμονής κατά την εφηβεία γ) η θέση στην απασχόληση για τον πατέρα και την μητέρα δ) η θέση στο επάγγελμα για τον πατέρα και την μητέρα ε) το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας στ) το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας. Σε όσα ερωτηματολόγια δεν υπήρχαν απαντήσεις, θεωρήθηκαν ως missing values για τις αντίστοιχες μεταβλητές, ώστε να αποτυπωθεί καλύτερα η πληροφορία. Υπάρχει μια απώλεια του 30% από το αρχικό όγκο της πληροφορίας. Πρόκειται όντως για σημαντικό ποσοστό που οπωσδήποτε επηρεάζει αρνητικά την αξιοπιστία των ακολούθων αποτελεσμάτων. Από την άλλη πλευρά είναι δεδομένο, ότι οι μη απαντήσεις δεν μπορούν να ενσωματώνονται στην ανάλυση και στη προσπάθεια

ερμηνείας των κεντρικών τάσεων. Επομένως, δεχόμαστε ότι η παρακάτω ανάλυση περιλαμβάνει ένα στατιστικό σφάλμα το οποίο δεν μπορούμε να αποφύγουμε. Από την άλλη πλευρά το γεγονός ότι, το 30% δεν απαντά τουλάχιστον σε μια από τις βασικές ερωτήσεις, οι οποίες δεν απαιτούν πολύ υψηλό επίπεδο γνώσης, δείχνει την πραγματική αδιαφορία των μαθητών απέναντι στο κοινωνικοεπαγγελματικό προφίλ της οικογένειας. Εδώ τίθεται ο εξής προβληματισμός: ερωτήθηκαν ποτέ τα παιδιά, τι επαγγέλλονται οι γονείς τους και ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Ενδεχόμενα τέτοια ζητήματα δεν ενδιαφέρουν τους μαθητές, αλλά μάλλον τους ενδιαφέρει περισσότερο το οικονομικό στοιχείο, δηλαδή εάν το οικογενειακό περιβάλλον, έχει αρκετά μεγάλη οικονομική επιφάνεια έτσι ώστε να είναι σε θέση να ακολουθούν τα σημερινά καταναλωτικά πρότυπα.

Με τη χρήση της Α.Κ.Σ. προέκυψαν τέσσερις άξονες με τη συμβολή της περιστροφής αξόνων τύπου Varimax. Η μέθοδος αυτή δίνει τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε τα δεδομένα από διαφορετική οπτική γωνία και να ξεκαθαρίσουμε τις διαπλεκόμενες σχέσεις μεταξύ των πραγματικών μεταβλητών. Το κριτήριο που χρησιμοποιείται για την περιστροφή, μεγιστοποιεί τη διασπορά των τετραγώνων των φορτίσεων κάθε παράγοντα. Η επιλογή Varimax προσδίδει προτεραιότητα στις υψηλές φορτίσεις των μεταβλητών διαχωρίζοντας αυτές που δεν παίζουν σημαντικό ρόλο (Πανταζής, 1995: 51).

Το σημαντικότερο στοιχείο που επηρεάζει το συνολικό κοινωνικό-επαγγελματικό προφίλ της οικογένειας είναι το επαγγελματικό προφίλ της μητέρας και όχι τόσο πολύ του πατέρα. Ουσιαστικά υπάρχει σαφής αντίθεση μεταξύ των παιδιών που ανήκουν σε οικογένειες, όπου η μητέρα έχει αποκτήσει σημαντική θέση στον επαγγελματικό χώρο με τις πιο παραδοσιακές οικογένειες, όπου η μητέρα δεν δουλεύει, ασχολείται με το σπίτι και παιδιά της ή δουλεύει ως υπάλληλος, χωρίς δυναμική επαγγελματική καριέρα και ουσιαστικά εργάζεται για οικονομικούς λόγους (απασχόληση κατ' ανάγκην). Αυτό δύναται να αποδοθεί στην ερμηνεία του πρώτου άξονα, ο οποίος ερμηνεύει, το μεγαλύτερο ποσοστό της αρχικής πληροφορίας (24%).

Το ποσοστό της διακύμανσης που αποτυπώνεται στο δεύτερο άξονα είναι 17% και καθορίζεται από το συνδυασμό του επιπέδου εκπαίδευσης των γονέων. Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο υπό-ομάδες, σύμφωνα με το συνθετικό μορφωτικό επίπεδο των δύο γονέων: στη μια υπό-ομάδα εμφανίζονται οι γονείς, που είναι απόφοιτοι της υποχρεωτικής-δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στην άλλη υπό-ομάδα οι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο τρίτος άξονας αντιστοιχεί στο 14% της συνολικής

πληροφορίας και αποτελείται από τις μεταβλητές της χωρικής προέλευσης των μαθητών. Ο τέταρτος άξονας αντανakλά το μικρότερο ποσοστό της αρχικής πληροφορίας (11%) και σχηματίζει το επαγγελματικό προφίλ του πατέρα.

Πίνακας 3.6 Δημιουργία μήτρας αξόνων με τη μέθοδο Varimax

	Άξονες			
	1	2	3	4
Τόπος γέννησης			,884	
Τόπος διαμονής κατά την εφηβεία			,879	
Πατέρας θέση στην απασχόληση				,477
Μητέρα θέση στην απασχόληση	,935			
Πατέρας θέση στο επάγγελμα				,838
Μητέρα θέση στο επάγγελμα	,920			
Επάγγελμα πατέρα		,591		,459
Επάγγελμα μητέρας	,903			
Πατέρας επίπεδο εκπαίδευσης		,877		
Μητέρα επίπεδο εκπαίδευσης		,822		

3.4.2 Αποτελέσματα από την χρήση της ταξινομικής ανάλυσης

Έπειτα εφαρμόστηκε η k-means στους παραπάνω τέσσερις άξονες. Προέκυψε το πρόβλημα της επιλογής του αριθμού των ομάδων, το οποίο αφενός μπορεί να καθοριστεί από τον μελετητή, αφετέρου εξαρτάται από τον αριθμό των επαναλήψεων που θα χρησιμοποιήσει ο αλγόριθμος για να εντοπίσει τα κέντρα των ομάδων. Επιλέχτηκε ο σχηματισμός των 12 ομάδων, όπου ο αριθμός 'iterations' περιορίζεται σε 11 επαναλήψεις, ενώ, ειδικά, όταν επιλέγουμε μικρότερο αριθμό ομάδων ο αριθμός αυτός αυξάνει σημαντικά δείχνοντας ότι το λογισμικό S.P.S.S δυσκολεύεται στη διαδικασία διαμόρφωσης ομάδων. Οι τέσσερις άξονες παρουσιάζουν αρκετά μεγάλες τιμές του δείκτη Fisher (βλ. παράρτημα) και επιδρούν σημαντικά τόσο στη διαμόρφωση της εσωτερικής ομογένειας των ομάδων όσο και στη διαφοροποίηση μεταξύ των ίδιων των ομάδων.

Τα σημαντικά διακριτικά χαρακτηριστικά της κάθε μιας ομάδας παρουσιάζονται στον πίνακα 3.7. Η κατανομή της κάθε ομάδας ως προς το χώρο (δηλαδή ως προς τις τέσσερις περιοχές της Αττικής) δείχνει μια σχετική συγκέντρωση των ομάδων 4, 6 και 8 στην Ανατολική Αττική, οι οποίες συσχετίζονται με υψηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων. Οι ομάδες 1,5 και 9 παρουσιάζουν μια σχετική συγκέντρωση στην Αθήνα. Όμως η ομάδα 5 διαφέρει από τις άλλες δύο, ως προς το στοιχείο ότι υπάρχει συγκέντρωση στην Αθήνα, ενώ στις ομάδες 1 και 9 η πόλωση αφορά την Αθήνα και τη Δυτική Αττική με μικρή εμφάνιση στις άλλες δύο περιοχές (Πειραιά και Ανατολική Αττική).

Συστηματικά οι οικογένειες με υψηλότερο προφίλ, εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα στην Ανατολική Αττική, ενώ στην Αθήνα, τείνουν να εμφανίζονται πιο συχνά οι μεσαίες οικογένειες. Στον Πειραιά παρουσιάζεται μια συγκεχυμένη εικόνα ως προς το κυρίαρχο προφίλ των οικογενειών και δεν είναι τυχαίο αποτέλεσμα. Όπως, ήδη, έχει τονιστεί με έμφαση στις προηγούμενες ενότητες, οι περιοχές αυτές δεν είναι ομοιογενείς: υπάρχουν υποβαθμισμένα τμήματα και ταυτόχρονα περιοχές πολύ αναπτυγμένες, που θεωρούνται ως οι πιο πλούσιες περιοχές της Αττικής (Καστέλα, Χατζηκυριάκειο). Στη Δυτική Αττική, παρουσιάζονται με μεγαλύτερη ένταση οι οικογένειες χαμηλού προφίλ.

Παρατηρώντας τον πίνακα 3.7 περισσότερο αναλυτικά, προκύπτει ότι ο άξονας 3 που προσδιορίζει την κινητικότητα της οικογένειας και την χωρική προέλευση των μαθητών, χωρίζει με πολύ σαφές τρόπο τις ομάδες σε δύο κατηγορίες: τα παιδιά που γεννήθηκαν και διέμεναν κατά την εφηβεία στο Π.Σ.Π. από όλα τα υπόλοιπα παιδιά. Η μικρή ομάδα 10 (51 μαθητές), παρά το γεγονός ότι, παρουσιάζει ακριβώς το ίδιο προφίλ με την ομάδα 11 (202 μαθητές), ξεχωρίζεται από το γεγονός ότι αυτά τα παιδιά μεγάλωσαν σε αγροτικές περιοχές, δηλαδή μικρούς οικισμούς. Στις ομάδες 4, 7 και 12 ανήκουν εκείνες οι οικογένειες που είχαν ως αρχικό τόπο διαμονής, μικρά και μεσαία αστικά κέντρα και εγκαταστάθηκαν κυρίως στην Αθήνα, στον Πειραιά και στη Δυτική Αττική. Το 50% των οικογενειών της ομάδας 4 που προέρχονται από τα μικρά αστικά κέντρα, έχουν την οικονομική δυνατότητα να επιλέξουν ως τόπο κατοικίας τις ακριβές περιοχές των ανατολικών προαστίων και να μην εγκλωβιστούν στο κέντρο και στις δυτικές συνοικίες του Π.Σ.Π.

Δύναται να θεωρηθεί ότι οι ομάδες 4, 6, και 8 αντιστοιχούν σε εκείνες τις οικογένειες όπου το υψηλό επίπεδο μόρφωσης συσχετίζεται με τις υψηλές επαγγελματικές ομάδες. Χωρικά το 50% εντοπίζεται στην περιοχή της Ανατολικής Αττικής. Στις ομάδες 4 και 6, οι γονείς είναι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εργάζονται ως μισθωτοί είτε σε υψηλόβαθμες θέσεις του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, είτε ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα. Στην ομάδα 8, η μητέρα δεν συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία και ο πατέρας ως αυτοαπασχολούμενος ή μισθωτός προσφέρει τις υπηρεσίες του, ως υψηλόβαθμο στέλεχος του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Σχεδόν όμοια χαρακτηριστικά έχει και η ομάδα 5. Η πλειονότητα αυτών των περιπτώσεων εντοπίζονται στην περιοχή της Αθήνας και η μόνη διαφοροποίηση από τις άλλες ομάδες είναι ότι οι γονείς ως απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εργάζονται στις υψηλές επαγγελματικές ομάδες.

Οι ομάδες 10 και 11 ανήκουν στο άλλο άκρο της κλίμακας, δηλαδή εμπεριέχουν οικογένειες με χαμηλό κοινωνικοεπαγγελματικό προφίλ. Χωρικά εμφανίζονται στην Αθήνα στον Πειραιά και στη Δυτική Αττική. Οι πατέρες είναι απόφοιτοι της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και εργάζονται κυρίως ως ειδικευμένοι τεχνίτες και χειριστές μηχανών. Οι μητέρες ασχολούνται με τα οικιακά. Η ομάδα 9 συγκροτείται από τα ίδια χαρακτηριστικά ως προς τη μόρφωση των γονέων και του επάγγελμα του πατέρα, αλλά αποστασιοποιείται μερικώς από τις ομάδες 10 και 11 ως προς τη θέση της μητέρας στην απασχόληση και στο επάγγελμα. Οι γυναίκες εργάζονται ως υπάλληλοι γραφείου και τεχνίτες. Το 80% των περιπτώσεων της ομάδας αυτής προέρχονται από την Αθήνα και τη Δυτική Αττική.

Οι ομάδες 12 και 3 συγκροτούν ένα περίεργο σύνολο, το οποίο δύναται να αποδοθεί στο συνδυασμό του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και των υψηλών επαγγελματικών θέσεων. Οι περιπτώσεις αυτές προσδιορίζονται σε όλες τις περιοχές, εκτός της Ανατολικής Αττικής. Οι πατέρες είναι απόφοιτοι της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, κατορθώνουν να εργάζονται ως ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Η εξήγηση αυτού του παράδοξου γεγονότος εντοπίζεται σε εκείνη την κατηγορία επαγγελμάτων-σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε.- στην οποία ανήκουν οι ιδιοκτήτες μικρομεσαίων επιχειρήσεων που απασχολούν μέχρι 9 άτομα. Αν υπήρχε ως δεδομένο η ηλικία των γονέων θα διαπιστώναμε ότι πρόκειται για άτομα που δεν είναι μεγαλύτερα των 50 ετών, είναι απόφοιτοι του εξατάξιου γυμνασίου και εκμεταλλεύτηκαν με το βέλτιστο δυνατό τρόπο τις ευκαιρίες που τους παρουσιάστηκαν για επαγγελματική ανέλιξη. Πρόκειται επομένως για αυτοδημιούργητα άτομα.

Οι ομάδες 1 και 7 συγκροτούν τη μεσαία επαγγελματική τάξη. Το 70% των περιπτώσεων αποτελούνται από οικογένειες της Αθήνας και της Δυτικής Αττικής. Οι γονείς είναι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και εργάζονται ως μισθωτοί σε υπαλληλικές θέσεις γραφείου.

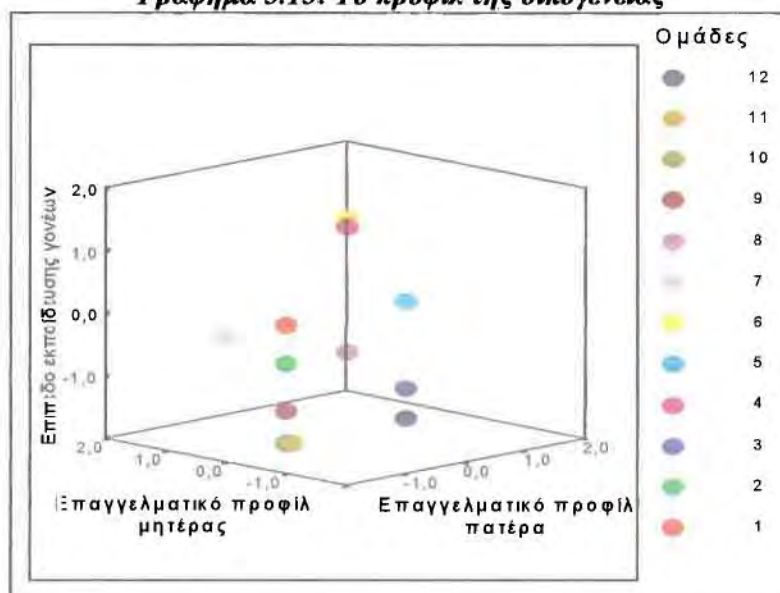
Πίνακας 3.7 Συγκρότηση ομάδων σύμφωνα με τα κοινωνικά-επαγγελματικά χαρακτηριστικά και κατανομή ως προς το γόδο

Ομάδες	1 άξονας	2 άξονας	3 άξονας	4 άξονας	Ποσοστό ανά Περιοχή				Περιπτώσεις
	Επαγγελματικό προφίλ μητέρας	Επίπεδο μόρφωσης	Τόπος γέννησης και διαμονής κατά την εφηβεία	Επαγγελματικό προφίλ πατέρα	Αθήνα	Πειραιάς	Αν. Αττική	Δ. Αττική	
1	Μεσαίο (Μισθωτή, Υπάλληλος γραφείου)	Μεσαίο	Π.Σ.Π	Μεσαίο-Χαμηλό (Μισθωτός, Υπάλληλος γραφείου – Τεχνίτες)	43,5%	14,8%	8,8%	32,9%	216
2	Οικιακά	Υψηλό	Π.Σ.Π	Μεσαίο (Μισθωτός, Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί-Υπάλληλοι γραφείου)	31,4%	29,1%	23,3%	16,3%	86
3	Οικιακά	Χαμηλό	Π.Σ.Π	Υψηλό-Χαμηλό (Ερ/της-Αυτ/νος, Ανώτερα διοικητικά στελέχη-Τεχνίτες)	29,5%	29,5%	8,7%	32,2%	149
4	Υψηλό (Μισθωτή, Ανώτερα διοικητικά στελέχη -Επιστημονικά επαγγέλματα)	Υψηλό	Μικρά αστικά κέντρα	Υψηλό (Αυτ/νος-Μισθωτός, Ανώτερα διοικητικά στελέχη - Επιστημονικά επαγγέλματα)	19%	7,9%	49,2%	23,8%	63
5	Υψηλό-Μεσαίο (Αυτ/νη-Μισθωτή, Ανώτερα διοικητικά στελέχη -Υπάλληλοι γραφείου)	Μεσαίο	Π.Σ.Π	Υψηλό (Ερ/της-Αυτ/νος, Ανώτερα διοικητικά στελέχη)	45,6%	15,6%	16,9%	21,9%	160
6	Υψηλό (Μισθωτή, Επιστημονικά επαγγέλματα)	Υψηλό	Π.Σ.Π	Υψηλό (Μισθωτός, Επιστημονικά επαγγέλματα)	20,1%	13,7%	48%	18,1%	204
7	Μεσαίο (Μισθωτή, Υπάλληλοι γραφείου)	Μεσαίο-χαμηλό	Μικρά αστικά κέντρα	Χαμηλό (Αυτ/νος-Μισθωτός, Τεχνίτες)	36,7%	16,7%	11,7%	35%	60
8	Οικιακά	Υψηλό	Π.Σ.Π	Υψηλό (Ερ/της-Αυτ/νος, Ανώτερα διοικητικά στελέχη)	12,3%	15,8%	49,1%	22,8%	57
9	Μεσαίο-Χαμηλό (Μισθωτή, Υπάλληλοι γραφείου-Τεχνίτες)	Χαμηλό	Π.Σ.Π	Χαμηλό (Μισθωτός, Τεχνίτες)	41,5%	14,4%	3,6%	40,5%	195
10	Οικιακά	Χαμηλό	Οικισμοί	Χαμηλό (Μισθωτός, Τεχνίτες)	35,3%	31,4%	5,9%	27,5%	51
11	Οικιακά	Χαμηλό	Π.Σ.Π	Χαμηλό (Μισθωτός, Τεχνίτες)	35,6%	28,2%	5%	31,2%	202
12	Οικιακά	Χαμηλό	Μεσαία αστικά κέντρα	Υψηλό-Χαμηλό (Αυτ/νος- Ανώτερα διοικητικά στελέχη-Τεχνίτες)	29,10%	21,5%	16,5%	32,9%	79

Το παρακάτω τρισδιάστατο γράφημα απεικονίζει μια απλή εμπειρική κωδικοποίηση των παραπάνω αξόνων σε μία κλίμακα που έχει την εξής διαβάθμιση:

-2= χαμηλό, 0 = μεσαίο, +2 = υψηλό. Προσδιορίζεται συμπυκνόμενο το περιεχόμενο της πληροφορίας του πίνακα 3.7. Τα κύρια χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα: α) οι ομάδες 4 και 6 αντιπροσωπεύουν τις οικογένειες των μαθητών με αρκετά υψηλό προφίλ β) οι ομάδες 9, 10 και 11 συγκροτούν τις οικογένειες, που είναι χαμηλά στην κοινωνική ιεραρχία με την μητέρα να εργάζεται για καθαρά οικονομικούς λόγους ή να ασχολείται με τα οικιακά γ) οι παραδοσιακές οικογένειες αντιστοιχούν στις ομάδες 3 και 12, όπου η μητέρα απέχει από την παραγωγική διαδικασία, ανεξάρτητα από το επαγγελματικό προφίλ του πατέρα, το οποίο τις περισσότερες φορές είναι αρκετά υψηλό (αυτοδημιούργητα άτομα) δ) οι ομάδες 1 και 7 συγκαταλέγονται στις μεσαίες κοινωνικές τάξεις ε) οι ομάδες 2, 5, 8 σχηματίζουν μεικτό επαγγελματικό προφίλ.

Γράφημα 3.13: Το προφίλ της οικογένειας

3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε μια ανάλυση των τεσσάρων περιοχών του αθηναϊκού χώρου, σύμφωνα με τα δημογραφικά στοιχεία των μαθητών και τα κοινωνικοεπαγγελματικά χαρακτηριστικά των γονέων τους. Για τα δημογραφικά στοιχεία διαπιστώνεται ότι μόνο στην Ανατολική Αττική υπερτερεί το 'ισχυρό' έναντι του ασθενούς φύλου. Στην Αθήνα ένα μέρος του μαθητικού πληθυσμού έχει υπερβεί το λογικό όριο αποφοίτησης του τελειόφοιτου μαθητή, που είναι 18 ετών και στον Πειραιά το 25% των ερωτώμενων, δήλωσε ότι η οικογένεια του εγκαταστάθηκε πρόσφατα στο Π.Σ.Π.

Διακρίνεται μια αξιοσημείωτη χωρική διαφοροποίηση των κοινωνικών τάξεων μεταξύ της Ανατολικής Αττικής και των υπολοίπων περιοχών. Στα βόρεια και ανατολικά προάστια διαμένουν πυρηνικές και μονογονεϊκές οικογένειες με υψηλό επαγγελματικό προφίλ. Οι γονείς εργάζονται σε υψηλόβαθμες θέσεις του ευρύτερου δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα και διακρίνονται για το υψηλό μορφωτικό επίπεδο τους.

Στις υπόλοιπες περιοχές είναι έντονο το φαινόμενο της μεσαίας και χαμηλής διαστρωμάτωσης των κοινωνικών τάξεων. Στις μεσαίες κοινωνικές ομάδες οι γονείς απασχολούνται με τη μορφή της εξαρτημένης εργασίας, σε υπαλληλικές θέσεις γραφείου. Αρκετοί από αυτούς είναι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στις χαμηλές κοινωνικές ομάδες, οι γονείς είναι απόφοιτοι της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και εργάζονται ως τεχνίτες και χειριστές ειδικών μηχανημάτων. Υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις, στις οποίες συγκαταλέγονται άτομα, των οποίων το επάγγελμα τους δε συσχετίζεται με το αντίστοιχο μορφωτικό επίπεδο. Πολλοί άνδρες ασκούν επαγγέλματα που ανήκουν στην υψηλή επαγγελματική ομάδα, ενώ έχουν στη διάθεση τους μόλις απολυτήριο γυμνασίου. Βέβαια οι υψηλές κοινωνικοεπαγγελματικές ομάδες συνεχίζουν να υπάρχουν σε ορισμένα τμήματα του κέντρου της Αθήνας και πολύ περισσότερο στον Πειραιά, ενώ στη δυτική πλευρά της πόλης υπάρχουν σημαντικές συγκεντρώσεις ομάδων χαμηλού επαγγελματικού προφίλ.

Σύμφωνα με τις παραπάνω στατιστικές αναλύσεις προκύπτει σε σημαντικό επίπεδο, η συνύπαρξη όλων των μορφών των κοινωνικοεπαγγελματικών ομάδων στην Αθήνα, στον Πειραιά και στη Δυτική Αττική. Έτσι σχηματίζεται η εικόνα μιας πόλης με μικρή ένταση κοινωνικής διαφοροποίησης, η οποία στο εγγύς μέλλον θα γίνεται εντονότερη μεταξύ του ανατολικού και του δυτικού τμήματος.

4. ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΓΕΝΕΕΣ

Το κεφάλαιο αυτό χωρίζεται σε επτά μέρη, τα οποία είναι αλληλένδετα και συμβάλλουν στην δημιουργία μιας πρώτης προσέγγισης για τις απόψεις που έχουν οι ερωτώμενοι απέναντι στα άτομα της τρίτης ηλικίας. Στο πρώτο μέρος αναπτύσσονται ορισμένες από τις δημογραφικές και κοινωνιολογικές θεωρίες της γήρανσης και στο δεύτερο μέρος πραγματοποιείται προσέγγιση της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού. Στο τρίτο μέρος καλούνται οι μαθητές να ορίσουν τη γήρανση, προσδιορίζοντας τα αίτια εμφάνισης της στην ελληνική επικράτεια, λαμβάνοντας ταυτόχρονα θέση σε αυτό το φαινόμενο και να κατανεύουν το πληθυσμό της Ελλάδας στις μεγάλες ηλικιακές ομάδες. Στο τέταρτο μέρος, πραγματοποιείται η εννοιολογική θεωρητική προσέγγιση της ηλικίας. Στο πέμπτο μέρος εξετάζονται οι απόψεις και τα επιχειρήματα των νέων για την ηλικία που θεωρούν τον άνδρα και τη γυναίκα ηλικιωμένους. Ακόμα εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα για τις αναπαραστάσεις και τις αντιλήψεις που έχουν οι νέοι για τα ηλικιωμένα άτομα στην κοινωνία. Στο έκτο μέρος επιχειρείται συγκριτική ανάλυση των απαντήσεων με βάση το φύλο των μαθητών. Στο έβδομο μέρος, ζητήματα αρκετά επίκαιρα-λόγω του νέου ασφαλιστικού νομοσχεδίου που απασχολεί την ελληνική κοινωνία -όπως η χρηματοδότηση των συντάξεων, τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης κατά φύλο και ο τρόπος προσδιορισμού τους- τίθενται προς προβληματισμό. Παράλληλα θα γίνεται μια σύγκριση των αποτελεσμάτων, της ίδιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε για τους μαθητές της Ιταλίας (Ε.Ο.Ρ.Ε.Ι., 1997).

4.1 ΟΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

4.1.1 Οι δημογραφικές θεωρίες

Τρεις δημογραφικές θεωρίες έχουν διατυπωθεί για τη γήρανση των ανθρώπων και των πληθυσμών: α)η θεωρία του Sauvy β) η θεωρία του κύκλου γ) η θεωρία της δημογραφικής μετάβασης.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Sauvy (1974), τίθεται ένα δίλημμα σε όλες τις χώρες του κόσμου: 'Αύξηση του πληθυσμού ή γήρανση;' Όταν ο προσδοκώμενος χρόνος ζωής παρατείνεται, τότε ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνεται. Για να μη θιγεί ο πληθυσμός από τη γήρανση θα έπρεπε να εκδηλωθεί η ίδια αύξηση και σε όλες τις ηλικίες γεγονός που θα έθετε σοβαρά οικονομικά προβλήματα (Πουλοπούλου,1999:

42). Σήμερα το δίλημμα αυτό δεν υφίσταται, γιατί η γήρανση είναι σχεδόν μονόδρομος για τις δυτικές κοινωνίες, εξαιτίας των μικρών διακυμάνσεων της γονιμότητας και του καθοριστικού ρόλου που θα διαδραματίζει ο παράγοντας θνησιμότητα. Όσο ο μέσος όρος ζωής επιμηκύνεται, τόσο μειώνεται σημαντικά η θνησιμότητα στις μεσαίες και μεγάλες ηλικίες με αποτέλεσμα την επιτάχυνση της γήρανσης του πληθυσμού (Κοτζαμάνης, 1996: 12-13).

Στην Ευρωπαϊκή Διάσκεψη Πληθυσμού του Στρασβούργου το 1982, διατυπώθηκαν δύο απόψεις για τη θεωρία του κύκλου. Η πρώτη υποστήριζε ότι, η γονιμότητα θα επανέλθει χωρίς εξωτερικές επιδράσεις στο επίπεδο ή λίγο πιο πάνω από εκείνο που εξασφαλίζει την αντικατάσταση των γενεών, όπως έγινε από το 1955 έως το 1964. Η δεύτερη άποψη ισχυριζόταν ότι ο κύκλος των 4 τελευταίων δεκαετιών ήταν ένα εξαιρετικό γεγονός. Η ανάκαμψη της γονιμότητας μέχρι το 1964 ήταν αντίδραση στις απώλειες του παγκόσμιου πολέμου που ενισχύθηκε από τη μεγάλη οικονομική άνοδο τη δεκαετία του '60. Στο μέλλον θα διατηρηθεί η χαμηλή γονιμότητα, κατώτερη του ορίου που εξασφαλίζει την αντικατάσταση των γενεών, εξαιτίας της εξέλιξης των ηθών, της διαφοροποίησης του θεσμού του γάμου και της αύξησης των διαζυγίων (Πουλοπούλου, 1999: 43).

Η θεωρία της δημογραφικής μετάβασης έχει συνδυαστεί με τη δημογραφική γήρανση. Σημαίνει τη μετάβαση από «μια ισορροπία του τρόμου» που χαρακτηρίζεται από υψηλή θνησιμότητα και υψηλή γονιμότητα (μέσος όρος ζωής κάτω των 30 ετών και μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα γύρω στα 5) σε ιδιαίτερη χαμηλή θνησιμότητα και συρρικνωμένη γονιμότητα. Οι δημογράφοι απέδειξαν ότι τα αίτια της δημογραφικής γήρανσης πρέπει να αναζητηθούν πρωταρχικά στην πτώση της γεννητικότητας/γονιμότητας και όχι στην αύξηση του μέσου όρου ζωής. Ακόμα απέδειξαν ότι, η μείωση της θνησιμότητας και η αύξηση του μέσου όρου ζωής σε μια πρώτη φάση όχι μόνο δεν οδήγησαν στη δημογραφική γήρανση, αλλά αντιθέτως επιβράδυναν τους ρυθμούς αύξησης της, στο βαθμό που συρρικνώθηκε προοδευτικά η βρεφική και η παιδική-εφηβική θνησιμότητα. Ουσιαστικά αποκτήθηκε σημαντικός αριθμός νέων ατόμων που σε αντίθετη περίπτωση θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη επιτάχυνση των ρυθμών της δημογραφικής γήρανσης. Επομένως, η πρώτη φάση δημογραφικής γήρανσης οφείλεται στη συρρίκνωση του νεανικού πληθυσμού, εξαιτίας των χαμηλών ποσοστών γονιμότητας. Την τελευταία δεκαετία η θνησιμότητα επανέρχεται δυναμικά στο προσκήνιο, περιπλέκοντας ακόμα τα πράγματα και επιταχύνοντας τώρα πλέον τη γήρανση. Έτσι ενώ στο απώτερο και μέσο παρελθόν από

τα κέρδη του αγώνα ενάντια στο θάνατο επωφελήθηκαν κύρια οι μικρές ηλικίες (βρέφη, παιδιά) τώρα όλο και περισσότερο επωφελοούνται τα ώριμα-ηλικιωμένα άτομα που κερδίζουν σημαντικά χρόνια ζωής χάρη στις προόδους της ιατρικής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τη μεγαλύτερη ακόμα αύξηση του αριθμού τους και επομένως του ειδικού τους βάρους. Στη γήρανση εκ των κάτω έρχεται έτσι να προστεθεί προοδευτικά και η γήρανση εκ των άνω, που από τις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, αν τίποτα δεν αλλάξει στις αναπαραγωγικές μας συμπεριφορές θα παίζει όλο και σημαντικότερο ρόλο (Κοτζαμάνης, 2002:25)

4.1.2 Οι κοινωνιολογικές θεωρίες

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες σχετικά με τη γήρανση και τους ηλικιωμένους, επηρεάζονται από τη δομή της κοινωνίας και τις κοινωνικές αλλαγές. Υπογραμμίζουν ότι δεν συμβαίνει καμιά απότομη φθορά στη σωματική ή ψυχολογική λειτουργία του ατόμου που πλησιάζει τα 65 χρόνια και δίνουν έμφαση στις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα άτομα, στο ρυθμό και το είδος των αλλαγών που σχετίζονται με την ηλικία. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι, η θεωρία της διαδικασίας της αποδέσμευσης και η θεωρία του εκσυγχρονισμού.

Σύμφωνα με τη θεωρία της αποδέσμευσης οι ηλικιωμένοι βαθμιαία αποσύρονται από την κοινωνική ζωή και εγκαταλείπουν τους κοινωνικούς ρόλους, καθώς προετοιμάζονται για το θάνατο. Η μετάβαση από την ενήλικη φάση της ζωής στα γηρατεία οδηγεί σε μια φυσική απόσυρση από δραστηριότητες και υποχρεώσεις που παλιότερα συνέδεαν τόσο στενά το άτομο με την κοινωνία που είναι έτοιμοι να χαλαρώσουν ταυτόχρονα τους δεσμούς τους. Στην αρχή η ανάπτυξη της θεωρίας της αποδέσμευσης υποστήριζε ότι το ηλικιωμένο άτομο απομακρύνεται με τη θέληση του από την κοινωνία για να αφοσιωθεί στο εαυτό του κόβοντας έτσι προηγούμενους συναισθηματικούς δεσμούς με το περιβάλλον. Όπως αποδείχθηκε αργότερα τις συνθήκες αποδέσμευσης προκαλεί η κοινωνία με τη συνταξιοδότηση και άλλες απομονωτικές ενέργειες, ο δε ηλικιωμένος τις αποδέχεται ή όχι ανάλογα με το αν αισθάνεται υγιής στο σώμα και στο μυαλό.

Η θεωρία του εκσυγχρονισμού, που στηρίχθηκε στη θεωρητική και εμπειρική εργασία των Cowgil και Holmes (1972), υποστηρίζει ότι οι καπιταλιστικές και οι βιομηχανικές κοινωνίες δεν χρειάζονται τη δουλειά και προσφορά των ηλικιωμένων στο κοινωνικό σύνολο στο ίδιο βαθμό όπως οι προκαπιταλιστικές κοινωνίες (Μαντζάρης, 1996: 36). Ο εκσυγχρονισμός έχει την τάση να υποβαθμίζει τη σχετική

θέση των ηλικιωμένων και να υπονομεύει την ασφάλειά τους μέσα στο κοινωνικό σύστημα. Η θέση των ηλικιωμένων ήταν υψηλή στις προβιομηχανικές κοινωνίες που ήταν ικανοί να εκτελούν χρήσιμες και εκτιμώμενες λειτουργίες. Αυτές οι λειτουργίες σχετίζονται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

4.2 Η ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Με τον όρο γήρανση πληθυσμού ή δημογραφική γήρανση, ορίζεται η αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων (συνήθως 65 ή 60 ετών και άνω) στον πληθυσμό, με ταυτόχρονη μείωση της αναλογίας των νέων (0-14 ή 0-19 ετών) και ενδεχομένως της αναλογίας της αναλογίας των ατόμων παραγωγικής ηλικίας (15-64 ετών ή 20-60 ετών). Δηλαδή όταν η γονιμότητα είναι χαμηλή και ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνει, η μέση ηλικία ανέρχεται και η διάρθρωση του πληθυσμού γερνάει. (Πουλοπούλου, 1994: 155)

Οι παράγοντες της δημογραφικής γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού βρίσκονται στις συνιστώσες δυνάμεις της δημογραφικής μεταβολής, δηλαδή στη θνησιμότητα, τη γεννητικότητα, και στη μεταναστευτική κίνηση. Στην κατά χρόνο παρατηρούμενη αύξηση της γήρανσης επέδρασαν οι εξής παράγοντες: α) η μείωση της θνησιμότητας και η επιμήκυνση της ζωής ('γήρανση από την κορυφή') β) η μείωση της γεννητικότητας που έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της πυραμίδας του πληθυσμού στις μικρές ηλικίες ('γήρανση από τη βάση της πυραμίδας') γ) η εξωτερική μεταναστευτική κίνηση, η οποία με την αποδημία αφαίρεσε από τις παραγωγικές και αναπαραγωγικές ηλικίες κυρίως νέους και συρρίκνωσε την πυραμίδα του πληθυσμού στις μικρές ηλικίες, ενώ με την παλιννόστηση πρόσθεσε πληθυσμό κυρίως στις μεγαλύτερες ηλικίες (Σιάμπος, 2001:78-80) δ) η εσωτερική μεταναστευτική κίνηση (εκροή-εισορή πληθυσμών από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα) επιδρά στη γήρανση των αγροτικών περιοχών σε δύο φάσεις: i) προκαλείται το φαινόμενο της γήρανσης της βάσης της πυραμίδας, από τον χώρο που οι νέοι μεταναστεύουν ii) προκαλείται το φαινόμενο της γήρανσης από την κορυφή, όταν επιστρέφουν μετά το τέλος της οικονομικά ενεργού ζωής τους, ως συνταξιούχοι στο χώρο που γεννήθηκαν.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας είναι μεταξύ των πιο γηρασμένων πληθυσμών της Ευρώπης. Η εξέλιξη της γήρανσης υπήρξε ραγδαία από το 1950 έως το 2000. Το απόλυτο μέγεθος πληθυσμού των ηλικιωμένων τριπλασιάστηκε σχεδόν, αφού αυξήθηκε από την τάξη μεγέθους των 500 χιλιάδων σε εκείνη του 1,5 εκατομμυρίου (Σιάμπος, 2001:78). Το ποσοστό των >65 ετών γύρω στο 2020 θα κυμανθεί στην Ελλάδα γύρω στο 20,6% όσο και ο μέσος κοινοτικός όρος (Κοτζαμάνης, 2000: 26)

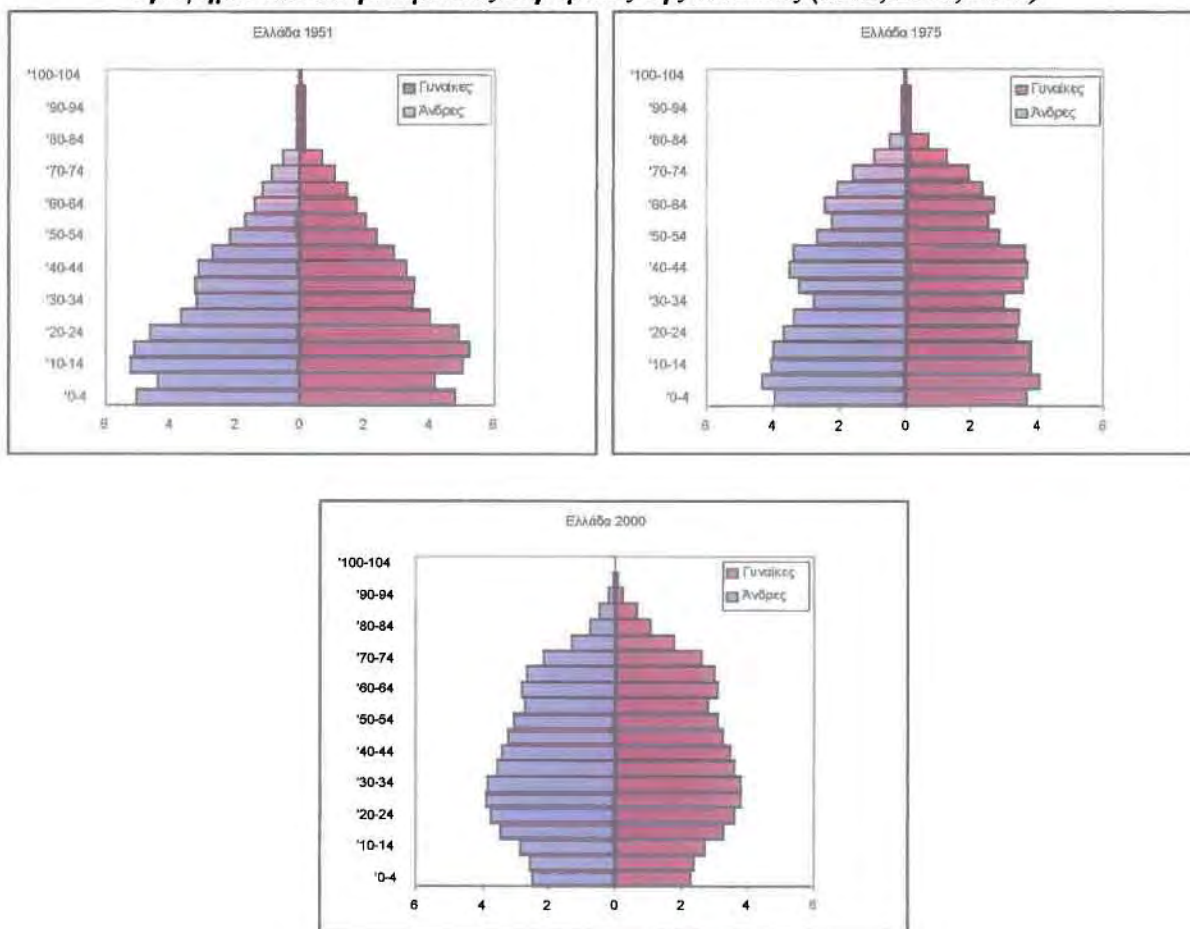
Πίνακας 4.1 Εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας

Ομάδες ηλικιών	1951	1961	1971	1981	1991	2000
0-14	28,8%	26,7%	24,9%	23,7%	18,4%	15,2%
15-64	64,4%	65,1%	64%	63,6%	67,3%	67,6%
65 και άνω	6,8%	8,2%	11,1%	12,7%	14,2%	17,2%
Σύνολο	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Στατιστικές Επετηρίδες της Ελλάδας, 1976 και 2000

Η δημογραφική γήρανση που γνώρισε η χώρα μας προσδιορίζεται κυρίως στη γήρανση εκ των κάτω, όπως συνηθίζεται να αποκαλείται. Οφείλεται στη συρρίκνωση της βάσης των πληθυσμιακών πυραμίδων και οδήγησε σε ριζική αλλαγή των μορφών τους: οι πυραμίδες αυτές είχαν αρχικά τη μορφή ισοσκελούς τριγώνου, αργότερα τη μορφή καμπάνας και τέλος τείνουν να πάρουν τη μορφή ενός σχήματος, με στενή βάση (λίγοι νέοι), διογκωμένη μέση και κορυφή (πολλοί ηλικιωμένοι) (Κοτζαμάνης, 2000: 27). Από το 1951 στο 1975 είναι έντονο το φαινόμενο της εξωτερικής μετανάστευσης στη χώρας μας, ενώ από το 1975 στο 2000 υπάρχει σημαντική μείωση του ρυθμού της τεκνογονίας.

Γράφημα 4.1: Πληθυσμιακές πυραμίδες της Ελλάδας (1951, 1975, 2000)

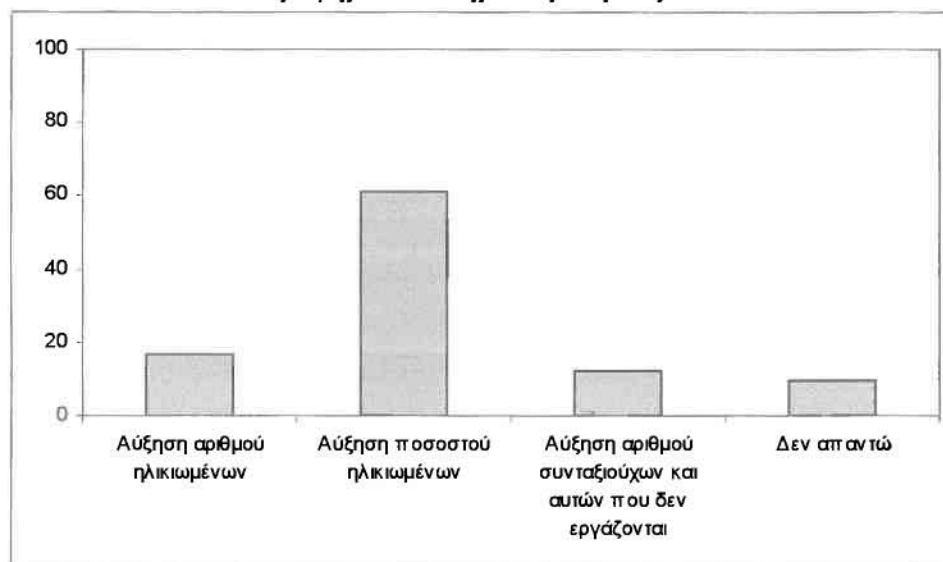
Πηγή: Ε.Δ.Κ.Α.

4.3 ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ

4.3.1 Γήρανση πληθυσμού

Οι μαθητές καταλαβαίνουν την έννοια της γήρανσης, αφού το 61% πιστεύει ότι είναι η αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων, έναντι των άλλων ομάδων πληθυσμού ενώ μόλις το 17% την ταυτίζει με την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων. Η δεύτερη αυτή άποψη είναι λάθος, αφού μπορεί να αυξάνονται αριθμητικά οι ηλικιωμένοι, λόγω της παράτασης του ορίου ζωής, χωρίς όμως να προκύπτει γήρανση, γιατί δύναται να αυξάνονται και τα άτομα που βρίσκονται στις άλλες μεγάλες ηλικιακές ομάδες (0-20 ετών και 20-60 ετών) και ταυτόχρονα να μην αυξάνεται η αναλογία των ηλικιωμένων στο συνολικό πληθυσμό. Το 12% θεωρεί ότι η αύξηση του αριθμού των συνταξιούχων και των ατόμων που δεν εργάζονται αποτελεί τη γήρανση του πληθυσμού. Προφανώς η συνιστώσα αυτή τοποθετήθηκε στο ερωτηματολόγιο προκειμένου να δυσκολέψει τους μαθητές στην επιλογή της σωστής απάντησης.

Γράφημα 4.2: Γήρανση πληθυσμού

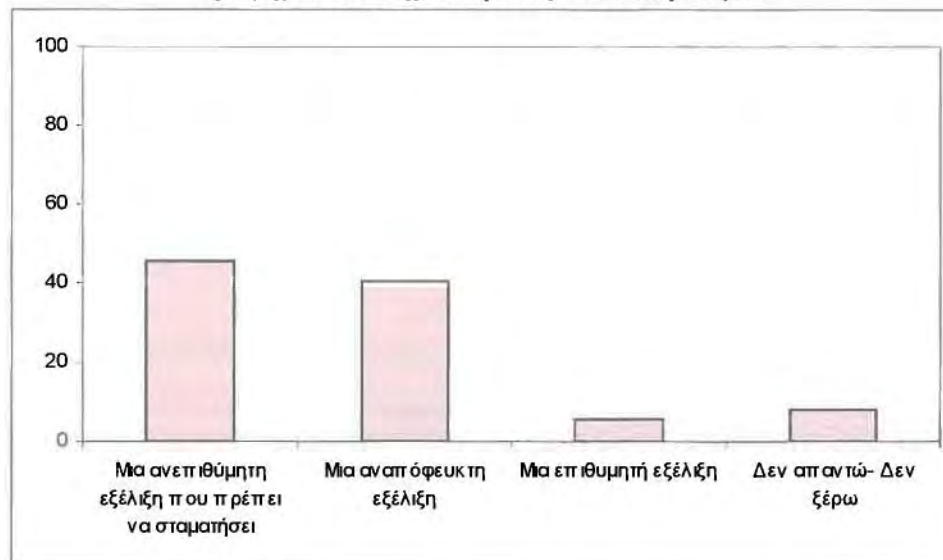

4.3.2 Γήρανση ελληνικού πληθυσμού

Οι ερωτώμενοι εκφράζουν τη δυσαρέσκεια τους απέναντι στο ζήτημα της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού, αφού το 46% τη θεωρεί ως μια ανεπιθύμητη εξέλιξη που πρέπει να σταματήσει και το 40% ως μια αναπόφευκτη εξέλιξη, ενώ περιέργως το 6% την αντιμετωπίζει ως επιθυμητή εξέλιξη. Η προσέγγιση αυτού του ζητήματος τίθεται σε δύο διαστάσεις: α) Οι μαθητές θέλουν τη διακοπή της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού-σύμφωνα με τη λογική που διέπει τη σκέψη τους και διακρίνει την ηλικία τους-γιατί στο μέλλον μια κοινωνία που έχει περισσότερους

ηλικιωμένους από νέους, ενδέχεται να είναι περισσότερο συντηρητική, αυστηρή και με οπισθοδρομικό χαρακτήρα. β) Η διάσταση της αναπόφευκτης εξέλιξης αντανακλά μια ουδετερότητα απέναντι στο ζήτημα, ενσωματώνοντας την άποψη ότι η γήρανση δεν είναι πρόβλημα και θεωρώντας ότι αυτό το κοινωνικό φαινόμενο είναι αποτέλεσμα της ανόδου του βιοτικού επιπέδου, της επιμήκυνσης του μέσου όρου ζωής και δεν χρειάζεται ουδεμία παρέμβαση για να αυξηθεί ή να μειωθεί η έντασή του.

Γράφημα 4.3: Γήρανση ελληνικού πληθυσμού

Για τις αιτίες της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού, το 69% απάντησε ορθά, αφού θεωρεί ότι προέρχεται από τον συνδυασμό του χαμηλού ποσοστού γεννητικότητας με την αύξηση του μέσου όρου ζωής στις μεγάλες ηλικίες. Το 15% θεωρεί ως βασική αιτία τη μείωση των γεννήσεων. Αυτό προφανώς εξηγείται από την έμφαση και την έντονη δημοσιότητα που δίνουν τα Μ.Μ.Ε., ενημερώνοντας την κοινή γνώμη με μια συνεχή καταστροφολογία για τα χαμηλά ποσοστά των γεννήσεων στην Ελλάδα, αναδεικνύοντας ως μια από τις πρωταρχικές αιτίες της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού.

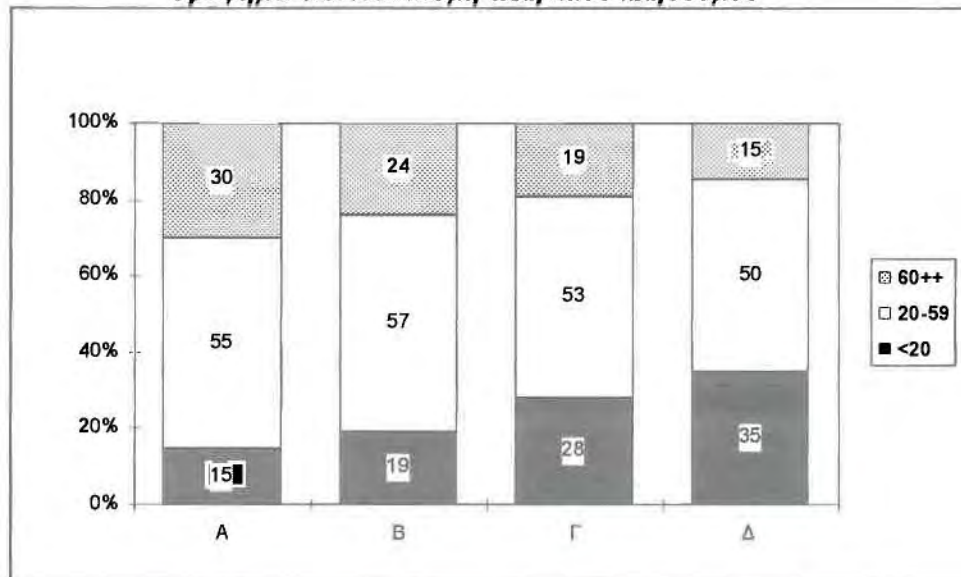
Πίνακας 4.2 Αιτίες γήρανσης ελληνικού πληθυσμού

	Συχνότητα	Ποσοστό
Αύξηση μέσου όρου ζωής στις μεγάλες ηλικίες- χαμηλό ποσοστό γεννητικότητας	1513	69,2%
Μόνο στη μείωση των γεννήσεων	335	15,3%
Αύξηση του μέσου όρου ζωής σε όλες τις ηλικίες	190	8,7%
Δεν απαντώ	149	6,8%
Σύνολο	2187	100%

4.3.3 Κατανομή πληθυσμού

Διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι μαθητές δεν γνωρίζουν την κατανομή του ελληνικού πληθυσμού. Μόλις ένας στους τρεις απαντά σωστά επιλέγοντας το σχήμα Β. Το 30% επιλέγει τους λιγότερους ρεαλιστικούς συνδυασμούς (το 35% του πληθυσμού να είναι κάτω από 20 ετών και το 30% πάνω από 60 ετών). Το 13% που δεν απάντησε θεωρείται αρκετά υψηλό ποσοστό σε σχέση με τα αντίστοιχα 'δεν απαντώ' των υπολοίπων ερωτήσεων και αυτό δύναται να αιτιολογηθεί από τον υψηλό δείκτη δυσκολίας της συγκεκριμένης ερώτησης.

Γράφημα 4.4: Κατανομή ελληνικού πληθυσμού

Πίνακας 4.3 Κατανομή πληθυσμού σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες

	Συχνότητα	Ποσοστό
15%-55%-30%	368	16,8%
19%-57%-24%	658	30,1%
28%-53%-19%	591	27%
35%-50%-15%	294	13,4%
Δεν απαντώ	276	12,6%
Σύνολο	2187	100%

4.3.4 Οι απαντήσεις των Ιταλών μαθητών στα αντίστοιχα ερωτήματα

Στην Ιταλία οι μαθητές είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με την έννοια της γήρανσης σε σχέση με τους Έλληνες μαθητές, αλλά απαντούν περισσότερο λαθεμένα για την κατανομή του ιταλικού πληθυσμού. Το 76% των Ιταλών απάντησε ότι η γήρανση είναι το αποτέλεσμα της αύξησης του ποσοστού των ηλικιωμένων στο σύνολο του πληθυσμού ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην Ελλάδα είναι 61%. Όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στη γήρανση το 51% θεωρεί ότι είναι μια ανεπιθύμητη εξέλιξη

που πρέπει να σταματήσει, ενώ το 40% την αντιμετωπίζει ως μια αναπόφευκτη εξέλιξη. Τα αντίστοιχα ποσοστά απαντήσεων για την Ελλάδα είναι 46% και 40%. Πρέπει να γίνει αναφορά ότι ο ιταλικός πληθυσμός είναι ο πιο γερασμένος στην Ευρώπη με το 17% να είναι άτομα ηλικίας έως 20 ετών, το 56% από 20 έως 60 ετών και το 27% από 65 ετών και άνω. Επομένως θα ήταν αναμενόμενη μια πιο έντονη δυσaréσκεια των νέων απέναντι στη γήρανση.

4.4 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Για την προσέγγιση της ηλικίας του ατόμου, συχνά χρησιμοποιούνται οι έννοιες χρονολογική, βιολογική, ψυχολογική, κοινωνική ηλικία, τρίτη, τέταρτη ηλικία και ηλικία συνταξιοδότησης.

Η χρονολογική ηλικία μετριέται με τα χρόνια που περνούν από τη στιγμή της γέννησης. Αναφέρεται στο έτος της γέννησης, εκφράζεται σε χρόνια, ή χρόνια και μήνες ή ακόμα χρόνια μήνες και ημέρες. Οι δημογράφοι χρησιμοποιούν συχνά τους όρους ηλικία των τελευταίων γενεθλίων (η ηλικία στρογγυλεμένη στην κατώτερη μονάδα) και ηλικία των επόμενων γενεθλίων (η ηλικία στρογγυλεμένη στην ανώτερη μονάδα) (Πουλοπούλου, 1999: 22).

Η βιολογική ηλικία αφορά τη μορφολογική εμφάνιση και τη λειτουργική απόδοση οργάνων και συστημάτων. Η βιολογική ηλικία διαφέρει: α) ανάλογα με τα άτομα, διότι για κάθε άνθρωπο τα γηρατειά έχουν διαφορετική έναρξη και διάρκεια β) ανάλογα με την εποχή, αφού σήμερα ο άνθρωπος βιολογικά έπαψε να έχει την ίδια ηλικία που είχε στην ίδια χρονολογική ηλικία στις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Ένα άτομο στις αρχές του 20^{ου} ήταν ηλικιωμένος, ενώ σήμερα θεωρείται νέος αν προσδιοριστεί η βιολογική του ηλικία.

Η κοινωνική ηλικία έχει σχέση με τις κοινωνικές συνήθειες και τους ρόλους των ατόμων στην ομάδα τους και στην κοινωνία. Η κοινωνική ηλικία ενός ατόμου συνδέεται με τη χρονολογική, βιολογική και ψυχολογική ηλικία αλλά δεν καθορίζεται από αυτές. Η ψυχολογική ηλικία προσδιορίζεται από τη θέση των ατόμων σε έναν πληθυσμό ανάλογα με τις ικανότητες προσαρμογής που διαθέτουν. Σημασία δεν έχει η αναπόφευκτη φθορά του οργανισμού. Αλλά οι επιπτώσεις της στην προσαρμογή του ηλικιωμένου στο στενότερο ή το ευρύτερο περιβάλλον του (Πουλοπούλου, 1999: 22).

Η κατηγορία της τρίτης και τέταρτης ηλικίας επιβλήθηκαν τεχνητά και οι περισσότεροι κοινωνικοί επιστήμονες που ασχολούνται με το θέμα τις απορρίπτουν. Αντί για αυτούς τους όρους προτείνεται η χρησιμοποίηση των φράσεων 'συνταξιούχοι

και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όταν αφήσουν την ενεργό εργασιακή ζωή, καθώς και εξαρτημένοι ηλικιωμένοι, ως μια κατηγορία που περιλαμβάνει όλα εκείνα τα άτομα που έχουν κάποια μορφή εξάρτησης.

Η ηλικία συνταξιοδότησης ορίζεται ως ο χρονικός προσδιορισμός των γηρατειών, που κρίνεται απαραίτητος για την απονομή συντάξεων γήρατος. Πολιτικοί και οικονομικοί λόγοι οδήγησαν στη θεσμοποίηση της συνταξιοδότησης με βάση την ηλικία, αφού δεν υπάρχει κανένα επιστημονικό κριτήριο για τη συσχέτιση χρονολογικής ηλικίας και ηλικίας συνταξιοδότησης. Τέλος οι έννοιες ηλικιωμένοι και συνταξιούχοι δεν είναι ταυτόσημες και είναι λάθος να συνδέονται πάντοτε τα γηρατεία με τη συνταξιοδότηση. Υπάρχουν συνταξιούχοι που δεν είναι ηλικιωμένοι αλλά και ηλικιωμένοι που δεν λαμβάνουν σύνταξη (Πουλοπούλου, 1999: 23).

4.5 ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΑΤΟΜΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

4.5.1 Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα και γυναίκας

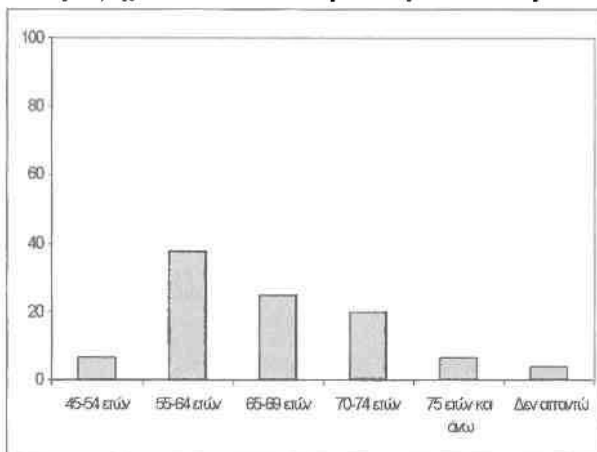
Το ζήτημα που κλήθηκαν να διαπραγματευτούν οι μαθητές, ήταν το όριο ηλικίας του ατόμου, σύμφωνα με το οποίο τον κατατάσσουν στην κατηγορία του ηλικιωμένου. Ερώτημα αρκετά δύσκολο αφού, σύμφωνα με το Lenoir, είναι σχεδόν αδύνατο να οριστεί για τα μέλη μιας κοινωνικής τάξης και για οποιοδήποτε άτομο η ηλικία που συμπληρώνοντας την, καθίσταται ηλικιωμένο, για να εξασκήσει μια δραστηριότητα ή ακόμη για να αποκτήσει πρόσβαση σε συγκεκριμένες κατηγορίες αγαθών ή κοινωνικές θέσεις (Κοτζαμάνης, 1996: 19).

Οι απαντήσεις τους προκαλούν ερωτήματα, επειδή το 38% του δείγματος θεωρούν ηλικιωμένο εκείνον τον άνδρα που βρίσκεται μεταξύ 55-64 ετών. Ακολουθούν με 26% η ομάδα των 70 και άνω και με 25% η ομάδα 65-69. Τα ενδεχόμενα που προκύπτουν από αυτές τις τοποθετήσεις είναι, είτε να μην έχουν αντιληφθεί σωστά το νόημα της ερώτησης, είτε να απαντούν κατά αυτό τον τρόπο για λόγους εντυπωσιασμού. Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι κατά μέσο όρο η ηλικία των ερωτώμενων, απέχει 35 χρόνια τουλάχιστον από την ηλικία των 55 ετών, με αποτέλεσμα αυτό το χρονικό διάστημα να τους φαίνεται τόσο μακρινό που να θεωρούν και οι ίδιοι τον εαυτό τους ηλικιωμένο, όταν θα είναι 55 ετών. Δύναται να θεωρηθεί ότι οι ερωτώμενοι ταυτίζουν την ηλικία του πατέρα τους με την ηλικία ενός ηλικιωμένου ατόμου και συνηθίζουν στις καθημερινές τους συμπεριφορές να τον αποκαλούν 'γέρο'.

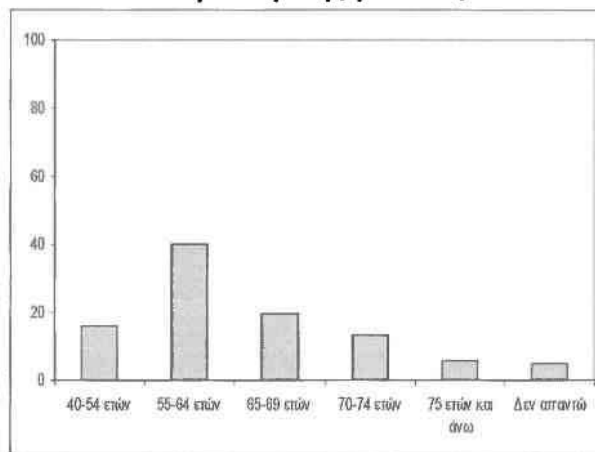

Το 40% του δείγματος θεωρεί αντίστοιχα ηλικιωμένη τη γυναίκα εκείνη που βρίσκεται μεταξύ 55-64 ετών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι δε διστάζουν να αποκαλέσουν ηλικιωμένη τη γυναίκα που διανύει την πέμπτη δεκαετία της ζωής της (16%), ενώ η ηλικιακή ομάδα 75 ετών και άνω συγκεντρώνει τις λιγότερες απαντήσεις (6%). Συγκρίνοντας τα δύο γραφήματα προκύπτει ότι γυναίκες υπερέχουν των ανδρών ως προς το χαρακτηρισμό του ηλικιωμένου στην ηλικιακή ομάδα 64 ετών και κάτω, ενώ το αντίστροφο ισχύει στην ηλικιακή ομάδα 65 και άνω.

Γράφημα 4.5: Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα

Ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας

Συνοψίζοντας από τις παραπάνω απαντήσεις των νέων, διαπιστώνεται ότι δημιουργούνται δύο διαφορετικές ηλικίες ομάδων για τους άνδρες και τις γυναίκες: α) η πρώτη είναι η τρίτη ηλικία που ορίζεται μεταξύ 45 και 64 ετών β) η δεύτερη είναι η τέταρτη ηλικία που περιλαμβάνει τα άτομα 65 ετών και άνω. Αυτές οι κατηγορίες είναι εντελώς διαφορετικές από αυτές που υπάρχουν στη βιβλιογραφία, αφού στην τρίτη ηλικία κατατάσσονται τα άτομα από 65 ετών έως 80 και στην τέταρτη ηλικία οι υπερήλικες.

4.5.2 Αιτιολόγηση ηλικίας για τον άνδρα και τη γυναίκα

Στη βιβλιογραφία που ασχολείται με το φαινόμενο της γήρανσης, ο χαρακτηρισμός ενός ατόμου γίνεται βάση βιολογικών και διοικητικών κριτηρίων. Τα βιολογικά είναι η κατάπτωση των πνευματικών και φυσικών δυνατοτήτων ενώ τα διοικητικά σχετίζονται με την αποκοπή/έξοδο από την ενεργό ζωή και την πρόσβαση στη συνταξιοδότηση (Κοτζαμάνης, 1996:16).

Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι οι ερωτώμενοι δεν ξέρουν να απαντήσουν, γιατί επέλεξαν τις παραπάνω ηλικίες, αφού το 40% αποφεύγει την αιτιολόγηση. Αυτό

αντικατοπτρίζει την έλλειψη κριτικής ικανότητας στα ζητήματα που ζητείται η σύνθεση επιχειρημάτων και η περαιτέρω εμβάθυνση σκέψης.

Το 21% θεωρούν τον άνδρα ηλικιωμένο, όταν έχει έντονα σημάδια βιολογικής κόπωσης- φθοράς και πρόβλημα σεξουαλικής ανικανότητας. Οι άλλες τρεις αιτίες που είναι ο συνδυασμός των βιολογικών και διοικητικών κριτηρίων που αναφέρθηκαν παραπάνω, συγκεντρώνουν το 23%. Για τις γυναίκες η εικόνα που σχηματίζεται είναι σχεδόν ίδια με τους άνδρες. Το 40% δεν απαντά, το 20% θεωρεί ως στοιχείο γήρανσης τη βιολογική κόπωση-φθορά και τη σεξουαλική ανικανότητα. Όμως το 15% κρίνει ότι μια γυναίκα είναι ηλικιωμένη από την αλλοίωση της εξωτερικής εμφάνισής της. Άρα οι νέοι προσέχουν περισσότερο την εξωτερική εμφάνιση της γυναίκας σε σχέση με αυτή του άνδρα, γιατί συνήθως το 'ασθενές' φύλο σε όλα σχεδόν τα στάδια της ζωής του προσέχει το ντύσιμο, την εμφάνιση και εν γένει το παρουσιαστικό του περισσότερο σε σχέση με το 'ισχυρό' φύλο.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί οι μαθητές, δίνουν ιδιαίτερη σημασία στα βιολογικά κριτήρια για να αιτιολογήσουν ότι το άτομο που βρίσκεται στην ηλικιακή ομάδα 55-64 ετών είναι ηλικιωμένος, ενώ το άτομο αυτής της ομάδας έχει συγκριτικά υψηλότερο προσδόκιμο χρόνο ζωής από ότι πριν 30-40 χρόνια.

Πίνακας 4.4 Αιτιολόγηση ηλικίας για τα δύο φύλα

	Ανδρας		Γυναίκα	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Βιολογική κόπωση-φθορά, σεξουαλική ανικανότητα	457	20.9%	432	19.8%
Αλλοίωση εξωτερικής εμφάνισης	217	9.9%	323	14.8%
Άλλο	157	7.2%	185	8.5%
Συνταξιοδότηση, μείωση φυσικών - πνευματικών δυνάμεων	338	15.5%	245	11.2%
Έλλειψη- εγκατάλειψη δραστηριοτήτων	171	7.8%	118	5.4%
Δεν απαντώ	847	38.7%	884	40.4%
Σύνολο	2187	100%	2187	100%

4.5.3 Ηλικιωμένοι και αγορά εργασίας

Η πλειοψηφία των νέων (78%) συμφωνεί ότι οι ηλικιωμένοι που βρίσκονται στην αγορά εργασίας θα πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους. Σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και την αβεβαιότητα στον εργασιακό χώρο, οι μαθητές θεωρούν τους ηλικιωμένους ως εμπόδιο για την ανεύρεση εργασίας και την εξάσκηση επαγγέλματος. Οι επιχειρήσεις όμως, ως γενικό κανόνα, τείνουν να προτιμούν το νεανικό εργατικό δυναμικό έναντι του ηλικιωμένου, επειδή κοστίζει λιγότερο, είναι περισσότερο αποδοτικό και χειρίζεται καλύτερα τις νέες μορφές τεχνολογίας. Αυτή η φοβία των νέων απέναντι στην κατάληψη θέσεων εργασίας από τους ηλικιωμένους έχει

σαφή αιτιολόγηση, γιατί η οικονομία της Αθήνας έχει χαρακτήρα τριτογενή και οι θέσεις εργασίας που προσφέρονται έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό την αντικατάσταση της σωματικής εργασίας από τη διανοητική, της φυσικής εργασίας από τη τεχνητή νοημοσύνη, με αποτέλεσμα η ζήτηση νέου εργατικού δυναμικού να μην είναι έντονη.

Από την άλλη πλευρά οι ερωτώμενοι παρουσιάζουν μια εντελώς διφορούμενη στάση απέναντι στο δικαίωμα των ηλικιωμένων να εργάζονται. Το 50% συμφωνεί για το αναφαίρετο δικαίωμα τους στην εργασία, ενώ το 46% διαφωνεί. Πιθανόν αντιλαμβάνονται το γεγονός ότι οι συντάξεις των ηλικιωμένων δεν επαρκούν για να καλύψουν τις δαπάνες σε είδη βασικής ανάγκης, με αποτέλεσμα τα άτομα της τρίτης ηλικίας να ωθούνται σε θέσεις μερικής απασχόλησης, ώστε να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα προς το ζην. Επιπλέον ένας αριθμός ηλικιωμένων εργάζεται επειδή δεν θέλει να αισθάνεται αποκομμένος από την κοινωνική ζωή. Οι εργαζόμενοι που συνεχίζουν να δουλεύουν μετά τη συνταξιοδότηση τους ανέρχονται σε 300.000 άτομα, ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι που έχουν σύνταξη και εργάζονται υπολογίζεται ότι φθάνουν τους 200.000¹¹. Το παραπάνω στοιχείο μπορεί να θεωρηθεί πλάσματικό, επειδή αναφέρεται στους συνταξιούχους, οι οποίοι δεν είναι απαραίτητα ηλικιωμένοι (οι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων συνταξιοδοτούνται μόλις στα 50 χρόνια). Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ το 1991 οι εργαζόμενοι ηλικιωμένοι ανέρχονταν στους 75.000, αριθμός σημαντικά μειωμένος σε σχέση με τους 177.000 που είχαν δηλωθεί το 1981. Η διαφωνία των μαθητών για το δικαίωμα εργασίας των ηλικιωμένων έγκειται λοιπόν στο γεγονός, ότι αυτές οι θέσεις που αντιστοιχούν σε αυτά τα άτομα, θα μπορούσαν να είχαν καλυφθεί από τους άνεργους νέους.

Πίνακας 4.5 Στάσεις και αντιλήψεις για τους ηλικιωμένους (1)

	Οι ηλικιωμένοι που βρίσκονται στην αγορά εργασίας θα πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους		Οι ηλικιωμένοι έχουν το δικαίωμα να δουλέψουν όπως οι νέοι	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Διαφωνώ πλήρως	109	5%	301	13,8%
Διαφωνώ μερικώς	306	14%	708	32,4%
Συμφωνώ μερικώς	1002	45,8%	800	36,6%
Συμφωνώ απόλυτα	722	33%	302	13,8%
Δεν απαντώ	48	2,2%	76	3,5%
Σύνολο	2187	100%	2187	100%

¹¹ Πηγή: (<http://www.tovima.dolnet.gr>)

4.5.4 Φροντίδα των ηλικιωμένων

Ένα ενθαρρυντικό στοιχείο προκύπτει από τις στάσεις των μαθητών απέναντι στο ζήτημα της φροντίδας των υπερήλικων. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών (88%) θεωρεί ότι τα παιδιά οφείλουν να ασχοληθούν με τους ηλικιωμένους γονείς τους. Το υψηλό ποσοστό αντικατοπτρίζει την άτυπη μορφή διαγενεακής συμπαράστασης των νέων, αφού στην Ελλάδα αποτελεί παράδοση και υποχρέωση των παιδιών να ενασχολούνται με τα προβλήματα των ηλικιωμένων γονέων τους. Όμως ο ρυθμός της σύγχρονης ζωής στην Αθήνα έχει γίνει εξοντωτικός, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται ορισμένες φορές φαινόμενα πλήρους αδιαφορίας. Το ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο θα ανταποκριθούν οι μαθητές στο μέλλον όταν θα κληθούν να ασχοληθούν οι ίδιοι με τα προβλήματα των γονιών τους, γιατί είναι αρκετά διαφορετική και δύσκολη η μετάβαση από τη θεωρία στην πράξη των όσων υποστηρίζουν.

Σημαντικό μέρος του δείγματος, πιστεύει ότι η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τη στέγαση και τα βασικά έξοδα των ηλικιωμένων. Οι μαθητές αναγνωρίζουν ότι η μορφή της απρόσωπης αλληλεγγύης και οικονομικής συνδρομής που πρέπει να παρέχει το κράτος δεν υφίσταται σε σημαντικό βαθμό. Παρόλη αυτήν την αρνητική προσέγγιση, τα τελευταία είκοσι χρόνια έχουν γίνει θετικά βήματα προόδου από τη μεριά του κράτους προς τους ηλικιωμένους. Η ίδρυση των Κ.Α.Π.Η. τη δεκαετία του '80 είχε ως στόχο την κοινωνικοψυχολογική στήριξη των ηλικιωμένων προκειμένου να διαβιούν αξιοπρεπώς στο προσωπικό τους και κοινωνικό τους περιβάλλον. Για τους ηλικιωμένους που δεν έχουν οικογένεια, θεσμοθετήθηκε το 1997 το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», που είναι ένα δίκτυο υπηρεσιών και υλοποιείται από ειδικευμένο προσωπικό και εθελοντές. Όσον αφορά τα έξοδα των ηλικιωμένων έχει θεσπιστεί το Ε.Κ.Α.Σ. και έχουν καθοριστεί τα κατώτατα όρια των συντάξεων.¹²

Πίνακας 4.6 Στάσεις και αντιλήψεις για τους ηλικιωμένους (2)

	Τα παιδιά οφείλουν να ασχοληθούν με τους ηλικιωμένους γονείς τους		Η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τη στέγαση και τα βασικά έξοδα των ηλικιωμένων	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Διαφωνώ πλήρως	58	2,7%	56	2,6%
Διαφωνώ μερικώς	126	5,8%	63	2,9%
Συμφωνώ μερικώς	683	31,2%	346	15,8%
Συμφωνώ απόλυτα	1248	57,1%	1662	76%
Δεν απαντώ	72	3,3%	60	2,7%
Σύνολο	2187	100%	2187	100%

¹² Πηγή: (<http://www.primeminister.gr/speeches/20000122.htm>)

Στην Ελλάδα ο θεσμός που ασχολείται με τη φροντίδα των ηλικιωμένων και καλύπτει την απουσία του κράτους πρόνοιας, είναι η οικογένεια. Αυτό αποδεικνύεται και από το 40% του δείγματος που έχει την άποψη ότι οι υπερήλικες (άτομα ηλικίας μεγαλύτερα των 80 ετών) οφείλουν να μένουν στην κατοικία τους με βοήθεια από την οικογένεια. Συνήθως το άτομο που αναλαμβάνει την περιποίηση των ηλικιωμένων είναι γένους θηλυκού, αν και μετά την άνοδο του φεμινιστικού κινήματος στη δεκαετία του '70 οι παντρεμένες γυναίκες, δυσανασχέτησαν με αυτήν την κατάσταση, η οποία προξενεί επιπτώσεις στην υγεία και στην ευημερία τους (Μεσθαιναίου, 1996: 441). Σημαντικό στοιχείο είναι ότι μόλις το 10% των ερωτώμενων συμφωνεί ότι οι ηλικιωμένοι πρέπει να συγκατοικούν με τους καπνόντες (παιδιά και εγγόνια) στον ίδιο χώρο. Συμπεραίνεται ότι η παρουσία τους μέσα στο σπίτι δεν είναι ευπρόσδεκτη και προκαλεί προβλήματα στη λειτουργία της οικογένειας, γιατί πολλές φορές παρεμβαίνουν σε θέματα που δεν άπτονται της αρμοδιότητάς τους και διαταράσσουν την οικογενειακή γαλήνη.

Το 32% των ερωτώμενων πιστεύει ότι αυτή η βοήθεια πρέπει να προέρχεται από ειδικό προσωπικό. Το επάγγελμα του φροντιστή – ο όρος προέρχεται από τη μετάφραση της αγγλικής λέξης 'carver'- αναπτύσσεται γρήγορα στην Ελλάδα με την είσοδο γυναικών από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και αντικαθιστά με χαμηλό οικονομικό κόστος τη φροντίδα που παρέχει η οικογένεια. Στη Δ. Ευρώπη όταν η οικογένεια αναλαμβάνει το ρόλο του φροντιστή, τότε προβλέπονται οι εξής παροχές από τις κυβερνήσεις: α) επιδόματα που παρέχονται στο φροντιστή ως αναγνώριση της δουλειάς του β) αναγνώρισης της διάρκειας φροντίδας ως συντάξιμης και πληρωμένης ασφάλισης γ) επιδόματα για το επιπρόσθετο κόστος φροντίδας των εξαρτημένων ηλικιωμένων, όπως φάρμακα, πλύσιμο ρούχων και βοηθήματα.(Μεσθαιναίου, 1996: 444).

Μόλις το 7% θεωρεί ότι οι άνθρωποι της τρίτης ηλικίας πρέπει να διαμένουν σε γηροκομείο. Παρόλο που το ποσοστό αυτό δε θεωρείται μικρό, κρίνεται απολύτως αναμενόμενο, γιατί για την ελληνική οικογένεια αποτελεί αρνητικό στίγμα η αποστολή των υπερήλικων στο γηροκομείο. Αυτό άλλωστε αντανακλά και το χαμηλό ποσοστό των γηροκομικών κλινικών (δημοσίων και ιδιωτικών), που αντιστοιχούν σε ποσοστό 0,8% του ελληνικού πληθυσμού ενώ στις χώρες της Δ. Ευρώπης φθάνουν το 8-11% (Συμεωνίδου, 1996:97). Επιπλέον η σημαντική πλειοψηφία των γηροκομείων που υπάρχουν στη χώρα μας, δεν προσφέρουν τις αναμενόμενες υπηρεσίες (ιατρική και ψυχολογική υποστήριξη), με αποτέλεσμα οι ηλικιωμένοι να αισθάνονται περισσότερο

το συναίσθημα της εγκατάλειψης και της μοναξιάς, από όταν βρίσκονται στο δικό τους οικείο χώρο.

Πίνακας 4.7 Απόψεις για την φροντίδα των υπερήλικων

Υπερήλικές	Συχνότητα	Ποσοστό
Να μείνουν στην κατοικία τους με βοήθεια από την οικογένεια	864	39.5%
Να μένουν στην κατοικία τους με βοήθεια από ειδικό προσωπικό	696	31.8%
Να συγκατοικούν με τα παιδιά τους	235	10.7%
Να διαμένουν σε γηροκομείο	161	7.4%
Άλλο	159	7.3%
Δεν απαντώ	72	3.3%
Σύνολο	2187	100%

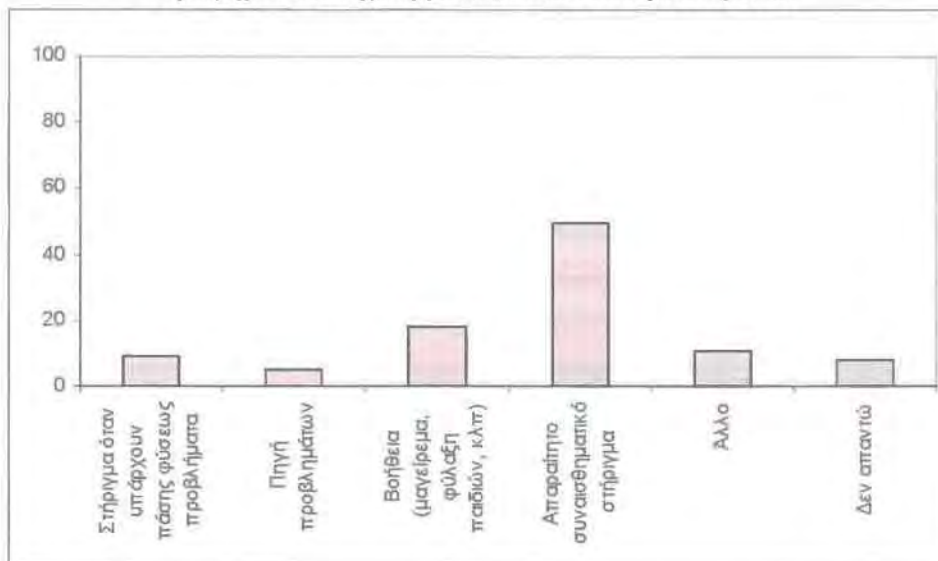
4.5.5 Σχέσεις μεταξύ των γενεών

Συνεχίζουν να υπάρχουν στενές σχέσεις μεταξύ των γενεών. Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι τα ηλικιωμένα άτομα είναι απαραίτητο συναισθηματικό στήριγμα για τις νεότερες γενιές (49%). Οι διάλυτοι επικοινωνίας και αλληλεγγύης που έχουν μεταξύ τους είναι ανεπτυγμένοι και έντονοι. Ιδιαίτερα όταν από την παιδική μέχρι την μετεφηβική ηλικία των ερωτώμενων, οι δύο αυτές αντίθετες ηλικιακές ομάδες ζουν στον ίδιο χώρο ή συναντώνται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, τότε θεωρείται αναμενόμενο η δημιουργούμενη σχέση να έχει συναισθηματικό χαρακτήρα. Άλλωστε, ο παππούς και η γιαγιά αποτελούν παραδείγματα της τελευταίας φάσης της ζωής που θα βιώσουν τα παιδιά από κοντά και τα εξοικειώνει με τα προβλήματα των ηλικιωμένων.

Το 18% πιστεύει ότι αποτελούν μια μορφή βοήθειας σε δουλειές, όπως είναι το μαγείρεμα και η φύλαξη των παιδιών. Ο ρόλος των ηλικιωμένων που δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας είναι ενεργητικός στα αστικά κέντρα. Αναλαμβάνουν τη φύλαξη των παιδιών λόγω της εργασίας των δύο γονέων και ιδιαίτερα οι ηλικιωμένες γυναίκες θεωρούν ότι έχουν καθήκον ανατροφής των εγγονιών, ως συνέχιση του προηγούμενου ρόλου ανατροφής των παιδιών.

Το 5% θεωρεί ότι οι ηλικιωμένοι αποτελούν πηγή προβλημάτων. Τα προβλήματα αυτά σχετίζονται με την επιλογή του ατόμου που θα αναλάβει τη φροντίδα και τη περίθαλψή τους. Επιπρόσθετα σε πολλές περιπτώσεις αναδεικνύεται και η οικονομική διάσταση των προβλημάτων, αφού οι ηλικιωμένοι με σημαντικά προβλήματα υγείας αντιμετωπίζουν συχνά το υψηλό κόστος των ιατρικών υπηρεσιών και προϊόντων με αποτέλεσμα να επιβαρύνουν τον οικογενειακό προϋπολογισμό των παιδιών τους.

Γράφημα 4.6: Σχέση μεταξύ νέων και ηλικιωμένων

4.5.6 Οι απαντήσεις των Ιταλών μαθητών στα αντίστοιχα ερωτήματα

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, διαπιστώνεται ότι υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση στην προσέγγιση των συγκεκριμένων ζητημάτων μεταξύ των Ελλήνων και Ιταλών μαθητών. Συγκεκριμένα μόλις το 7% των Ιταλών ενστερνίζεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων να εργάζονται, γιατί το πρόβλημα της ανεργίας στην Ιταλία είναι σαφώς μεγαλύτερο από την Ελλάδα (Στη νότια Ιταλία, υπάρχουν περιοχές όπου το ποσοστό της ανεργίας ξεπερνά το 25%). Το επιχείρημα τους ενδεχομένως συσχετίζεται με τον ρόλο που οφείλουν να έχουν οι ηλικιωμένοι προς τις νέες γενιές, ένας ρόλος που έχει έντονο συναισθηματικό χαρακτήρα. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι κανείς Ιταλός δεν απάντησε ότι οι ηλικιωμένοι είναι πηγή προβλημάτων. Επιπλέον θεωρούν σε ποσοστό που προσεγγίζει το 65%, ότι η ιταλική κυβέρνηση έχει την υποχρέωση να ασχοληθεί με τα προβλήματα των ατόμων της τρίτης ηλικίας. Το στοιχείο αυτό ενδεχομένως σημαίνει ότι το επίπεδο παροχής των ιταλικών υπηρεσιών πρόνοιας προς τους ηλικιωμένους είναι αρκετά ικανοποιητικό, συγκρινόμενο με αντίστοιχο ελληνικό.

Πίνακας 4.8 Σύγκριση των απαντήσεων μεταξύ Ιταλών και Ελλήνων μαθητών(1)

	Έλληνες	Ιταλοί
Οι ηλικιωμένοι έχουν δικαίωμα να εργαστούν	Το 37% συμφωνεί	Το 7% συμφωνεί
Η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τα βασικά προβλήματα των ηλικιωμένων	Υποστήριξη από το 91%	Υποστήριξη από το 64%
Ηλικιωμένοι και νέες γενιές		
◇ Συναισθηματικό στήριγμα	49%	69%
◇ Παροχή υλικής βοήθειας	18%	15%
◇ Πηγή προβλημάτων	5%	0%

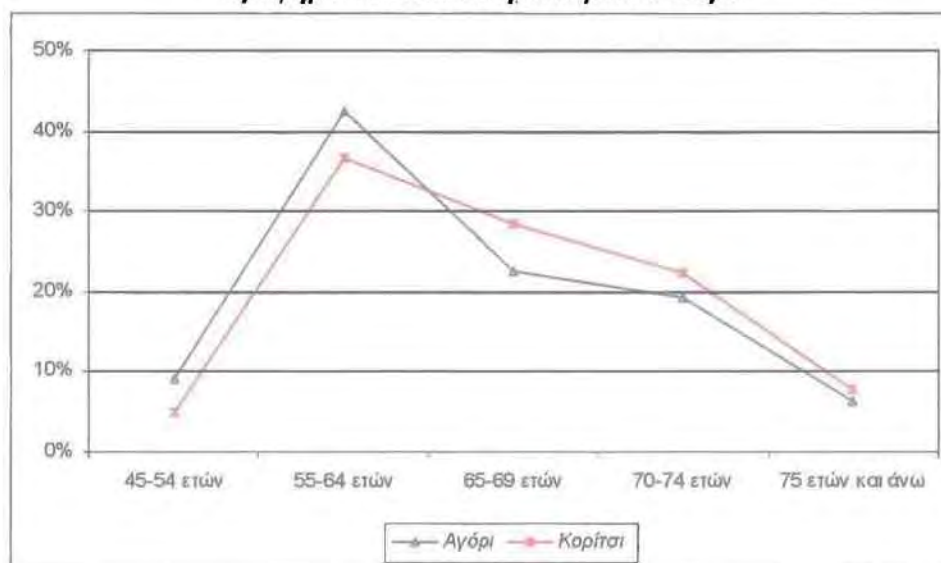
4.6 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Όπως προκύπτει από την παρακάτω ανάλυση, το φύλο διαδραματίζει ρόλο στις αντιλήψεις απέναντι στη γήρανση. Οι διαφοροποιήσεις που προέκυψαν από τις συσχετίσεις με τις μεταβλητές της γήρανσης, εντοπίζονται κυρίως: α) στην επιλογή ηλικίας που θεωρούν τον άνδρα και τη γυναίκα ηλικιωμένη β) στις αντιλήψεις για την γήρανση και τα ηλικιωμένα άτομα.

4.6.1 Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα –Αιτιολόγηση ανάλογα με το φύλο

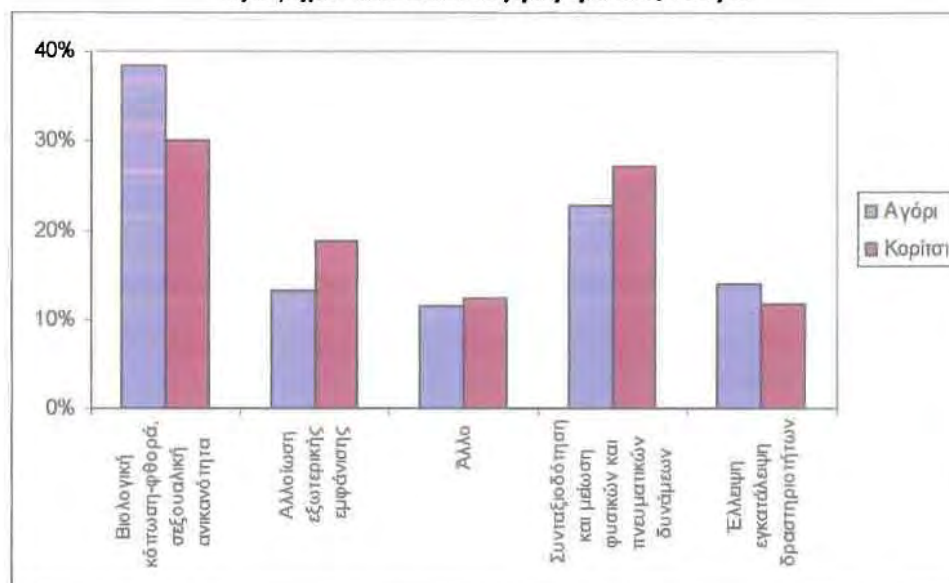
Οι πιο νέες ηλικιακές ομάδες του άνδρα (45-54, 55-64) συγκεντρώνουν περισσότερο τις προτιμήσεις των αγοριών έναντι των κοριτσιών. Η πλειονότητα των απαντήσεων των κοριτσιών για την ηλικία του ηλικιωμένου-άνδρα, τοποθετείται μετά την ηλικία των 65 ετών. Αυτό σημαίνει ότι όσο πιο μεγάλος σε ηλικία είναι ο άνδρας, τόσο πιο ηλικιωμένος εμφανίζεται για τα κορίτσια ενώ το αντίστροφο ισχύει για τα αγόρια. Το 58% των κοριτσιών πιστεύει ότι ο άνδρας είναι ηλικιωμένος όταν υπερβεί τα 65 χρόνια ζωής.

Γράφημα 4.7: Ηλικία ηλικιωμένου άνδρα

Τα εξής προκύπτουν για τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν τα δύο φύλα για να αιτιολογήσουν την απάντησή τους: α) η αλλοίωση της εξωτερικής εμφάνισης, η συνταξιοδότηση, η μείωση φυσικών και πνευματικών δυνάμεων επιλέγονται περισσότερο από το 'ασθενές' φύλο β) Η βιολογική κόπωση και η εγκατάλειψη δραστηριοτήτων συγκεντρώνουν το 46% των απαντήσεων των αγοριών και το 38% των κοριτσιών.

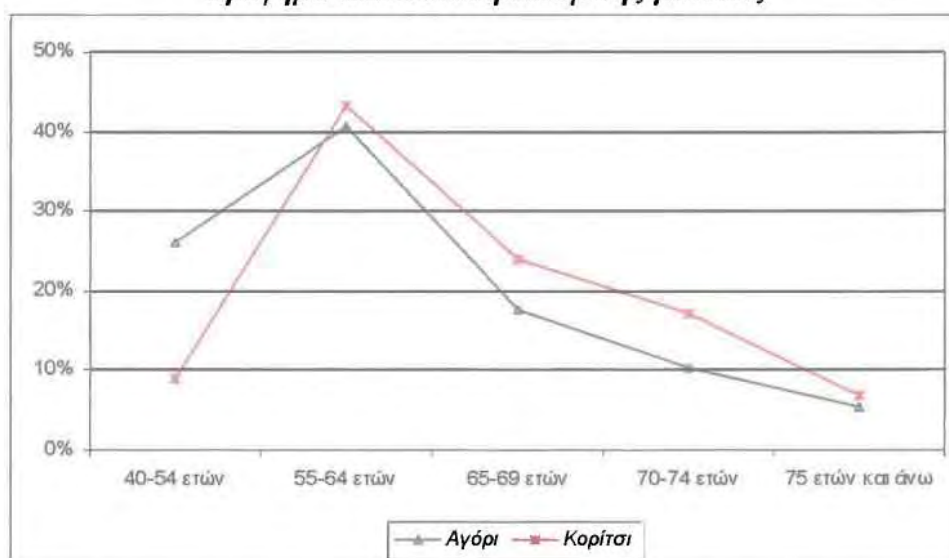
Γράφημα 4.8: Αιτιολόγηση ηλικίας άνδρα

4.6.2 Ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας –Αιτιολόγηση ανάλογα με το φύλο

Το 61% των αγοριών και το 49% των κοριτσιών αποκαλεί ηλικιωμένη τη γυναίκα, που είναι μικρότερη των 65 ετών. Τα αγόρια (26%) κυρίως επιλέγουν περισσότερο την ομάδα 40-54 ετών, προκαλώντας ερωτήματα, γιατί δεν είναι λογικό η γυναίκα που διανύει την πέμπτη δεκαετία της ζωής της να χαρακτηρίζεται απόμαχος της ζωής. Παρουσιάζεται με μεγαλύτερη ένταση η διαφορά που περιγράφηκε στην περίπτωση του άνδρα, αφού μόλις το 30% των αγοριών πιστεύει ότι μετά τα 65 χρόνια, η γυναίκα είναι ηλικιωμένη. Δηλαδή όσο πιο μεγάλη είναι η ηλικία της γυναίκας, τόσο λιγότερο υπερήλικας θεωρείται για τα αγόρια και το αντίθετο ισχύει για τα κορίτσια.

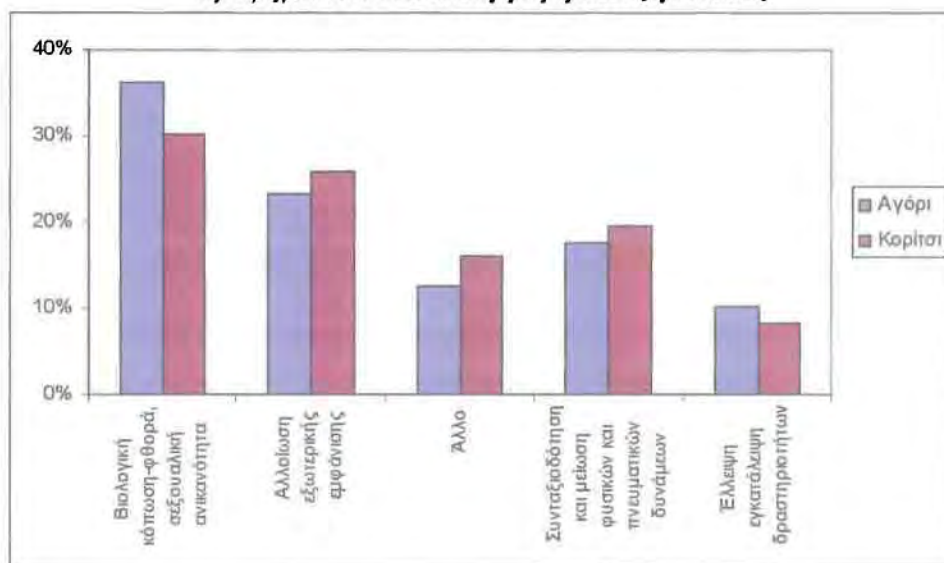
Γράφημα 4.9: Ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας

Ως προς την αιτιολόγηση των απαντήσεων τους, διαπιστώνεται ότι, τα αγόρια έχουν υψηλότερα ποσοστά στα επιχειρήματα της βιολογικής κόπωσης και της εγκατάλειψης δραστηριοτήτων ενώ τα κορίτσια αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην αλλοίωσης της εξωτερικής εμφάνισης, στη συνταξιοδότηση, στη μείωση φυσικών και πνευματικών δυνάμεων. Για την ηλικιακή ομάδα 40-54, το 20% των αγοριών και μόλις το 6% των κοριτσιών χρησιμοποιούν ως επιχείρημα τη βιολογική κόπωση και την αλλοίωση της εξωτερικής εμφάνισης της γυναίκας.

Το επιχείρημα της αλλοίωσης της εξωτερικής εμφάνισης που χρησιμοποιούν τα κορίτσια για να αιτιολογήσουν την απάντησή τους, δύναται να συσχετισθεί με το φαινόμενο της 'ψύχωσης της νεότητας', σύμφωνα με το οποίο ο τρόπος και το στυλ ζωής επιβάλλεται στο 'ασθενές' φύλο να διατηρηθεί νέο και ακμαίο. Οι γυναίκες προκειμένου να μην τις προσεγγίσουν οι αισθητικές συνέπειες της βιολογικής γήρανσης, καταφεύγουν στις μεθόδους της πλαστικής χειρουργικής, δίνοντας το ερέθισμα στους μαθητές να τους αποκαλούν ηλικιωμένους με το επιχείρημα της αλλοίωσης της εξωτερικής εμφάνισης.

Γράφημα 4.10: Αιτιολόγηση ηλικίας γυναίκας

Τίθεται το ερώτημα αν οι απόψεις για την ηλικία γήρανσης των δύο φύλων είναι επιπόλαιες και προκαλούν εντυπωσιασμό. Μπορεί το νεαρό της ηλικίας και η έλλειψη επαρκούς ωριμότητας των ερωτώμενων να καταλογιστούν ως παράγοντες για αυτές τις επιλογές, αλλά δεν θα πρέπει ο ερευνητής να επικεντρωθεί μόνο σε αυτό. Για την αιτιολόγηση της ηλικίας των δύο φύλων χρησιμοποιούν περισσότερο ως επιχειρήματα τα βιολογικά κριτήρια της γήρανσης Όμως ο σύγχρονος ηλικιωμένος

είναι περισσότερο υγιής και έχει μεγαλύτερο προσδοκώμενο χρόνο ζωής από το συνομήλικό του της δεκαετίας του '50 και φυσικά η ηλικία του είναι μεγαλύτερη των 65 ετών.

4.6.3 Γήρανση ελληνικού πληθυσμού

Η τοποθέτηση των αγοριών απέναντι στο ζήτημα της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού είναι σαφώς πιο αρνητική από αυτή των κοριτσιών. Το 55% των αγοριών την αντιμετωπίζει ως μια ανεπιθύμητη εξέλιξη, η οποία πρέπει να ανακοπεί, ενώ το 48% των κοριτσιών κρίνει απλώς ότι είναι μια αναπόφευκτη εξέλιξη. Η διαφοροποίηση αυτή έγκειται στο γεγονός, ότι το 'ισχυρό' φύλο κατέχει υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής ως μέρος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε σχέση με το 'ασθενές' και θεωρεί ότι δεν σκοπεύει να εργάζεται προκειμένου να συντηρήσει ένα μεγάλο μέρος του οικονομικά ανενεργού πληθυσμού. Αντίθετα οι απόψεις των κοριτσιών δίστανται για το αν η γήρανση είναι αναπόφευκτη ή ανεπιθύμητη εξέλιξη.

Πίνακας 4.9 Γήρανση ελληνικού πληθυσμού

Φύλο	Μια ανεπιθύμητη εξέλιξη που πρέπει να σταματήσει εξέλιξη	Μια αναπόφευκτη εξέλιξη	Μια επιθυμητή εξέλιξη
Αγόρι	55%	38%	7%
Κορίτσι	46%	48%	6%

4.6.4 Στάσεις και αντιλήψεις για τα ηλικιωμένα άτομα ανάλογα με το φύλο

Σύμφωνα με τον πίνακα 6.4 η πλειοψηφία των αγοριών διαφωνεί μερικώς για το δικαίωμα της εργασίας των ηλικιωμένων, αλλά η πλειοψηφία των κοριτσιών μερικώς συμφωνεί. Τους αναγνωρίζουν εν μέρει το δικαίωμα της εργασίας, αλλά πιστεύουν ότι πρέπει να απομακρυνθούν από την οποιαδήποτε εξάσκηση επαγγέλματος, επειδή έχουν προσφέρει τόσα χρόνια εργασίας και οφείλουν να ξεκουραστούν. Αυτή η μορφή της μερικώς διαφορετικής τοποθέτησης, ίσως σχετίζεται με τα ξεχωριστά κίνητρα που καταχωρούν τα δύο φύλα στους ηλικιωμένους, ώστε αυτοί να εργάζονται. Η συγκέντρωση οικονομικού κεφαλαίου και η διατήρηση ισχυρού κοινωνικού προφίλ πιθανόν να μην αναγνωρίζονται από τα αγόρια ως κίνητρα για να δουλεύουν οι ηλικιωμένοι. Τα κορίτσια είναι σαφώς πιο συναισθηματικά συνδεδεμένα με τους ηλικιωμένους και θεωρούν ότι το δικαίωμα της εργασίας ενισχύει σημαντικά το εισόδημά τους (ιδιαίτερα στην περίπτωση που ηλικιωμένοι είναι χαμηλοσυνταξιούχοι), ενώ η αποχώρηση από την παραγωγική διαδικασία θα προκαλέσει προβλήματα ψυχολογικής φύσεως και επιβίωσης.

Το 72% των αγοριών και το 83% των κοριτσιών συμφωνούν απόλυτα ότι, η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας. Αυτή η διαφορά δύναται να συνδεθεί με το γεγονός ότι, τα κορίτσια ενδεχομένως θέλουν να αποφύγουν τον μελλοντικό ρόλο του φροντιστή των ηλικιωμένων και να τον μεταβιβάσουν στο κράτος. Άλλωστε η σύγχρονη γυναίκα, θέτει ως στόχο την επαγγελματική σταδιοδρομία και ανέλιξη, ένας στόχος ο οποίος δε συμβιβάζεται με την ανάληψη της φροντίδας των ανιόντων.

Πίνακας 4.10 Στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στους ηλικιωμένους

	Οι ηλικιωμένοι έχουν το δικαίωμα να δουλέψουν όπως και οι νέοι				Η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τη στέγαση και τα βασικά έξοδα των ηλικιωμένων			
	Διαφωνώ πλήρως	Διαφωνώ μερικώς	Συμφωνώ μερικώς	Συμφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ πλήρως	Διαφωνώ μερικώς	Συμφωνώ μερικώς	Συμφωνώ απόλυτα
Αγόρι	16%	36%	32%	16%	4%	4%	20%	72%
Κορίτσι	12%	32%	43%	13%	2%	2%	13%	83%

Στον πίνακα 4.11 εντοπίζεται μια διαφορά της τάξεως του 12%, υπέρ των κοριτσιών, για την συναισθηματική στήριξη που αποτελούν οι ηλικιωμένοι ως προς τις νέες γενιές. Αυτή η διαφορά δεν σημαίνει ότι, τα αγόρια δεν τρέφουν συναισθήματα συμπάθειας προς τα άτομα της τρίτης ηλικίας, αλλά λόγω του σκληρού τους χαρακτήρα τους δεν θέλουν να τα εκφράσουν, σκεπτόμενοι ίσως ότι θα τους αποκαλέσουν ευαίσθητους.

Πίνακας 4.11 Σχέσεις μεταξύ των γενεών

	Στήριγμα όταν υπάρχουν πάσης φύσεως προβλήματα	Πηγή προβλημάτων	Βοήθεια (μαγείρεμα, φύλαξη παιδιών, κλπ)	Απαραίτητο συναισθηματικό στήριγμα	Άλλο
Αγόρι	10%	8%	22%	49%	12%
Κορίτσι	10%	4%	19%	57%	11%

4.6.5 Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την παραπάνω διερεύνηση ορισμένων ζητημάτων της γήρανσης προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα: α) οι μικρές ηλικίες των δύο φύλων, επιλέγονται πιο πολύ από τα αγόρια, για τον προσδιορισμό της ηλικία γήρανσης β) σημαντικό μέρος των αγοριών υποστηρίζει ότι, η γήρανση του ελληνικού πληθυσμού είναι μια ανεπιθύμητη εξέλιξη που πρέπει να διακοπεί, ενώ τα κορίτσια παρουσιάζουν διφορούμενη στάση ως προς αυτό το θέμα γ) υπάρχει διάσταση των απόψεων μεταξύ των αγοριών και των κοριτσιών, ως προς το δικαίωμα των ηλικιωμένων να εργάζονται. Τα κορίτσια είναι συναισθηματικά 'δεμένα' με τους ηλικιωμένους και πιστεύουν

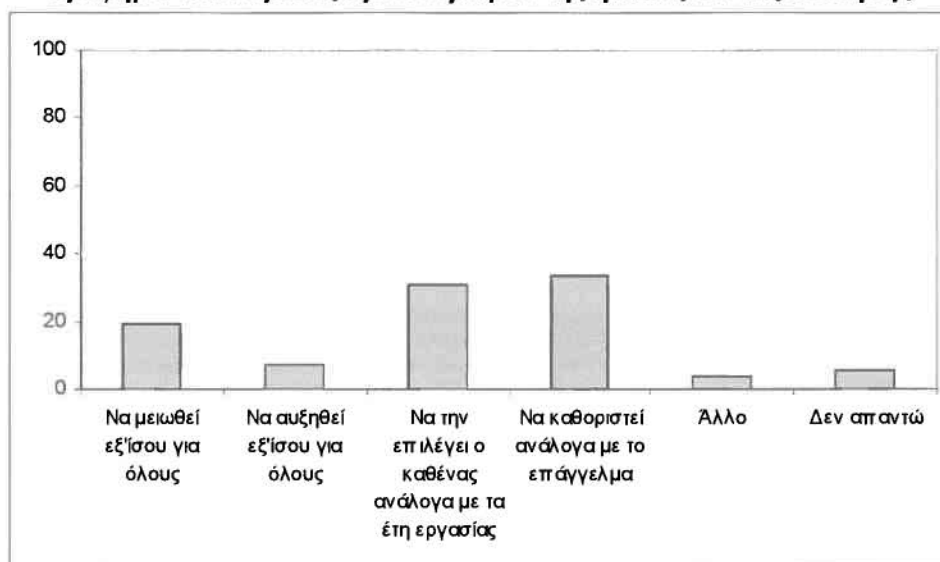
περισσότερο στην άμεση επέμβαση του κράτους για την επίλυση των προβλημάτων της τρίτης ηλικίας.

4.7 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗΣ

4.7.1 Ηλικία συνταξιοδότησης

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων, η ηλικία συνταξιοδότησης είτε πρέπει να καθορίζεται ανάλογα με το επάγγελμα (34%), είτε να είναι προσωπική επιλογή του ατόμου ανάλογα με τα έτη εργασίας (31%). Από τη μια πλευρά υπάρχει η ρυθμιστική-μηχανιστική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία το κράτος προσδιορίζει την ηλικία συνταξιοδότησης, ανάλογα με το επάγγελμα και επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις απόψεις των νέων. Από την άλλη πλευρά υπάρχει η ατομική επιλογή, (η οποία θα έπρεπε να είναι περισσότερο αρεστή στους νέους) που δίνει το δικαίωμα στον εργαζόμενο να αποχωρήσει από την παραγωγική διαδικασία και να λάβει σύνταξη ανάλογα με τα έτη εργασίας του. Το 19% είναι υπέρ της μείωσης των ορίων ηλικίας, ενώ το 7% είναι υπέρ της αύξησης των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης ανεξαρτήτου φύλου. Αυτό σημαίνει ότι τα δύο φύλα αντιμετωπίζονται ισότιμα και δεν υπεισέρχονται διαχωριστικές γραμμές μεταξύ τους.

Γράφημα 4.11: Τρόπος προσδιορισμού της ηλικίας συνταξιοδότησης

4.7.2 Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τα δύο φύλα

Ως κανονική ηλικία συνταξιοδότησης θεωρείται σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας 162 του 1980, που αναφέρεται στους ηλικιωμένους εργαζόμενους, η ηλικία μετά τη συμπλήρωση της οποίας προβλέπεται η καταβολή της σύνταξης

γήρατος. Ο προσδιορισμός των ηλικιών συνταξιοδότησης στα κράτη της Δυτικής Ευρώπης έγινε πριν από αρκετά χρόνια, όταν το προσδόκιμο επιβίωσης ήταν μικρότερο από το σημερινό. Οι ηλικίες κυμαίνονται περί τα 65 χρόνια με διαφορά συν πλην 5 χρόνια. Βέβαια υπάρχει μια διαφοροποίηση ως προς το φύλο για την ηλικία συνταξιοδότησης, η οποία στην Ελλάδα, είχε καθοριστεί στα 65 χρόνια για τους άνδρες και 60 χρόνια για τις γυναίκες. Με το νόμο όμως 2084/92 το όριο ηλικίας για τους άνδρες και τις γυναίκες στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα καθορίστηκε στα 60 έτη. (Νικολακοπούλου, 1996:110-111).

Το 39% θεωρεί ότι η ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες είναι μεταξύ 56 και 60 ετών, ενώ το 25% μεταξύ 51 και 55 ετών. Αντίθετα ο πηχός της ηλικίας συνταξιοδότησης για τις γυναίκες είναι χαμηλότερος αφού το 60% θεωρεί ότι πρέπει να απομακρύνονται από την παραγωγική δραστηριότητα όταν βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 46-55 ετών. Τα δύο ηλικιακά άκρα στις γυναίκες (40-45 ετών, 61 ετών και άνω) ανταποκρίνονται στο 15% του δείγματος και στους άντρες στο 17%. Υπάρχει όμως μια σημαντική διαφοροποίηση: οι άντρες που έχουν υπερβεί το εξηκοστό έτος της ηλικίας τους αντιστοιχούν στο 16%, ενώ οι γυναίκες στο 6% και οι άντρες που είναι μικρότεροι των 45 ετών αποτελούν το 1,5% και οι γυναίκες το 10%.

Συμπερασματικά, οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ευνοϊκότερα από ότι οι άνδρες στην ηλικία συνταξιοδότησης, γιατί εμμέσως (στοιχείο που δεν φάνηκε στην ηλικία συνταξιοδότησης), τους αναγνωρίζεται ο ρόλος της ανατροφής των παιδιών και της ενασχόλησης με τα οικιακά. Αυτό το στοιχείο εμπεριέχει κοινωνική αδικία, δεδομένου ότι είναι χαμηλότερο το προσδόκιμο ζωής των αντρών έναντι των γυναικών και αν προσμετρήσουμε τα χρόνια που ωφελούνται από τη σύνταξη οι γυναίκες, τότε αυτές βρίσκονται σε αρκετά ευνοϊκή θέση.

Έχοντας γνώση του προβλήματος για τη χρηματοδότηση των συντάξεων, δεν αντιλαμβάνονται οι ερωτώμενοι ότι μειώνοντας τα όρια ηλικίας, επιδεινώνεται η οικονομική κατάσταση των ασφαλιστικών φορέων με αποτέλεσμα να καταβάλλει αυξημένες εισφορές ο οικονομικά δηλωμένος ενεργός πληθυσμός. Επιπλέον, η αύξηση του μέσου όρου ζωής σε όλες τις ηλικιακές ομάδες δεν συνηγορεί για αυτήν την μείωση που πιστεύουν οι μαθητές και η μόνη αιτιολόγηση που δύναται να τεθεί για αυτό το στάδιο της πρόωρης συνταξιοδότησης, είναι ότι θα αυξηθεί η δυνατότητα απασχόλησης νέων εργαζομένων με ενδεχόμενο τη μείωση της ανεργίας. Βέβαια πρέπει να αναφερθεί ότι το άτομο, αποχωρώντας από την παραγωγική δραστηριότητα σε νεαρή ηλικία, μπορεί να ασχοληθεί δημιουργικά με τον ελεύθερο χρόνο του και φυσικά να έχει

περισσότερες δυνατότητες ανάπαυσης και ξεκούρασης. Αυτός προφανώς είναι και ο σημαντικότερος λόγος που απαντούν με αυτόν τον τρόπο οι νέοι.

Πίνακας 4.12 Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης

	Άνδρες		Γυναίκες	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
40-45 ετών	33	1,5%	204	9,4%
46-50 ετών	274	12,7%	648	29,9%
51-55 ετών	556	25,8%	634	29,3%
56-60 ετών	841	39%	441	20,4%
61 ετών και άνω	346	16%	122	5,6%
Δεν απαντώ	106	4,9%	117	5,4%
Σύνολο	2156	100%	2166	100%

4.7.3 Χρηματοδότηση συντάξεων

Το ζήτημα της χρηματοδότησης των συντάξεων είναι ιδιαίτερα κρίσιμο όχι μόνο στην ελληνική κοινή γνώμη, αλλά και στην ευρωπαϊκή, καθώς αναζητούνται τρόποι για βιωσιμότητα των δημόσιων ασφαλιστικών συστημάτων. Η παροχή επαρκών συντάξεων είναι δυνατή μόνο εάν υπάρχει η απαιτούμενη χρηματοδότηση. Αυτό είναι ήδη δύσκολο για τα ελληνικά δεδομένα, γιατί η γήρανση του ελληνικού πληθυσμού αντανακλά την παρουσία λιγότερων εργαζομένων που θα πρέπει να στηρίζουν έναν αυξημένο αριθμό συνταξιούχων.

Οι περισσότεροι μαθητές υποστηρίζουν ότι η χρηματοδότηση των συντάξεων πρέπει να γίνεται με χρήματα που παρακρατήθηκαν κατά τη διάρκεια της εργασίας (61%), ενώ το 9% πιστεύει ότι τροφοδότης πρέπει να είναι οι εισφορές όσον δουλεύουν αναλογικά με το εισόδημα τους. Οπότε δύναται να θεωρηθεί ότι οι νέοι προσεγγίζουν το ζήτημα της χρηματοδότησης με έναν τρόπο που έχει ήδη επιβάλλει το κράτος και είναι αρκετά ατομικιστικός. Αντίθετα η οποιαδήποτε μορφή φορολογίας, που θα υποχρέωνε όλους να συμβάλουν στη χρηματοδότηση των συντάξεων, συγκεντρώνει μόλις το 20%, γεγονός που δεν ανάγει το ζήτημα της χρηματοδότησης από την σκοπιά των ερωτηθέντων σε συλλογικό επίπεδο.

Πίνακας 4.13 Χρηματοδότηση συντάξεων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Χρήματα που παρακρατήθηκαν κατά τη διάρκεια της εργασίας	1330	60.8%
Εισφορές όσων δουλεύουν αναλογικά με το εισόδημά τους	188	8.6%
Ειδικό φόρο που θα πληρώνουμε όλοι	196	9%
Φορολογία σε προϊόντα ευρείας κατανάλωσης (αλκοόλ, τσιγάρα..)	225	10.3%
Δεν απαντώ	248	11.3%
Σύνολο	2187	100%

4.7.4 Οι απαντήσεις των Ιταλών μαθητών στα αντίστοιχα ερωτήματα

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των Ιταλών και Ελλήνων μαθητών, διαπιστώνεται αξιόλογη διαφορά στον τρόπο προσέγγισης των θεμάτων της συνταξιοδότησης. Οι Ιταλοί πιστεύουν ότι καθοριστικός παράγοντας για την ηλικία συνταξιοδότησης δεν είναι το επάγγελμα, αλλά το ίδιο το άτομο. Αντίθετα οι Έλληνες σημειώνουν μικρότερο ποσοστό αποδοχής για τη δυνατότητα της ελεύθερης επιλογής στον προσδιορισμό της ηλικίας συνταξιοδότησης. Εμφανίζονται διστακτικοί, στη δυνατότητα του ατόμου να ορίζει το χρόνο που θα αποχωρεί από την παραγωγική διαδικασία. Για τη χρηματοδότηση της σύνταξης, το 34% των Ιταλών νομίζει ότι πρέπει να γίνεται από τα χρήματα που παρακρατήθηκαν κατά τη διάρκεια της εργασίας και το 40% από τις εισφορές όσων δουλεύουν ανάλογα με το εισόδημα τους. Υπάρχει μια σημαντική διαφοροποίηση επομένως, συγκρινόμενα με τα αντίστοιχα ποσοστά των Ελλήνων, το οποίο πιθανόν οφείλεται στο διαφορετικό ρόλο που διαδραματίζουν τα ασφαλιστικά ταμεία στην Ιταλία. Δηλαδή το ασφαλιστικό σύστημα είναι πιο οργανωμένο και λειτουργεί με μεγαλύτερη αποδοτικότητα στην Ιταλία σε σχέση με την Ελλάδα (κυρίως ως προς τις χρηματικές απολαβές που εισπράττουν οι συνταξιούχοι). Αθροίζοντας τα ποσοστά των Ιταλών και Ελλήνων, συμπεραίνεται ότι κυρίαρχη είναι η ατομιστική επίλυση του προβλήματος της χρηματοδότησης.

Πίνακας 4.14 Σύγκριση των απαντήσεων μεταξύ Ιταλών και Ελλήνων μαθητών (2)

	Έλληνες	Ιταλοί
Ηλικία συνταξιοδότησης		
◊ Να καθορίζεται ανάλογα με το επάγγελμα	34%	29%
◊ Να είναι ελεύθερη επιλογή	31%	42%
Χρηματοδότηση συντάξεων		
◊ Χρήματα κατά τη διάρκεια της εργασίας	60%	34%
◊ Εισφορές όσων δουλεύουν ανάλογα με το επάγγελμα τους	8,6%	41%
◊ Φορολογία	20%	25%

4.8 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο χαρακτηρισμός δημογραφική 'άγνοια' αντιστοιχεί στο μεγαλύτερο μέρος του δείγματος της έρευνας. Οι μαθητές είναι ελλιπώς καταρτισμένοι στις γνωσιολογικές ερωτήσεις που άπτονται της γήρανσης. Μόλις το 60% απαντά ορθά στον ορισμό αυτού του κοινωνικού φαινομένου, το 30% γνωρίζει την κατανομή του ελληνικού πληθυσμού και το 70% ξέρει τις πραγματικές αιτίες. Εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους στο ζήτημα της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού, θεωρώντας ότι είναι μια ανεπιθύμητη εξέλιξη που πρέπει να διακοπεί. Μειώνουν σημαντικά τα υποκειμενικά όρια της ηλικίας γήρανσης των δύο φύλων, χωρίς να αιτιολογήσουν τις επιλογές τους. Αντιμετωπίζουν

ανταγωνιστικά τους ηλικιωμένους στην αγορά εργασίας, υποστηρίζοντας ότι θα πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους, ενώ οι απόψεις τους διίστανται για το δικαίωμα των ηλικιωμένων να συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία.

Αναγνωρίζουν την υποχρέωση των γονιών τους και της πολιτείας να ασχολούνται με τα βασικά προβλήματα της τρίτης ηλικίας. Συμπεραίνεται ότι διατηρούν μια αντιφατική στάση, διότι από τη μια πλευρά πιστεύουν ότι οι ηλικιωμένοι δεν θα πρέπει να διαμένουν μαζί με τους κατιόντες και από την άλλη πλευρά τους αντιμετωπίζουν ως απαραίτητο συναισθηματικό στήριγμα. Εκφέρουν την άποψη ότι ο προσδιορισμός της ηλικίας συνταξιοδότησης πρέπει να γίνεται αρχικώς με το επάγγελμα (ρυθμιστική διαδικασία), δευτερευόντως με την ατομική επιλογή συνεπικουρούμενη από τα έτη εργασίας και η χρηματοδότηση των συντάξεων με τα χρήματα που παρακρατήθηκαν κατά τη διάρκεια της εργασίας (ατομικιστική προσέγγιση). Μειώνουν αισθητά τα όρια ηλικία συνταξιοδότησης των δύο φύλων, σχηματίζοντας ευρείες ηλικιακές ομάδες για μεν τους άνδρες από τα 50 έως στα 60 χρόνια και για τις γυναίκες από τα 46 έως στα 55 χρόνια.

5. ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΓΕΝΕΕΣ

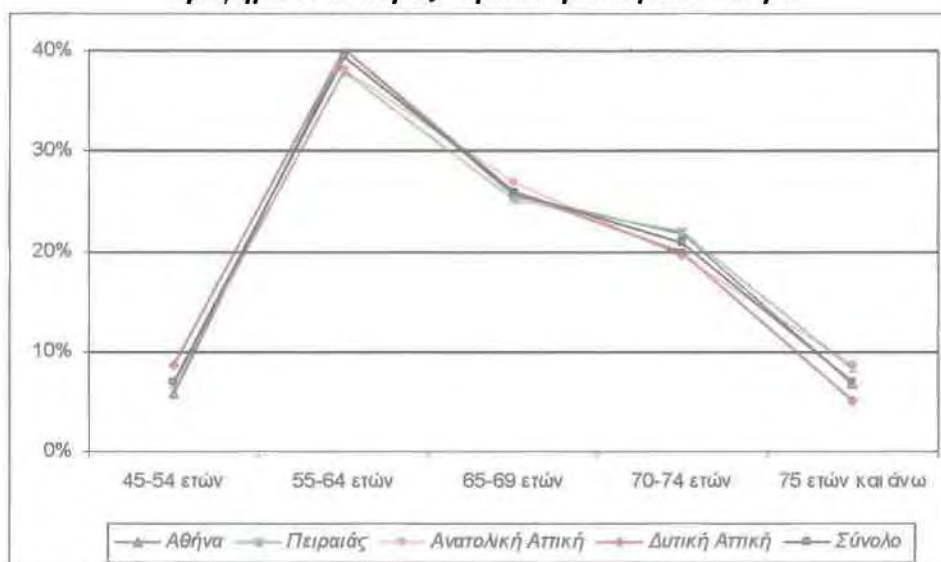
Στο κεφάλαιο αυτό σκοπός είναι να διαπιστωθεί η χωρική διαφοροποίηση των στάσεων και των απόψεων που έχουν οι μαθητές απέναντι στα ζητήματα της γήρανσης. Εφαρμόστηκε το στατιστικό τεστ χ^2 , του οποίου το επίπεδο σημαντικότητας στηρίζεται στην ασυμπτωτική κατανομή. Συνήθως μια τιμή μικρότερη του 0,05 θεωρείται αρκετά ικανοποιητική και σημαίνει ότι οι απόψεις για τη γήρανση διαφοροποιούνται ανά χωρική ενότητα. Από την εφαρμογή αυτού του στατιστικού τεστ διαπιστώθηκε ότι οι τιμές ήταν μεγαλύτερες από 0,05 στα θέματα που σχετίζονταν με τις γνώσεις αυτού του κοινωνικού φαινομένου. Δηλαδή η παράμετρος χώρος δεν επηρεάζει τις ιδέες που έχουν σχηματιστεί για εννοιολογικό πλαίσιο της γήρανσης, τις αιτίες και την κατανομή του ελληνικού πληθυσμού στις μεγάλες ηλικιακές ομάδες (βλ. παράρτημα). Συμβάλλει όμως στη διαμόρφωση ορισμένων στάσεων και αντιλήψεων που έχουν οι ερωτώμενοι για τον προσδιορισμό της ηλικίας γήρανσης των δύο φύλων, τις στάσεις απέναντι στα άτομα της τρίτης ηλικίας και στο ζήτημα της συνταξιοδότησης.

5.1 ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ ΓΗΡΑΣΝΣΗΣ

5.1.1 Ηλικία ηλικιωμένου - άνδρα

Χωρικά δεν παρουσιάζεται καμία διαφοροποίηση για την ηλικία που θεωρούν οι μαθητές τον άνδρα ηλικιωμένο. Η ηλικιακή ομάδα 55-64 συγκεντρώνει το 40% του συνόλου των απαντήσεων και ακολουθεί η ομάδα 65-69 με 26%.

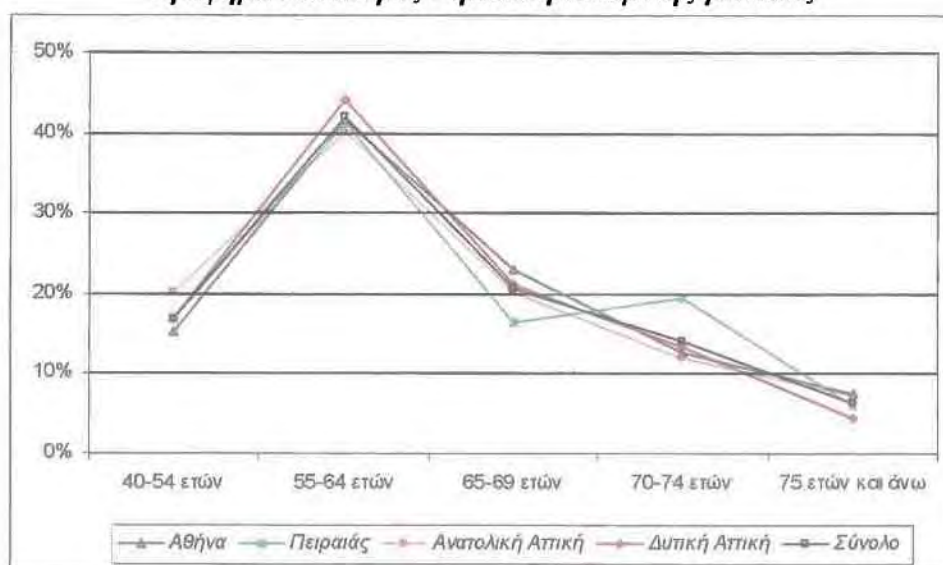
Γράφημα 5.1: Χώρος – ηλικία ηλικιωμένου άνδρα

5.1.2 Ηλικία ηλικιωμένης-γυναίκας

Σε κάθε περιοχή, η κυρίαρχη ηλικιακή ομάδα που θεωρείται η γυναίκα ηλικιωμένη, είναι η 55-64 με 40%. Το ενδιαφέρον εντοπίζεται στους μαθητές του Πειραιά, που θεωρούν ως δεύτερη την ομάδα 70-74, ενώ αντίθετα οι μαθητές των υπόλοιπων περιοχών ιεραρχούν ως δεύτερη την ομάδα 65-69. Αυτό συμβαίνει, γιατί στον Πειραιά το 20% των ερωτηθέντων ζει με μία από τους δυο γιαγιάδες (στις άλλες περιοχές το ποσοστό είναι χαμηλότερο του 14%), με αποτέλεσμα η ηλικιακή ομάδα 70-74 θεωρητικά να αντιστοιχεί στην ηλικία αυτών των συγκεκριμένων ατόμων. Τα ποσοστά των απαντήσεων για την ομάδα 40-54 εμφανίζονται με μεγαλύτερη ένταση στην Ανατολική Αττική και για την ομάδα 65-69 με μικρότερη ένταση στον Πειραιά.

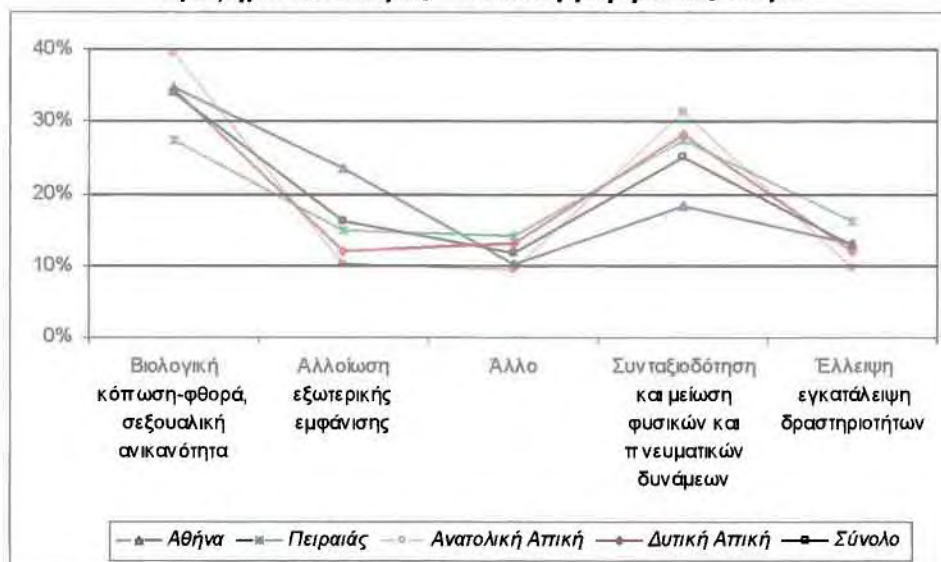
Γράφημα 5.2: Χώρος – ηλικία ηλικιωμένης γυναίκας

5.1.3 Αιτιολόγηση ηλικίας για τον άνδρα και τη γυναίκα

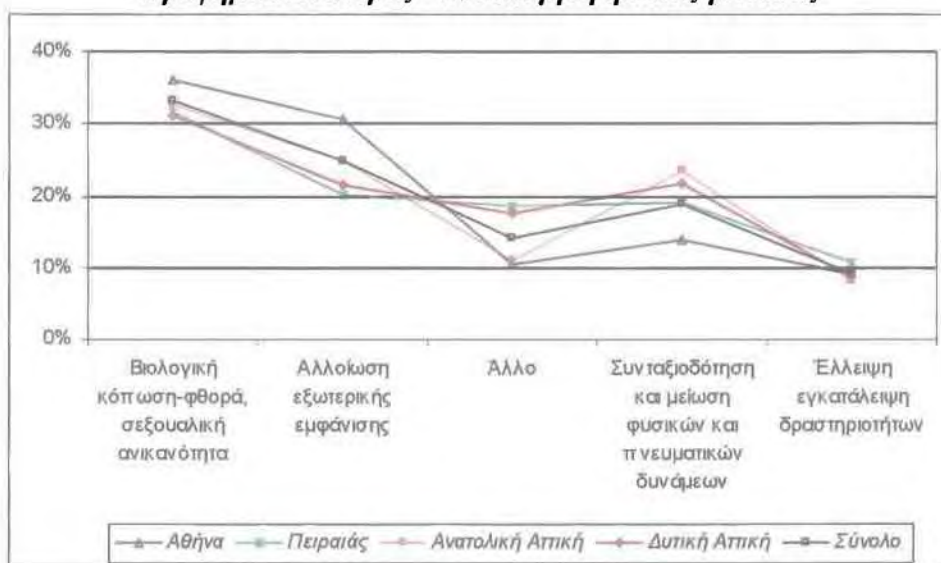
Παρόλο που δεν εμφανίζεται χωρική διαφοροποίηση ως προς την επιλογή της ηλικίας του ηλικιωμένου άνδρα, υπάρχει ένας μικρός διαχωρισμός ως προς την βαρύτητα που δίνουν οι ερωτώμενοι στα επιχειρήματα τους. Για τους μαθητές της Αθήνας τα πιο σημαντικά επιχειρήματα είναι η βιολογική κόπωση και η αλλοίωση της εξωτερικής εμφάνισης. Στην Ανατολική και Δυτική Αττική οι μαθητές αιτιολογούν την απάντησή τους με πρώτο επιχείρημα τη βιολογική κόπωση και δεύτερο τη συνταξιοδότηση, ενώ για τα δύο συγκεκριμένα επιχειρήματα απαντούν με το ίδιο ποσοστό (27%) οι μαθητές του Πειραιά. Επιπλέον το επιχείρημα της εγκατάλειψης δραστηριοτήτων επιλέγεται περισσότερο από τους ερωτώμενους του Πειραιά.

Γράφημα 5.3: Χώρος – Αιτιολόγηση ηλικίας άνδρα

Σχεδόν ένας στους τρεις ερωτώμενους κάθε περιοχής αιτιολογεί την απάντησή του για την ηλικία ηλικιωμένης-γυναίκας με το επιχείρημα της βιολογικής κόπωσης. Όμως οι μαθητές της Αθήνας δίνουν μεγαλύτερη σημασία στον παράγοντα της αλλοίωση της εξωτερικής εμφάνισης και μικρότερη στη συνταξιοδότηση σε σχέση με τους μαθητές των υπολοίπων περιοχών. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις ως προς τον άντρα και τη γυναίκα, δύναται να θεωρηθεί ότι η αλλοίωση της εξωτερικής εμφάνισης του 'ασθενούς' σε σχέση με το 'ισχυρό' φύλο διαδραματίζει πιο σημαντικό ρόλο στις αιτιολογήσεις των μαθητών.

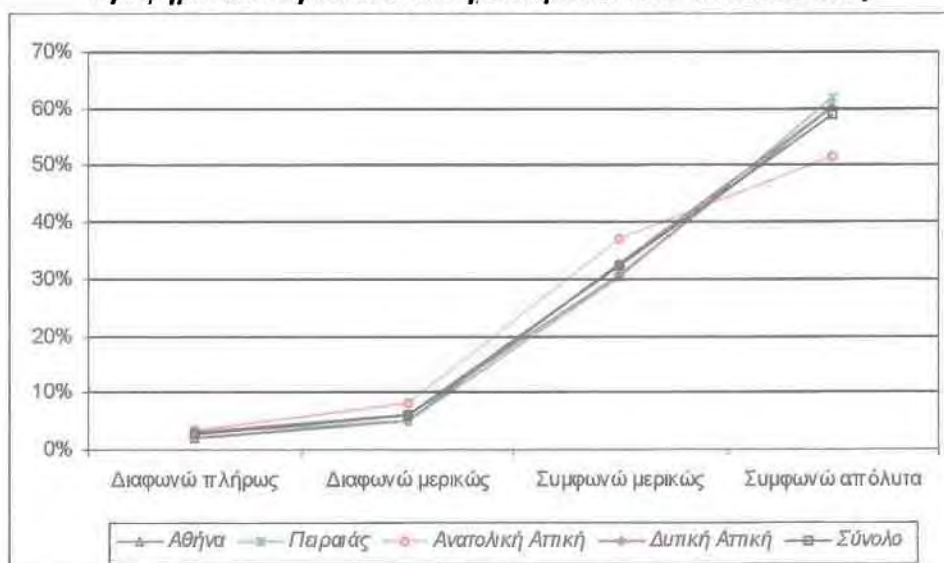
Γράφημα 5.4: Χώρος – Αιτιολόγηση ηλικίας γυναίκας

5.2 ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Η ενασχόληση των παιδιών με τους ηλικιωμένους γονείς τους, αντικατοπτρίζει ουσιαστικά τη βοήθεια της οικογένειας και σημαίνει ταυτόχρονα μια μορφή ηθικής υποχρέωσης που έχουν οι μεν προς τους δε. Οι μαθητές της Ανατολικής Αττικής απαντούν με το μικρότερο ποσοστό απόλυτης αποδοχής (50%) για το αν θα πρέπει τα παιδιά να ασχοληθούν με τους ηλικιωμένους γονείς τους. Στην συγκεκριμένη περιοχή, όπου υπάρχει το μεγαλύτερο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών, δύναται να θεωρηθεί ότι είναι λιγότερο συνεκτικοί και συμπαγείς οι δεσμοί που έχουν τα παιδιά με τους ηλικιωμένους γονείς τους, με αποτέλεσμα οι μαθητές της συγκεκριμένης περιοχής να μην προσλαμβάνουν αναπαραστάσεις φροντίδας των γονιών τους προς τους ανιόντες. Δηλαδή στα μικρότερα μεγέθη οικογενειακού συνόλου, το φαινόμενο της διαγεννεακής αλληλεγγύης δεν ατονεί, αλλά δεν εμφανίζεται και με την ίδια ένταση όπως στις διευρυμένες οικογένειες. Στις άλλες περιοχές παρουσιάζεται με μεγαλύτερη ένταση η ηθική διάσταση της φροντίδας. Αυτό το στοιχείο αποτυπώνεται περισσότερο στον Πειραιά, όπου οι ερωτώμενοι έχοντας ως εικόνες, τις συμπεριφορές των γονέων τους προς τους ανιόντες, συμφωνούν περισσότερο για την παροχή φροντίδας από τα παιδιά προς τους ηλικιωμένους. Σε αυτήν την περίπτωση ο θεσμός της οικογένειας αναπαράγει θετικά πρότυπα συμπεριφοράς και λειτουργεί με συμπαγείς δεσμούς παροχής βοήθειας προς τους ηλικιωμένους.

Γράφημα 5.5: Φροντίδα των ηλικιωμένων από τα παιδιά τους

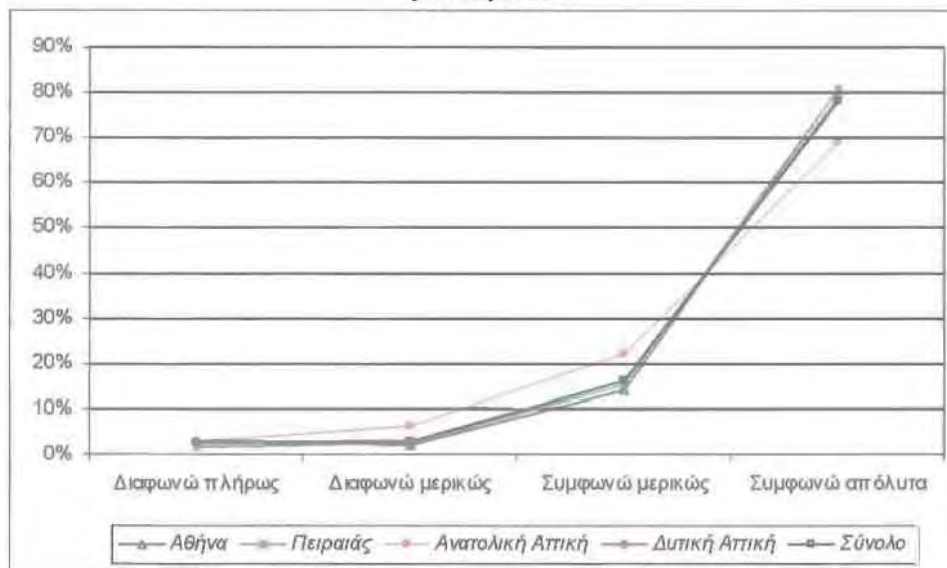

Όταν τίθεται το ζήτημα της αρωγής της κυβέρνησης προς τα άτομα της τρίτης ηλικίας, οι νέοι του Πειραιά υποστηρίζουν με μεγαλύτερη θέρμη, ότι το κράτος πρέπει

να ενδιαφερθεί (79%), από τους συνομήλικους της Ανατολικής Αττικής (68%). Η παραπάνω διαφορά δύναται να αιτιολογηθεί με την εξής υπόθεση: τα άτομα της τρίτης ηλικίας αντιμετωπίζουν διαφορετικά προβλήματα ανά χωρική ενότητα, τα οποία έχουν κυρίως οικονομικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Το βιοτικό επίπεδο των ηλικιωμένων είναι χαμηλό στον Πειραιά και στη Δυτική Αττική, αφού οι συντάξεις που λαμβάνουν δεν επαρκούν να καλύψουν τις απαραίτητες ανάγκες τους. Επιπλέον το κράτος οργανώνει ένα άνισο κατανομημένο χωρικά δίκτυο παροχής ιατρικών υπηρεσιών και υπηρεσιών πρόνοιας, το οποίο είναι σαφώς καλύτερα διαρθρωμένο στο ανατολικό από το δυτικό μέρος της πόλης. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται, αφού το μεγαλύτερο ποσοστό κλινών που βρίσκονται στη Δυτική Αττική, αφορά ειδικές θεραπείες (νοσηλεία ιδρυματικού τύπου στο Νοσοκομείο Ψυχικών Νόσων και μεταδοτικά νοσήματα στο Λοιμωδών Νόσων) και η χωροθέτηση τους εκεί απέβλεπε μάλλον στην απομόνωση των σχετικών θεραπειών και όχι στην εξυπηρέτηση του γερασμένου πληθυσμού της περιοχής. Ακόμα οι ιατρικές υπηρεσίες των ιδιωτικών θεραπευτηρίων, παρουσιάζουν κατανομή, η οποία εμφανίζει υψηλότερα ποσοστά στο κέντρο και τις προαστιακές περιοχές κατοικίας των υψηλότερων κοινωνικοεπαγγελματικών στρωμάτων (Μαλούτας, 2000:σελ.71). Άρα εξαιτίας αυτής της διαφορετικής αντιμετώπισης των ηλικιωμένων από την πολιτεία, έχει ενσωματωθεί η αντίληψη στην σκέψη των μαθητών της Ανατολικής Αττικής, ότι η μορφή της απρόσωπης κρατικής αλληλεγγύης δεν θα πρέπει να ασχολείται σε μεγάλο βαθμό με τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας.

Σε ένα βαθύτερο ιδεολογικό επίπεδο θεώρησης, οι μαθητές της Ανατολικής Αττικής, έχουν εμπεδώσει καλύτερα την έννοια του καπιταλισμού στο τρόπο σκέψης τους και πιστεύουν ότι με τη συσσώρευση κεφαλαίου που πραγματοποιεί το άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του, δύναται να έχει 'πλούσια γηρατειά' και να μην προσμένει στη βοήθεια του κράτους για την επίλυση των προβλημάτων του. Αντίθετα στις άλλες περιοχές οι μαθητές πιστεύουν ότι τα προβλήματα των ηλικιωμένων αντιμετωπίζονται πιο αποτελεσματικά με την παρέμβαση του κράτους, το οποίο σε τελική ανάλυση ίσως θεωρείται υπεύθυνο για αυτά τα προβλήματα.

Γράφημα 5.6: Η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τα προβλήματα των ηλικιωμένων

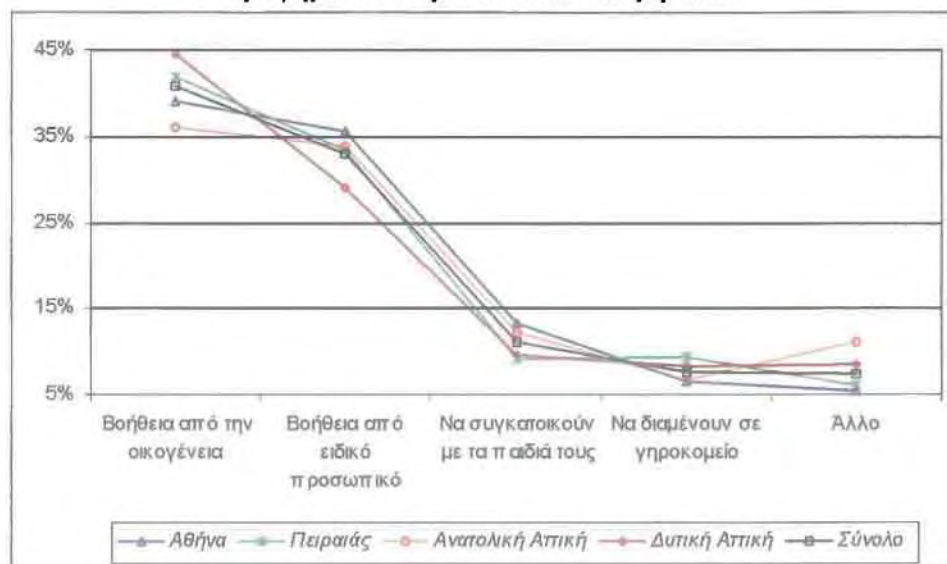

Σε ότι αφορά τη φροντίδα των υπερήλικων, οι ερωτώμενοι της Δυτικής Αττικής εκφράζουν σε ποσοστό 45%, ότι οι ηλικιωμένοι πρέπει να μείνουν στην κατοικία τους με βοήθεια από την οικογένεια, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην Ανατολική Αττική πέφτει στο 36%. Η διαμονή των υπερήλικων στην κατοικία με βοήθεια από ειδικό προσωπικό έχει τη μεγαλύτερη αποδοχή στην Αθήνα (36%) και τη μικρότερη στη Δυτική Αττική (29%). Δηλαδή, οι μαθητές της Δυτικής Αττικής, υιοθετούν την άποψη της φροντίδας από την οικογένεια σε ποσοστό που ξεπερνά το 20% από την εναλλακτική λύση της βοήθειας του ειδικού προσωπικού, στοιχείο που δύναται να ερμηνευτεί ως εξής: α) η οικογένεια λειτουργεί με συνεκτικούς δεσμούς παροχής φροντίδας προς του ηλικιωμένους β) η οικονομική δυνατότητα των οικογενειών στη Δυτική Αττική, δεν επαρκεί για την ανάθεση της φροντίδας των υπερήλικων σε ειδικό προσωπικό. Οι ερωτώμενοι στον Πειραιά προβάλλουν ως τρίτη εναλλακτική λύση τη διαμονή των υπερήλικων στο γηροκομείο, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές η τρίτη άποψη είναι η συγκατοίκηση με τα παιδιά.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών η βοήθεια των υπερήλικων από την οικογένεια, συσχετίζεται κυρίως με τη θέση της γυναίκας στην απασχόληση και εντοπίζεται ανά χωρική ενότητα. Στην Αθήνα και στην Ανατολική Αττική η συμμετοχή της μητέρας στην απασχόληση, όπως προέκυψε στην ανάλυση του τρίτου κεφαλαίου, είναι υψηλότερη από ότι στις άλλες περιοχές. Αυτό δύναται να επηρεάζει αρνητικά τις απαντήσεις των ερωτώμενων, γιατί υπέθεσαν ότι αν μητέρες τους ασχολούνται με τη φροντίδα των ανιόντων, τότε μειώνεται σημαντικά η δυνατότητα συμμετοχής τους στην

παραγωγική διαδικασία (λόγω μη επαρκούς χρόνου), ενώ όσες συνεχίσουν να εργάζονται ίσως αντιμετωπίσουν προβλήματα με τους εργοδότες τους. Όταν η εργαζόμενη μητέρα αναλαμβάνει τη φροντίδα ενός εξαρτημένου υπερήλικα, τότε παρουσιάζει συμπτώματα στη δουλειά της, όπως απώλεια ενεργητικότητας, μείωση αποδοτικότητας και συνέπειας, καθυστερημένη προσέλευση και συχνές απουσίες από την εργασία. Επιπρόσθετες συνέπειες είναι ότι μειώνονται οι ευκαιρίες για περαιτέρω επαγγελματική κατάρτιση και ανέλιξη, με την ταυτόχρονη δημιουργία ενός αρνητικού κλίματος με τους συναδέλφους και τον εργοδότη. Αρκετές φορές στις εργαζόμενες γυναίκες παρατηρείται συχνά μεγάλη κούραση από το διπλό βάρος δουλειάς και φροντίδας που τους υποχρεώνει να μειώσουν το ωράριο, να αλλάξουν απασχόληση, ακόμη και να παραιτηθούν από την αμειβόμενη εργασία τους την οποία δύσκολα ξαναβρίσκουν όταν παύσει η φροντίδα. (Πουλουπούλου, 1999: 392)

Γράφημα 5.7: Φροντίδα των υπερήλικων

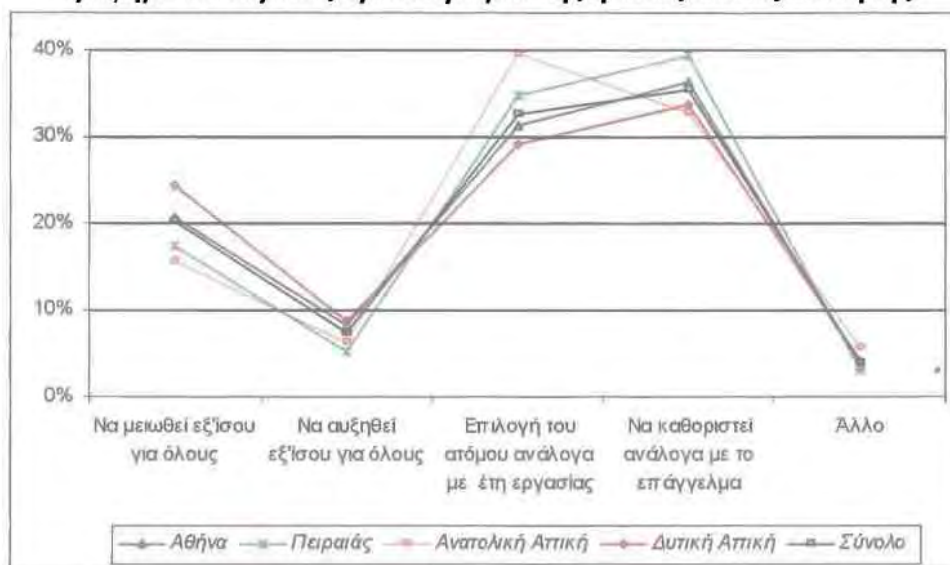
5.3 ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗΣ

5.3.1 Ηλικία συνταξιοδότησης

Σύμφωνα με το γράφημα 5.8 προκύπτει ότι στην Ανατολική Αττική, οι ερωτώμενοι απαντούν με το κριτήριο της ελεύθερης επιλογής (ο καθένας να επιλέγει την ηλικία συνταξιοδότησης ανάλογα με τα έτη εργασίας), ενώ στις υπόλοιπες περιοχές υποστηρίζουν το κριτήριο της ρυθμιστικής επιλογής (η ηλικία συνταξιοδότησης να καθοριστεί ανάλογα με το επάγγελμα). Η διαφορετική αυτή προσέγγιση, ενδεχομένως εξηγείται από τη διαφορετική ταξική δομή των οικογενειών ανά χωρική ενότητα και τον τρόπο που επηρεάζει έμμεσα τον τρόπο σκέψης των μαθητών. Το μεγαλύτερο μέρος των γονέων στα ανατολικά προάστια, ανήκει στην κατηγορία των υψηλών κοινωνικοεπαγγελματικών ομάδων και μια πιθανή αποχώρηση από τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό δεν θα τους προβλημάτιζε ιδιαίτερα, γιατί θα είχαν την οικονομική ευχέρεια να ζήσουν τα γεράματα τους αξιοπρεπώς. Επαγωγικά, η συγκέντρωση χρημάτων κατά τη διάρκεια της εργασίας τους, θα τους παρείχε τη δυνατότητα να επιλέξουν οι ίδιοι τη χρονική στιγμή της απομάκρυνσής τους, ώστε να μην αναμένουν τις κρατικές ρυθμίσεις για την ηλικία συνταξιοδότησης. Αντίθετα στις υπόλοιπες περιοχές επικρατεί η ρυθμιστική επιλογή, σύμφωνα με την οποία το επάγγελμα που εξασκεί το άτομο είναι παράγοντας που προσδιορίζει την ηλικία συνταξιοδότησης.

Στην Δυτική Αττική, όπου το 60% της δομής των επαγγελμάτων (ανδρών και γυναικών) ανήκουν στις μεσαίες και χαμηλές ομάδες, το ενδεχόμενο μείωσης της ηλικίας συνταξιοδότησης γίνεται περισσότερο αποδεκτό.

Γράφημα 5.8: Τρόπος προσδιορισμού της ηλικίας συνταξιοδότησης

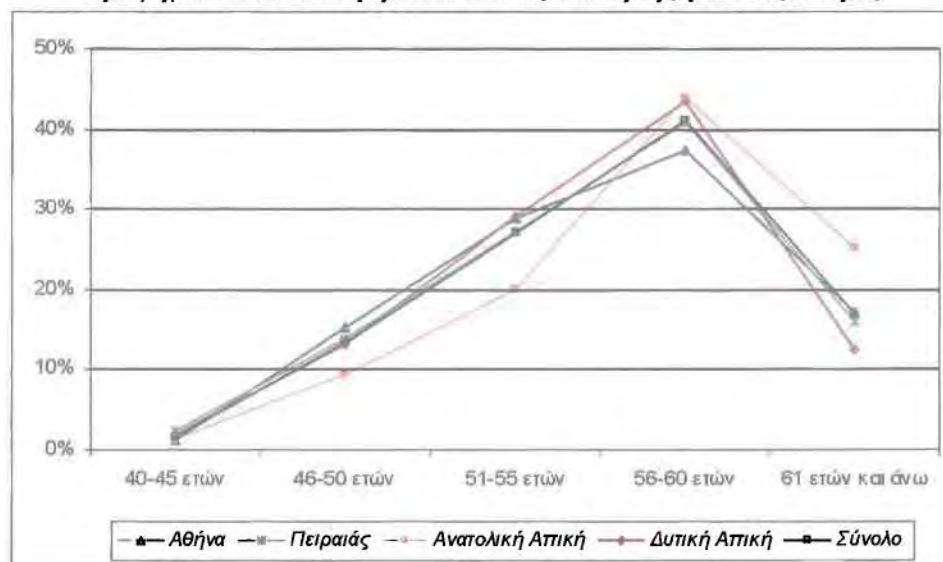

5.3.2 Η ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τα δύο φύλα

Τα ποσοστά που επιλέχθηκαν για την ηλικία συνταξιοδότησης των ανδρών για τις ηλικιακές ομάδες 45-50 και 51-55, είναι υψηλότερα, στην Αθήνα (44%), στον Πειραιά (41%) και στη Δυτική Αττική (42%) συγκρινόμενα με τα αντίστοιχα στην Ανατολική Αττική (29%). Οι ηλικιακές ομάδες 56-60, 61 ετών και άνω, συγκεντρώνουν το 70% των μαθητών της Ανατολικής Αττικής και λιγότερο από το 60% στις υπόλοιπες περιοχές. Η διαφορά που δημιουργείται περιγράφεται ως εξής: 'οι μεγάλες ηλικίες' συνταξιοδότησης προτιμούνται από τους ερωτώμενους της Ανατολικής Αττικής και οι 'μικρές ηλικίες' επιλέγονται από τους ερωτώμενους των υπολοίπων περιοχών.

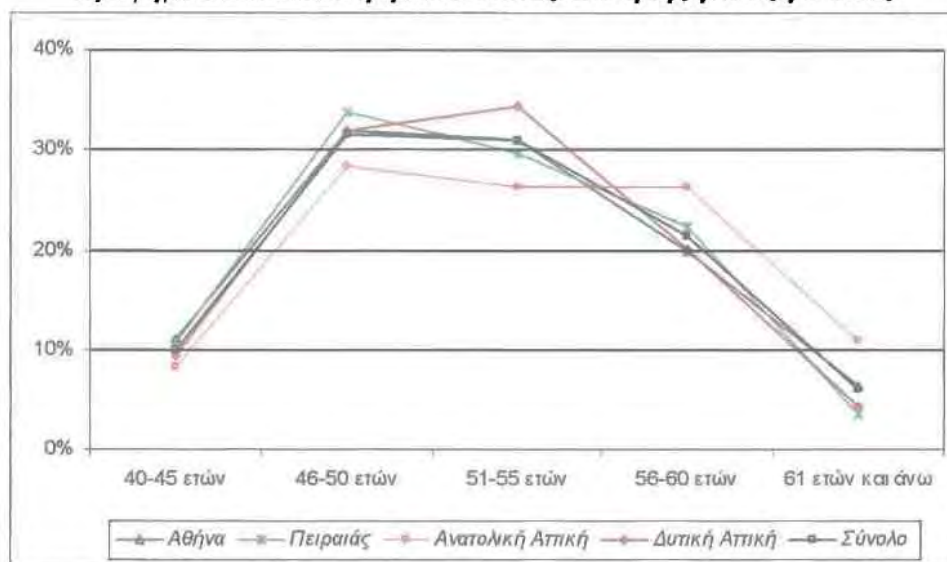
Το φαινόμενο αυτό δύναται να εξηγηθεί από τις επιρροές που προσλαμβάνουν οι ερωτώμενοι από το επάγγελμα του πατέρα τους. Τα άτομα της Ανατολικής Αττικής που ανήκουν στις υψηλές-μεσαίες επαγγελματικές ομάδες (επιστήμονες, μηχανικοί κτλ.) μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, στην παραγωγική διαδικασία και στην περίπτωση που έχουν υπερβεί τα 60 χρόνια ζωής. Αντίθετα τα άτομα των υπολοίπων περιοχών που ανήκουν στις χαμηλές επαγγελματικές ομάδες (εργάτες-τεχνίτες), εξαιτίας της φύσης των επαγγελμάτων τους, δεν έχουν τη δυνατότητα υψηλής απόδοσης στην εργασία τους όταν είναι 60 ετών και παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα υγείας, με αποτέλεσμα οι ερωτώμενοι να θεωρούν πιο επιβεβλημένη την αποκοπή αυτών των ατόμων από την παραγωγική διαδικασία. Η αντίληψη αυτή, παρουσιάζεται πιο έντονα στη Δυτική Αττική, όπου μόλις το 13% των μαθητών ότι η ηλικία συνταξιοδότησης πρέπει να είναι μεγαλύτερη των 60 ετών.

Γράφημα 5.9: Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες

Για την ηλικία συνταξιοδότησης των γυναικών δημιουργούνται χωρικές διαφοροποιήσεις ως προς τις νεότερες και μεγαλύτερες ηλικίες. Οι ηλικιακές ομάδες 56-60 και 61 ετών και άνω συγκεντρώνουν το 37% των ερωτώμενων της Ανατολικής Αττικής και το 25% στις υπόλοιπες περιοχές. Οι ηλικιακές ομάδες 46-50 και 51-55 επιλέγονται περισσότερο από τους μαθητές της Αθήνας, του Πειραιά και της Δυτικής Αττικής. Δηλαδή οι μεγαλύτερες ηλικίες προτιμούνται από τους μαθητές της Ανατολικής Αττικής και οι νεότερες από τους μαθητές των υπολοίπων περιοχών.

Γράφημα 5.10: Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τις γυναίκες

Συγκρίνοντας τα γραφήματα 5.9 και 5.10, διαπιστώνεται ότι, η ηλικιακή ομάδα 56-60 επιλέγεται ως ιδανικό χρονικό πλαίσιο συνταξιοδότησης για τον άνδρα. Στις γυναίκες υπάρχει μια σαφής μετατόπιση προς τις μικρότερες ηλικιακές ομάδες (46-50, 51-55).

5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Θετικό στοιχείο της συγκεκριμένης ανάλυσης που εφαρμόστηκε σε αυτό το κεφάλαιο, είναι το μικρό ποσοστό (περίπου 10%) των μη απαντήσεων (Δεν ξέρω-Δεν απαντώ), στα ζητήματα της συνταξιοδότησης. Αυτό σημαίνει ότι, η επικαιρότητα που έχει δοθεί από τα Μ.Μ.Ε., δεν προβλημάτισε μόνο τους ενήλικες, αλλά κέντρισε και το ενδιαφέρον της μαθητικής κοινότητας. Παρόλο αυτό το αναμφισβήτητο θετικό στοιχείο, επαναλαμβάνεται το υψηλό ποσοστό των μη απαντήσεων, όσον αφορά την αιτιολόγηση, για την επιλογή του ηλικιακού πλαισίου γήρανσης των δύο φύλων. Σε αυτήν την περίπτωση, ο ερευνητής εντυπωσιάζεται για τις μικρές ηλικίες που επιλέγουν

οι μαθητές, αλλά απογοητεύεται όταν διαπιστώνει ότι δεν μπορούν να αιτιολογήσουν τις απαντήσεις τους.

Οι διαφοροποιήσεις ανά χωρική ενότητα στα ζητήματα της γήρανσης, παρουσιάζουν πραγματικό ενδιαφέρον. Κύριο στοιχείο είναι ότι, σχηματίζεται ένας πόλος διαφορετικής προσέγγισης όσον αφορά τους μαθητές της Ανατολικής Αττικής και των υπολοίπων περιοχών. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι απαντήσεις των μαθητών της Δυτικής Αττικής διαφέρουν από τον μέσο όρο των απαντήσεων των μαθητών της Αθήνας και του Πειραιά.

Οι μαθητές των οικογενειών που τοποθετούνται υψηλά στην επαγγελματική και κοινωνική ιεραρχία, πιστεύουν ότι η οικογένεια σε πρώτο επίπεδο και το κράτος σε δεύτερο επίπεδο οφείλουν να μην δείχνουν υψηλό βαθμό ενασχόλησης με τη φροντίδα και τα προβλήματα των ηλικιωμένων. Αντίθετα οι μαθητές που προέρχονται από μεσαία και χαμηλά κοινωνικά στρώματα, θεωρούν ότι είναι επιβεβλημένη η αλληλεγγύη της οικογένειας και της πολιτείας προς τα άτομα της τρίτης ηλικίας.

Στο θέμα της συνταξιοδότησης, οι μαθητές παρουσιάζουν ικανοποιητικό επίπεδο συνοχής και συσχέτισης του τρόπου προσδιορισμού της σύνταξης και των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης. Η μείωση της ηλικίας συνταξιοδότησης υποστηρίζεται περισσότερο από τους μαθητές της Δυτικής Αττικής, όπου υπάρχουν ομάδες με χαμηλό επαγγελματικό προφίλ, ενώ η ελεύθερη επιλογή της είναι ιδιαίτερα προσιτή στους μαθητές των ανατολικών περιοχών, όπου συγκεντρώνονται υψηλές επαγγελματικές ομάδες. Για τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των δύο φύλων διαπιστώνεται ότι οι μεγάλες ηλικίες (>55 ετών και άνω) προτιμούνται από τους μαθητές της Ανατολικής Αττικής, ενώ οι μικρές ηλικίες (40-55 ετών) επιλέγονται από τους μαθητές των υπολοίπων περιοχών. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται με τη δομή των επαγγελμάτων ανά χωρική ενότητα.

6. Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο πραγματοποιείται μια διερεύνηση των αντιλήψεων για τη γήρανση διάμεσου των κοινωνικών μεταβλητών των ερωτώμενων. Χρησιμοποιείται σύνθετη πολυμεταβλητή ανάλυση που ακολουθεί την εξής διαδικασία:

- ◊ Σε ένα πρώτο στάδιο, αναλύονται οι μεταβλητές αποκρυπτογράφησης των αναπαραστάσεων που έχουν οι νέοι για τα άτομα της τρίτης ηλικίας, χρησιμοποιώντας την Α.Κ.Σ. Οι πέντε νέοι άξονες που προκύπτουν, ερμηνεύουν σε ικανοποιητικό επίπεδο (70%) το σύνολο της αρχικής πληροφορίας.
- ◊ Στην συνέχεια, επιλέγονται τρεις από τους τέσσερις άξονες της κοινωνικοεπαγγελματικής ανάλυσης όπως πραγματοποιήθηκε στο κεφάλαιο τρία. Δεν λαμβάνουμε υπόψη τον ειδικό άξονα χωρικής προέλευσης των ερωτώμενων.
- ◊ Με βάση τους 5 άξονες της προσέγγισης της γήρανσης και τους 3 κοινωνικό-επαγγελματικούς άξονες, εφαρμόζεται ταξινομική ανάλυση (cluster analysis) με διπλό στόχο: α) τον σχηματισμό ομάδων με όμοια χαρακτηριστικά στο εσωτερικό τους β) τη σύνθεση συμπερασμάτων για την επίδραση του κοινωνικό-επαγγελματικού προφίλ των οικογενειών στο σχηματισμό απόψεων των νέων για τα θέματα που άπτονται της γήρανσης

6.1 ΧΡΗΣΗ ΠΟΛΥΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΙΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ

6.1.1 Εφαρμογή της παραγοντικής ανάλυσης στις μεταβλητές της γήρανσης

Το αρχικό ερώτημα που τέθηκε, είναι η ανίχνευση των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών της γήρανσης: με ποιον τρόπο δηλαδή, γίνεται να συσχετισθούν οι στάσεις και αντιλήψεις για τα ηλικιωμένα άτομα με τις γνωσιολογικές ερωτήσεις της γήρανσης. Σε πρώτη φάση πραγματοποιήθηκε Α.Κ.Σ. και προέκυψαν 8 άξονες που ερμήνευαν το 62% της αρχικής πληροφορίας (βλ. παράρτημα). Προέκυψαν δύο προβλήματα: αφενός η δοκιμαστική εφαρμογή αυτού του μοντέλου δεν επέτρεψε τη δυνατότητα δημιουργίας σύνθετων μεταβλητών με σαφές ερμηνευτικό περιεχόμενο και αφετέρου το 64%¹³ των ερωτώμενων δεν συμμετείχε στη δημιουργία αυτών των σύνθετων αξόνων.

¹³ Όσοι δεν απαντούσαν στις ερωτήσεις θεωρήθηκαν missing values. Αυτό σημαίνει ότι οι ερωτώμενοι είτε δεν έχουν προσωπική άποψη για να απαντήσουν στα αντίστοιχα ερωτήματα, είτε οι ίδιες οι ερωτήσεις έχουν υψηλό δείκτη δυσκολίας.

Οπότε στη δεύτερη φάση θεωρήθηκε σκόπιμο να χρησιμοποιηθούν μόνον οι μεταβλητές που έχουν άμεση σχέση με τις αντιλήψεις των μαθητών για τα προβλήματα των ηλικιωμένων. Οι δέκα μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν είναι οι εξής: α) η ηλικία ηλικιωμένων ατόμων (2 μεταβλητές) β) η ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης (2 μεταβλητές) γ) η ενασχόληση της οικογένειας και του κράτους με τα προβλήματα των ηλικιωμένων (2 μεταβλητές) δ) ηλικιωμένοι και εργασία (2 μεταβλητές) ε) η φροντίδα των υπερήλικων και το ρόλο που συμβολίζουν οι ηλικιωμένοι για τις νέες γενιές (2 μεταβλητές). Αυτές οι μεταβλητές διαμορφώνουν 5 άξονες με συνολικό ποσοστό εξήγησης 70%, το οποίο με βάση τη φύση των δεδομένων που αναλύονται θεωρείται πολύ ικανοποιητικό, ενώ η συμβολή των υπολοίπων αξόνων είναι τόσο μικρή που δεν συνεισφέρει στην ερμηνεία του υπό εξέταση φαινομένου. Άλλωστε η παραγοντική ανάλυση λειτουργεί ως είδος ‘ραντάρ’ για τη σημαντικότητα και την επίδραση των συγκεκριμένων μεταβλητών (Κακλαμάνη, Ντυκέν, 2001:311).

Ο πρώτος άξονας, συνθέτει την ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης των δύο φύλων με ιεραρχική κατεύθυνση από τις μικρότερες προς τις μεγαλύτερες ηλικίες. Ο δεύτερος άξονας αποτυπώνει τα δομικά χαρακτηριστικά της ηλικίας των ηλικιωμένων με φορά αντίστοιχη αυτής της ηλικίας συνταξιοδότησης. Ο τρίτος άξονας αντανακλά τον τρόπο αντιμετώπισης των ηλικιωμένων από τους μαθητές, στο θέμα της συμμετοχής στην παραγωγική διαδικασία. Ο τέταρτος άξονας αντιστοιχεί στη δημιουργία του εξής τρίπτυχου: οικογένεια-φροντίδα υπερήλικων-ηλικιωμένοι και νέα γενιά. Ο πέμπτος άξονας αποκρυπτογραφεί τις στάσεις των μαθητών στο θέμα της ενασχόλησης του κράτους με τα προβλήματα των ηλικιωμένων.

Πίνακας 6.1 Δημιουργία μήτρας αξόνων με τη μέθοδο Varimax

	Άξονες				
	1	2	3	4	5
Ηλικία γέρου άνδρα		,916			
Ηλικία γέρου γυναίκα		,908			
Οι ηλικιωμένοι να αφήσουν τις θέσεις εργασίες στους νέους			-,806		
Οι ηλικιωμένοι έχουν το δικαίωμα να εργάζονται και οι νέοι			,783		
Τα παιδιά οφείλουν να ασχοληθούν με τους ηλικιωμένους γονείς τους				,615	
Η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με τα βασικά προβλήματα των ηλικιωμένων					,807
Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης Άνδρες	,905				
Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης Γυναίκες	,911				
Υπερήλικες				,656	-,527
Ηλικιωμένα άτομα				,584	

6.1.2 Εφαρμογή ταξινομικής ανάλυσης

Μετά από τα πρώτα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης, η διαδικασία συνεχίζεται με την εφαρμογή ταξινομικής ανάλυσης σε οκτώ συνθετικές μεταβλητές: οι τρεις προέρχονται από την επεξεργασία των κοινωνικοεπαγγελματικών μεταβλητών που υλοποιήθηκε στο κεφάλαιο τρία και οι πέντε από την ανάλυση των μεταβλητών της γήρανσης. Ο βέλτιστος αριθμός ομάδων που σχηματίζεται είναι 10. Η επιλογή του αριθμού των ομάδων γίνεται αφενός, με το κριτήριο του αριθμού 'iterations' που χρειάστηκε ο αλγόριθμος για να εντοπίσει τα κέντρα των ομάδων, αφετέρου με τη σημαντικότητα των τιμών του δείκτη Fisher (βλ παράρτημα). Όταν επιλέγεται μικρότερος αριθμός ομάδων, ο αριθμός 'iterations' αυξάνει σημαντικά, δείχνοντας ότι το λογισμικό S.P.S.S., δυσκολεύεται στη διαδικασία διαμόρφωσης ομάδων.

Σύμφωνα με την ποσοτική ανάλυση των αποτελεσμάτων οδηγηθήκαμε στη σύνθεση δύο ενότητων από αυτές τις 10 ομάδες: α) στην πρώτη ενότητα συγκεντρώνονται εκείνες οι περιπτώσεις ομάδων, όπου υπάρχει μια σχετική ομοιογένεια ως προς το κοινωνικό προφίλ των οικογενειών, αλλά σχεδόν σε κάθε περίπτωση εμφανίζονται διαφορετικές αντιλήψεις ως προς τις συνθετικές μεταβλητές της γήρανσης β) στην δεύτερη ενότητα ακολουθείται η αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή ομάδες που δεν παρουσιάζουν διαφορετικότητα ως προς τα θέματα της γήρανσης, έχουν ανομοιογενές κοινωνικό προφίλ.

Οι ομάδες 3,4,5, και 6 ανήκουν κατά μεγάλο ποσοστό στις μεσαίες τάξεις (πίνακας 6.1). Παρόλο που έχουν το ίδιο κοινωνικό προφίλ παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στις αντιλήψεις για τη γήρανση. Συγκεκριμένα η ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες στην ομάδα 4, βρίσκεται μεταξύ των 46-55 ετών. Στις ομάδες 3 και 5 η ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες κυμαίνεται από τα 51 έως τα 60 χρόνια αντίστοιχα, ενώ στην ομάδα 6 υπερβαίνει τα 55 χρόνια. Επιπλέον όσοι έχουν ηλικία μεγαλύτερη των 70 ετών κρίνονται ως ηλικιωμένοι από το σύνολο των μαθητών της ομάδας 3. Αντίθετα στις άλλες ομάδες θεωρούνται ηλικιωμένοι εκείνοι που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες 55-69. Στην ομάδα 4 διαπιστώνεται ότι η φροντίδα των υπερήλικων πρέπει να ανατίθεται στα γηροκομεία, ενώ στις ομάδες 3,5 και 6 κυριαρχεί η αντίληψη ότι η φροντίδα αυτής της ευαίσθητης κοινωνικής ομάδας πρέπει να γίνεται στην κατοικία τους, με βοήθεια είτε από την οικογένεια είτε από ειδικό προσωπικό. Στις ομάδες 4 και 5 μια μερίδα μαθητών πιστεύει ότι οι γονείς τους δεν πρέπει να ασχοληθούν με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δικοί τους ηλικιωμένοι γονείς, στοιχείο που κρίνεται ιδιαίτερος ανησυχητικό. Κοινό στοιχείο όλων των ομάδων είναι ο αποκλεισμός του ενδεχόμενου, οι ηλικιωμένοι να συγκατοικούν μαζί με τα παιδιά τους.

Αξιόλογο χαρακτηριστικό που εντοπίζεται μόνο στην ομάδα 5, είναι η υποστήριξη των μαθητών προς τους ηλικιωμένους να εργάζονται. Αναγνωρίζεται το αναφαίρετο δικαίωμα της εργασίας και δεν λειτουργεί πολωτικά σε αυτήν την περίπτωση το υψηλό ποσοστό ανεργίας των νέων στη χώρα μας. Στην ομάδα 6 παρουσιάζεται η μοναδική περίπτωση στο σύνολο των ομάδων, όπου το κράτος δεν πρέπει να ασχοληθεί με τα προβλήματα των ηλικιωμένων.

Οι ομάδες 1 και 2 συγκροτούν εκείνες τις κοινωνικές τάξεις, όπου υπάρχει θετική συσχέτιση της μορφωτικής και επαγγελματικής ιεραρχίας. Παρουσιάζουν διαφορετικές προσεγγίσεις στις αναπαραστάσεις για τη γήρανση, ενώ έχουν κατά κανόνα υψηλό κοινωνικό προφίλ. Η ομάδα 1 είναι αρκετά σκληροπυρηνική, γιατί θεωρεί ότι τα άτομα που η ηλικία τους κυμαίνεται μεταξύ 55-64 ετών δεν πρέπει να εργάζονται. Αντίθετα το προφίλ της ομάδας 2 είναι αρκετά αντιφατικό, επειδή τα άτομα που έχουν υπερβεί τα 70 χρόνια ζωής, δικαιούνται να συμμετέχουν στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό.

Οι ομάδες 7 και 8 αποτελούνται από το συνδυασμό εκείνων των οικογενειών, όπου το επάγγελμα των γονέων βρίσκεται χαμηλά στην επαγγελματική ιεραρχία και προέρχονται από φτωχά μορφωτικά περιβάλλοντα. Παρουσιάζουν διαφορετικές εκτιμήσεις για την ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης και δίστανται οι απόψεις για το δικαίωμα εργασίας των ηλικιωμένων. Στις ομάδες αυτές σε πρώτο επίπεδο υπάρχει άποψη ότι η φροντίδα των υπερήλικων πρέπει να πραγματοποιείται με την παροχή βοήθειας, είτε από την οικογένεια, είτε από ειδικό προσωπικό και σε δεύτερο επίπεδο υιοθετείται η λύση του γηροκομείου. Οι μαθητές των συγκεκριμένων ομάδων θεωρούν ότι οι ηλικιωμένοι είναι στήριγμα συναισθηματικής φύσεως.

Η Β' ενότητα αντιστοιχεί στις ομάδες που παρουσιάζουν ένα μεικτό προφίλ, με βάση τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους. Στις ομάδες αυτές, σημαντική είναι η παρουσία διευρυμένων οικογενειών σε ποσοστό που προσεγγίζει το 30%. Στην ομάδα 9 οι γονείς είναι απόφοιτοι λυκείου. Η μητέρα δεν συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία και ο πατέρας εργάζεται ως ανώτατο στέλεχος σε δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις. Αντίθετα στην ομάδα 10 οι γονείς έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση. Το επάγγελμα της μητέρας κατατάσσεται στις υπαλληλικές θέσεις γραφείου και στα ανώτερα στελέχη του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Ο πατέρας εργάζεται είτε ως υπάλληλος γραφείου είτε ως τεχνίτης. Παρόλο αυτήν τη διαφορά στα κοινωνικά χαρακτηριστικά των γονέων, παρουσιάζεται σχεδόν κοινή προσέγγιση των ζητημάτων της γήρανσης. Αυτό προκύπτει κυρίως από τη σύγκριση των απόψεων των ομάδων 9 και 10 σε σχέση με τις μεταβλητές της γήρανσης, όπου εντοπίζεται ομοιογένεια απαντήσεων, γιατί οι τιμές του X^2 είναι πάντα υψηλές.

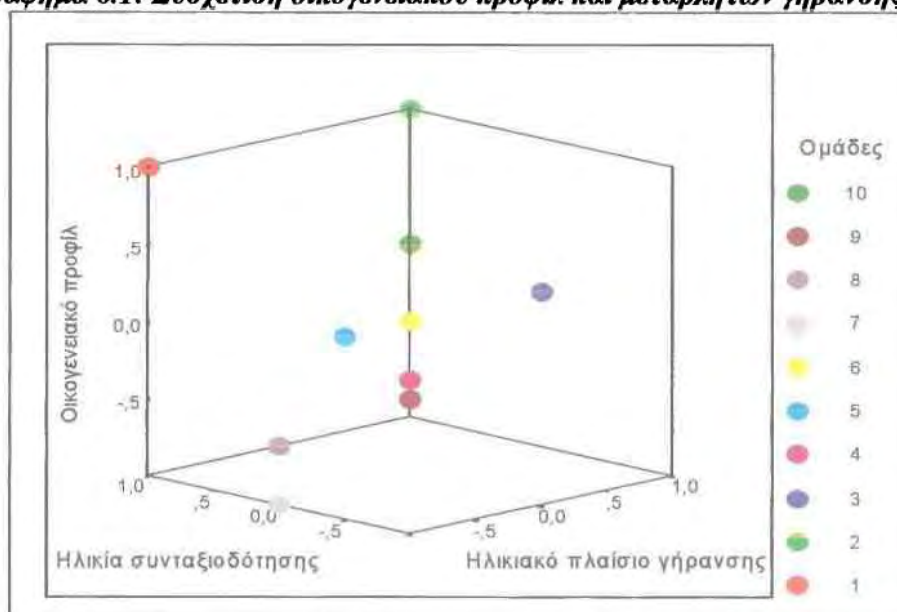
Πίνακας 6.2 Συσχέτιση συνθετικών μεταβλητών γήρανσης και κοινωνικών ομάδων

Ομάδες		Προφίλ οικογένειας	Ιδανική ηλικία συνταξιοδότησης	Ηλικία ηλικιωμένων	Ηλικιωμένοι & εργασία	Οικογένεια-Φροντίδα υπερήλικων - Ρόλος ηλικιωμένων ατόμων για τις νέες γενιές	Κράτος& Προβλήματα ηλικιωμένων
Α' ΕΝΟΤΗΤΑ	1	Υψηλό	>55 (Α) 51-60 (Γ)	55-64 (Α)+(Γ)	Δεν έχουν το δικαίωμα να εργάζονται	Παροχή βοήθειας από την οικογένεια-ειδικό προσωπικό-Συναισθηματικό στήριγμα	
	2			70-74 (Α)+(Γ)	Έχουν το δικαίωμα να εργάζονται		
	3	Μεσαίο	51-60 (Α) 46-55 (Γ)	70-74 (Α)+(Γ)	Πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους	Παροχή βοήθειας από την οικογένεια Συναισθηματικό στήριγμα	Μη παρέμβαση του κράτους
	4		46-55 (Α)+(Γ)	55-64 (Α)+(Γ)	Πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους	Δεν πρέπει να ενδιαφέρονται τα παιδιά για τους γονείς τους -Διαμένουν σε γηροκομείο- Πηγή προβλημάτων-Υλικό στήριγμα	
	5		51-60 (Α) 46-55 (Γ)	55-69 (Α) 55-64 (Γ)	Δεν πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους	Παροχή βοήθειας από την οικογένεια-ειδικό προσωπικό Πηγή προβλημάτων-Υλικό στήριγμα	
	6		>55 (Α) 46-55 (Γ)	55-69 (Α)+(Γ)	Πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους	Δεν πρέπει να ενδιαφέρονται τα παιδιά για τους γονείς τους- Παροχή βοήθειας από την οικογένεια Πηγή προβλημάτων-Υλικό στήριγμα	
	7		51-60 (Α) 46-55(Γ)	55-64 (Α)+(Γ)	Έχουν το δικαίωμα να εργάζονται	Παροχή βοήθειας από την οικογένεια Συναισθηματικό στήριγμα	
	8		Χαμηλό	>55 (Α) 51-60 (Γ)	55-74(Α) 55-69 (Γ)	Δεν έχουν το δικαίωμα να εργάζονται	
Β' ΕΝΟΤΗΤΑ	9	Μεικτό	51-60 (Α) 46-60 (Γ)	55-69 (Α)+(Γ)	Πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους και έχουν το δικαίωμα να εργάζονται	Παροχή βοήθειας από την οικογένεια Συναισθηματικό στήριγμα	
	10						

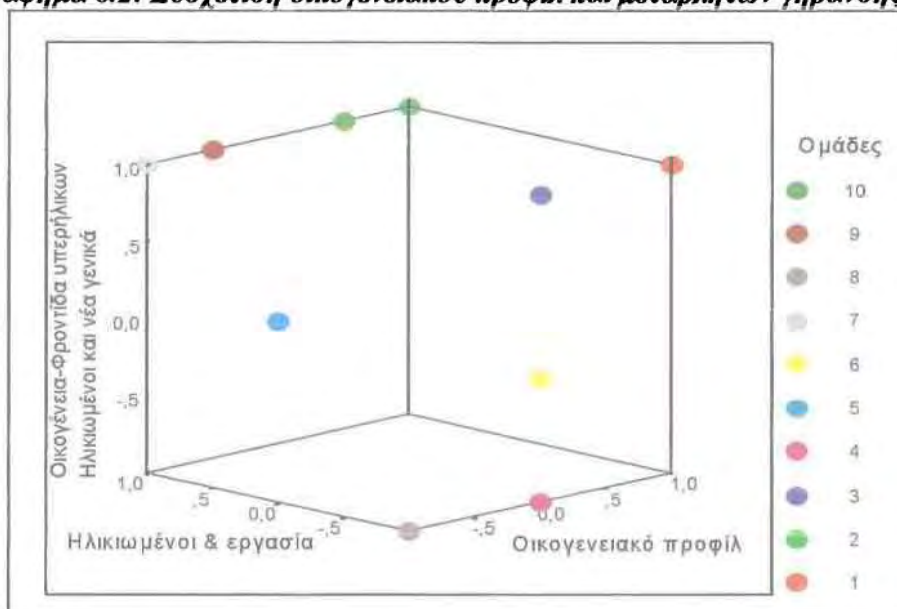
Α: Άνδρας Ηλικιακές ομάδες συνταξιοδότησης: 40-45 ετών, 46-50 ετών, 51-55 ετών, 56-60 ετών, 61 ετών και άνω (Α)+(Γ)
 Γ: Γυναίκα Πλαίσιο ηλικιακών ομάδων γήρανσης: 45-54 (Α) ετών 40-54 ετών (Γ), 55-64 ετών, 65-69 ετών, 70-74 ετών, 75 και άνω (Α)+(Γ)
 <: Μικρότερο
 >: Μεγαλύτερο

Τα παρακάτω τρισδιάστατα γραφήματα απεικονίζουν μια απλή εμπειρική κωδικοποίηση των παραπάνω αξόνων σε μία κλίμακα που έχει την εξής διαβάθμιση: -1 = χαμηλό, 0 = μεσαίο, +1 = υψηλό (αρνητική στάση = -1, θετική στάση = +1, μικρές ηλικίες = -1, μεσαίες ηλικίες = 0, μεγάλες ηλικίες = +1). Προσδιορίζουν το περιεχόμενο της πληροφορίας του πίνακα 6.2, που προήλθε ως αποτέλεσμα, της εφαρμογής των πολυμεταβλητών αναλύσεων. Επομένως το κάθε γράφημα δεν είναι 'προϊόν' στατιστικής, αλλά εμπειρικής ανάλυσης και συμβάλλει σε ικανοποιητικό επίπεδο στον οπτικό μετασχηματισμό των παραπάνω αποτελεσμάτων.

Γράφημα 6.1: Συσχέτιση οικογενειακού προφίλ και μεταβλητών γήρανσης (1)

Γράφημα 6.2: Συσχέτιση οικογενειακού προφίλ και μεταβλητών γήρανσης (2)

6.1.3 Συμπεράσματα

Το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον είναι αυτό που συνήθως επιδρά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του ατόμου, ενσωματώνοντας έμμεσα ή άμεσα τρόπους αντίληψης των προβλημάτων του κοινωνικού γίνεσθαι, καθορίζοντας ταυτόχρονα στάσεις και συμπεριφορές. Στην παραπάνω ανάλυση, προέκυψε μια πολύπλοκη εικόνα για τον τρόπο που επιδρούν τα διαφορετικά κοινωνικό-επαγγελματικά προφίλ οικογένειας, στον σχηματισμό απόψεων των μαθητών για τα ζητήματα που άπτονται της γήρανσης.

Οι μαθητές, που οι οικογένειες τους έχουν ίδια δομή κοινωνικής κάστας (υψηλή, μεσαία, χαμηλή), διατηρούν διαφορετικές αντιλήψεις για τα ζητήματα της γήρανσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, αυτές οι διαφοροποιήσεις να μην αποτυπώνονται έντονα στις χωρικές ενότητες. Δηλαδή όταν το προφίλ της οικογένειας τους βρίσκεται υψηλά στην κοινωνική κλίμακα (Ανατολική Αττική), οι μαθητές δίνουν αλληλοσυγκρουόμενες απαντήσεις, για το δικαίωμα εργασίας των ηλικιωμένων και το ρόλο της οικογένειας απέναντι στη φροντίδα των υπερήλικων.

Σε αντίθεση με το παραπάνω, οι μαθητές που προέρχονται από μεικτό κοινωνικό προφίλ (μεσαίο προς υψηλό, μεσαίο προς χαμηλό) εμφανίζουν σε μεγάλο βαθμό τις ίδιες αντιλήψεις και διατηρούν μια συνολικά θετική στάση απέναντι στα άτομα της τρίτης ηλικίας.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στην εξέταση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου διαπιστώθηκε ότι, ορισμένοι παράγοντες δεν ήταν ενσωματωμένοι στη δομή του. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι αν υπήρχε η μεταβλητή του τόπου κατοικίας του ερωτώμενου, θα είχαμε τη δυνατότητα να τη διασταυρώσουμε με την έδρα του σχολείου και να διαπιστωθεί αν υπεισέρχεται πληροφορία που ‘ανήκει’ σε άλλη χωρική ενότητα. Επιπλέον δεν υπάρχει καμία πληροφορία για την ηλικία των γονέων, ώστε να υπάρξει συσχέτιση με τις ηλικιακές ομάδες συνταξιοδότησης και να αιτιολογηθούν οι σχετικά νεαρές ηλικίες που κρίνουν οι μαθητές ότι σε αυτές ξεκινά η βιολογική γήρανση.

Η γενική εικόνα ως προς τις γνώσεις και τις στάσεις για τα θέματα που άπτονται της γήρανσης, είναι ‘απογοητευτική’, με την έννοια ότι οι μαθητές δεν είναι πρόθυμοι ή δεν μπορούν να απαντήσουν σε πολλές ερωτήσεις. Συχνά διαλέγουν την εύκολη απάντηση: ‘Δεν ξέρω’. Αυτό το στοιχείο δεν είναι πρόβλημα στατιστικής μόνο σημασίας, αλλά αντανakλά ένα είδος αρνητικού αποτελέσματος που σχετίζεται με την απουσία ενδιαφέροντος για το κοινωνικό γίνεσθαι. Η απροθυμία αυτή γίνεται αντιληπτή ακόμα και στις ερωτήσεις που σχετίζονται με τη δομή του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, ερωτήσεις απλές που δεν απαιτούν υψηλό επίπεδο γνώσεων. Ενδεχομένως το φιλικό τους περιβάλλον (συμμαθητές, παρέες, φίλοι) έχει ένα συγκεκριμένο πυρήνα μονοδιάστατων ενδιαφερόντων, ο οποίος αποκλείει θέματα ευρύτερου κοινωνικού ενδιαφέροντος.

Σήμερα η αναζήτηση πληροφοριών που σχετίζονται με κοινωνικά-οικονομικά θέματα, είναι εφικτή και εύκολη με τη χρήση του διαδικτύου. Σχεδόν όλοι οι μαθητές έχουν πρόσβαση στην κοινωνία της πληροφορίας διαμέσου των Μ.Μ.Ε. συμπεριλαμβανομένου και του διαδικτύου. Όμως είναι αρκετά σίγουρο ότι το ενδιαφέρον τους επικεντρώνεται σε άλλα θέματα. Παρόλα αυτά παρατηρούμε ότι οι μαθητές απαντούν αρκετά ικανοποιητικά στα θέματα της συνταξιοδότησης και εκφέρουν άποψη για τη χρηματοδότηση των συντάξεων. Ενδεχομένως τα Μ.Μ.Ε. διαδραματίζουν ένα καθοριστικό ρόλο, όχι μόνο πληροφόρησης αλλά και διαδοχής γνώσεων προς τους μαθητές αντικαθιστώντας το ρόλο του σχολείου.

Στις γνωσιολογικές ερωτήσεις για τη γήρανση, διαφάνηκε η ‘δημογραφική άγνοια’ των μαθητών. Μόλις το 60% απαντά σωστά στον ορισμό αυτού του κοινωνικού φαινομένου και το 30% γνωρίζει ακριβώς την κατανομή του ελληνικού πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι, στις γενικές γνώσεις των μαθητών απουσιάζει το ευρύτερο πλαίσιο

της κοινωνικό-δημογραφικής παιδείας, το οποίο αντικατοπτρίζει την έλλειψη δημογραφικής πληροφορίας στα εκπαιδευτικά προγράμματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επομένως αντανakλάται ένα ευρύτερο πρόβλημα έλλειψης γενικών γνώσεων.

Στον τρόπο σκέψης σημαντικής μερίδας μαθητών, έχει ενσωματωθεί η αντίληψη, προφανώς από τα Μ.Μ.Ε., ότι η γήρανση του ελληνικού πληθυσμού είναι μια ανεπιθύμητη εξέλιξη, που πρέπει να σταματήσει. Οι ερωτώμενοι θεωρούν τους ηλικιωμένους, ως εμπόδιο για την ανεύρεση εργασίας, λόγω του υψηλού ποσοστού ανεργίας και της αβεβαιότητας που επικρατεί στον εργασιακό χώρο, ενώ οι απόψεις τους δίστανται για το δικαίωμα των ηλικιωμένων να εργάζονται. Επιπλέον διαπιστώθηκε μια θετική τοποθέτηση των μαθητών στο θέμα της υποχρεωτικής ενασχόλησης της οικογένειας και της πολιτείας με τα καθημερινά βασικά προβλήματα της τρίτης ηλικίας. Οπότε συνεχίζει να εμφανίζεται αυτή η άτυπη μορφή διαγενεακής συμπαράστασης από τους νέους προς τα άτομα προχωρημένης ηλικίας. Όμως, οι μαθητές διατηρούν μια αντιφατική στάση απέναντι στους ηλικιωμένους, διότι από την μία πλευρά τους αντιμετωπίζουν ως απαραίτητο συναισθηματικό στήριγμα και από την άλλη πλευρά θεωρούν ότι δεν πρέπει να διαμένουν μαζί τους. Ευτυχώς, μόνο, ένα μικρό μέρος του δείγματος εκφράζει την άποψη ότι, τα άτομα της τρίτης ηλικίας είναι μια συνεχή πηγή προβλημάτων για τη νέα γενιά και θα είναι καλύτερα για αυτούς να διαμένουν σε γηροκομείο. Συσχετίζοντας τα στοιχεία αυτά με την γενική εικόνα που σχηματίστηκε από την μελέτη της τρίτης ηλικίας στον αγροτικό χώρο (Μωυσίδης κ.α., 2001), στην οποία προκύπτει ότι οι νέοι έχουν εγκαταλείψει τους ηλικιωμένους και δεν ενδιαφέρονται για τα βασικά τους προβλήματα, οι μαθητές της Αθήνας σίγουρα δίνουν πιο αισιόδοξη εικόνα.

Σε αυτήν τη διπλωματική δεν αναλύθηκαν μόνο οι στάσεις και αντιλήψεις των μαθητών στα θέματα της γήρανσης, αλλά επιχειρήθηκε μια προσέγγιση του ευρύτερου κοινωνικού τους προφίλ στο σύνολο της Αττικής αλλά και ανά περιοχή. Η διαφοροποίηση του προφίλ των ερωτώμενων ανά χωρική ενότητα, είναι εξαιρετικά σημαντική, όπως αρχικά αναμενόταν, επηρεάζοντας εν μέρει τις απόψεις για τη γήρανση. Η Ανατολική Αττική είναι αρκετά ομοιογενής περιοχή, αφού ξεχωρίζει συστηματικά για τη συγκέντρωση υψηλών κοινωνικοεπαγγελματικών ομάδων, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές οι οικογένειες ανήκουν κυρίως στις μεσαίες κοινωνικές τάξεις. Αυτές οι περιοχές παρουσιάζουν ορισμένα στοιχεία κοινωνικής διαφοροποίησης, όπως ο Πειραιάς και η Αθήνα, όπου συνυπάρχουν περιοχές που είναι από τις πλούσιότερες

και φτωχότερες της Αττικής. Επομένως τίθεται θέμα ορισμού χωρικών ενοτήτων, διότι πρόκειται για διοικητικές ενότητες και όχι ομοιογενείς περιοχές ως προς τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά. Η επιλογή των διοικητικών περιοχών δεν επέτρεψε τελικά μια προχωρημένη χωρική ανάλυση. Λαμβάνοντας υπόψη επίσης, το γεγονός ότι δεν έχουμε πληροφορία για τον τόπο κατοικίας, η χωρική ανάλυση δεν μπορούσε να αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό λεπτομέρειας. Παρόλα αυτά (τις μεθοδολογικές αδυναμίες της αρχικής έρευνας) ορισμένες τάσεις εμφανίζονται καθαρά μεταξύ της Ανατολικής Αττικής και των υπολοίπων περιοχών.

Σε αυτό το σχηματιζόμενο δίπολο, οι μαθητές των οικογενειών που τοποθετούνται υψηλά στην επαγγελματική και κοινωνική ιεραρχία, πιστεύουν ότι η οικογένεια και το κράτος οφείλουν να μην δείχνουν αρκετά υψηλό βαθμό ενασχόλησης με τη φροντίδα και τα προβλήματα των ηλικιωμένων. Στην περίπτωση αυτή παρατηρείται μία αποκαθήλωση οικογενειακών αξιών και παραδόσεων, οι οποίες μπορούν να βρεθούν στα γραπτά αποτυπώματα του Ελληνικού πολιτισμού που για αιώνες συντρόφεψαν την πορεία του Ελληνισμού. Η εικόνα του ηλικιωμένου «σοφού» καταρρέει στα μάτια της σύγχρονης γενιάς, βοηθούμενη από μια γενικότερη έλλειψη παιδείας, έλλειμμα ανθρωπισμού, αλλά και από τον κυνικό τρόπο ζωής του δυτικού πολιτισμού. Αντίθετα οι μαθητές που προέρχονται από μεσαία και χαμηλά κοινωνικά στρώματα, θεωρούν ότι είναι επιβεβλημένη η αλληλεγγύη της οικογένειας και της πολιτείας προς τα άτομα της τρίτης ηλικίας. Εδώ επιβεβαιώνεται με τρόπο που δεν σηκώνει αμφισβήτηση, ο ορισμός του αττικού λεκανοπεδίου ως χωνευτηρίου απόψεων και ιδεών. Λίγα χιλιόμετρα γης χωρίζουν αξίες και ιδέες διαφορετικού επιπέδου και προτεραιοτήτων.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- ◇ Ε.Σ.Υ.Ε (1995) «Στατιστική ταξινόμηση των επαγγελμάτων, ΣΤΕΠ-92», Αθήνα
- ◇ Ε.Σ.Υ.Ε. (1976) «Στατιστική επετηρίς της Ελλάδος», Αθήνα
- ◇ Έμκε-Πουλοπούλου (1999) «Έλληνες Ηλικιωμένοι Πολίτες, Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον», Εκδόσεις 'Ελλην', Αθήνα
- ◇ Έμκε-Πουλοπούλου (1994) «Το Δημογραφικό», Εκδόσεις 'Ελλην', Αθήνα
- ◇ Κακλαμάνη Κ., Ντυκέν Μ., «Πληθυσμός ορεινών περιοχών: προτυποποίηση δημογραφικών & οικονομικών δεικτών ταξινόμησης» » στο Κοτζαμάνης Γ. και Παππάς Β. (επιμ.) «Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, σελ. 297-322
- ◇ Κοτζαμάνης Β. (2002) «Εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της δημογραφίας στα ΑΕΙ», Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- ◇ Κοτζαμάνης Β. (1996) «Δημογραφική και Κοινωνική Γήρανση: Μύθοι και Πραγματικότητα» στο Κοτζαμάνης Β., Αλιμπραντή-Μαράτου Α., Τεπέρογλου Α. και Τζωρτζοπούλου Μ. (επιμ.) «Γήρανση και Κοινωνία» Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικό Ερευνών, Αθήνα, σελ. 1-27
- ◇ Μαλούτας Θ. (1997) «Σημειώσεις μαθήματος: Ποσοτικές μέθοδοι Γεωγραφικής Ανάλυσης» Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- ◇ Μαλούτας Θ. (2000) «Κοινωνικός και Οικονομικός Άτλας της Ελλάδας: οι Πόλεις», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Βόλος-Αθήνα
- ◇ Μάντζαρης Ε. (1996) «Το πρόβλημα σύνθεσης θεωρίας και εμπειρικής έρευνας στην κοινωνιολογία της τρίτης ηλικίας» στο Κοτζαμάνης Β., Αλιμπραντή-Μαράτου Α., Τεπέρογλου Α. και Τζωρτζοπούλου Μ. (επιμ.) «Γήρανση και Κοινωνία» Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικό Ερευνών, Αθήνα, σελ. 33-46
- ◇ Μαράτου-Αλιμπραντή (1995) «Η οικογένεια στην Αθήνα: Οικογενειακά πρότυπα και συζυγικές πρακτικές», Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα

- ◇ Μεσθεναίου Ε. (1996) «Ποιος φροντίζει;» στο Κοτζαμάνης Β., Αλιμπραντή-Μαράτου Α., Τεπέρογλου Α. και Τζωρτζοπούλου Μ. (επιμ.) «Γήρανση και Κοινωνία» Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικό Ερευνών, Αθήνα, σελ. 441-445
- ◇ Μωυσιδής Α., Θεοδοσία Α., Ντυκέν Μ. (2001) «Οι ηλικιωμένοι στον αγροτικό χώρο. Συνθήκες διαβίωσης και όψεις κοινωνικού αποκλεισμού», Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- ◇ Μπερίατος Η. (2001) «Σημειώσεις μαθήματος: Χωροταξία ΙΙΙ», Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- ◇ Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (2000) Ερευνητικό Πρόγραμμα: «Κοινωνικές παράμετροι που συνδέονται με την επικαιροποίηση του ΡΣΑ» Υπεύθυνος προγράμματος : Μαλούτας Θ., Εργαστήριο Χωρικής Ανάλυσης και Θεματικής Χαρτογραφίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- ◇ Πανταζής Π. (1995) Διπλωματική εργασία με θέμα: «Σχήματα κοινωνικού διαχωρισμού-η περίπτωση της Θεσσαλονίκης», Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- ◇ Σιάμπος Γ. (2001) «Η κατά τόπο διαφορική γήρανση του πληθυσμού και παράγοντες αυτής» στο Κοτζαμάνης Γ. και Παππάς Β. (επιμ.) «Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, σελ. 77-97
- ◇ Σκιάρδος Γ. (1999) «Μέθοδοι πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης: Διερεύνηση σχέσεων μεταξύ μεταβλητών», Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη
- ◇ Συμεωνίδου Χ. (1996) «Δημογραφική Γήρανση και Φροντίδα για τους ηλικιωμένους στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση» στο Κοτζαμάνης Β., Αλιμπραντή-Μαράτου Α., Τεπέρογλου Α. και Τζωρτζοπούλου Μ. (επιμ.) «Γήρανση και Κοινωνία» Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικό Ερευνών, Αθήνα
- ◇ Τσάντας Ν., Μωυσιάδης Χ., Μπαγιάτης Ν., Χατζηπαντελής Θ., (1999) «Ανάλυση δεδομένων με τη βοήθεια στατιστικών πακέτων», Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ◇ Beaverstock J., Smith R.G., Taylor J., (1999) «A Roster of World Cities» pp.455-468, London
- ◇ Menniti A., Palomba R., Rossi R., Sabantino D., (1997) « Knowledge and attitudes of Italian students towards demographic trends», Italian E.O.P.E.I report
- ◇ Sauvy A., (1974) «General theory of Population» Publications Methuen, pp.25-30 London

ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

- ◇ <http://www.tovima.dolnet.gr>
- ◇ <http://www.primeminister.gr/speeches/20000122.htm>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
A: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΙΟΦΟΙΤΩΝ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΕΠΙ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ - Αθήνα 1998

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (Συμπληρώνονται από τον υπεύθυνο της απογραφής)

A/A Ερωτηματολογίου

Αριθμός record

Σχολείο.....

Όνομα ερευνητή

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ/ΤΑΞΗΣ

1. Νομαρχία

- 1 Αθηνών
- 2 Πειραιώς
- 3 Ανατολικής Αττικής
- 4 Δυτικής Αττικής

1
2
3
4

2. Δήμος.....

3. Τύπος σχολείου

- 1 Δημόσιο
- 2 Ιδιωτικό
- 3 Ημερήσιο
- 4 Εσπερινό

1
2
3
4

4. Τύπος σχολείου

- 1 Πολυκλαδικό
- 2 Γενικό
- 3 Τεχνικό
- 4 Πειραματικό - Ειδικό

1
2
3
4

5. Τύπος Τμήματος

- 1 Α' δέσμη
- 2 Β' δέσμη
- 3 Γ' δέσμη
- 4 Δ' δέσμη
- 5 Κλάδος Πολυκλαδικού
- 6 Τομέας Τεχνικού
- 7 Γενικό Τμήμα Εσπερινού

1
2
3
4
5
6
7

A. ΓΕΝΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΗ ΜΑΣ

A.1 Ποίος είναι ο πληθυσμός του πλανήτη μας σήμερα;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 563 εκατομμύρια
- 2 865 εκατομμύρια
- 3 1,8 δις
- 4 5,6 δις
- 5 25,3 δις
- 6 68,8 δις
- 9 Δεν ξέρω

☐

1

2

3

4

5

6

9

A.2 Ποια ήπειρος κατά τη γνώμη σας είναι η πολυπληθέστερη;

.....

☐

A.3 Ποια κατά τη γνώμη σας είναι :

α) η πολυπληθέστερη χώρα στον κόσμο

☐

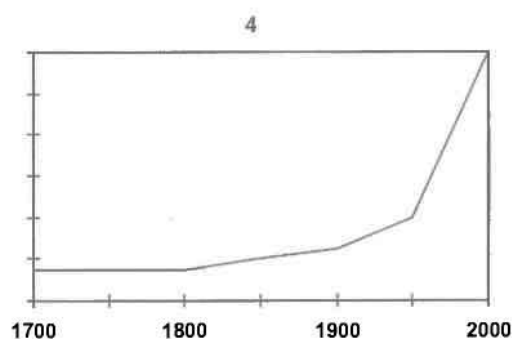
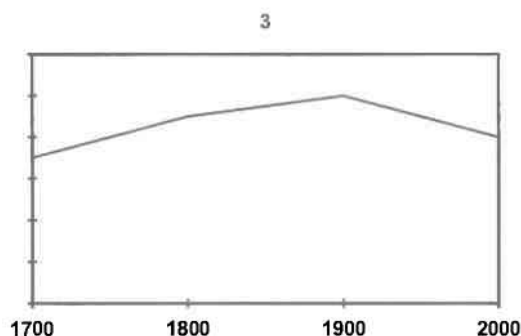
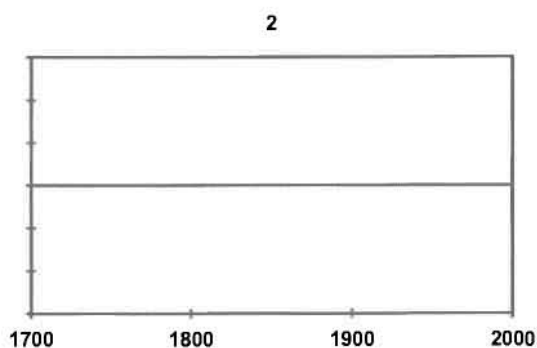
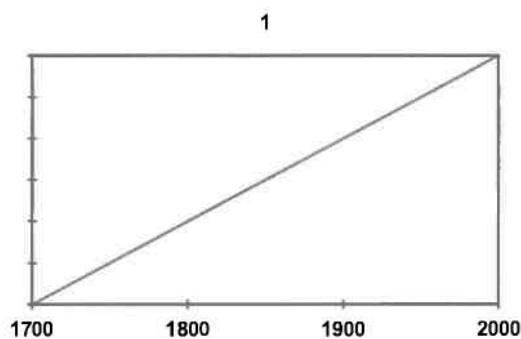
β) η δεύτερη πολυπληθέστερη χώρα στον κόσμο.....

☐

A.4 Επιλέξατε από τα τέσσερα γραφήματα που ακολουθούν, αυτό που κατά την γνώμη σας αναπαριστά την εξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού από το 1700 έως το 2000.

(Μια απάντηση. Βάλτε κυκλάκι σε ένα από τα τέσσερα νούμερα)

☐

A.5 Στην διάρκεια των τελευταίων 250 ετών, πλήθος χωρών γνώρισε την λεγόμενη "δημογραφική μετάβαση". Τι ακριβώς σημαίνει ο όρος αυτός;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Πτώση της θνησιμότητας που συνοδεύτηκε και από συρρίκνωση της γεννητικότητας	1
2	Αύξηση των μεταναστεύσεων	2
3	Γήρανση του πληθυσμού	3
4	Αύξηση της θνησιμότητας συνοδευόμενη από αύξηση της γεννητικότητας	4
5	Αύξηση της γεννητικότητας στις χώρες του "τρίτου κόσμου"	5
6	Άλλο	6
9	Δεν ξέρω	9

A.6 Ποιος είναι κατά την γνώμη σας ο μέσος όρος ζωής (δηλ. πόσα χρόνια κατά μέσο όρο ζουν οι κάτοικοι) στις παρακάτω χώρες/περιοχές;

(Σημειώστε ή βάλτε παύλα εάν δεν γνωρίζετε την απάντηση σε κάποια από τις ερωτήσεις)

Περιοχές/χώρες Μέσος όρος ζωής (σε έτη)

Πρώην Ανατολική Ευρώπη

Δυτική Ευρώπη

Κίνα

Ινδία

Τουρκία

ΗΠΑ

Λατιν. Αμερική

A.7 Ποιες είναι οι δύο πολυπληθέστερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε), οι δύο με τον μικρότερο πληθυσμό και οι δύο χώρες με πληθυσμό κοντινό της Ελλάδας;

(Συνολικά έξι απαντήσεις, δύο για κάθε στήλη. Βάλτε X στο αντίστοιχο σημείο του πίνακα.)

		Οι πιο πολυπληθείς χώρες	Οι χώρες με τον μικρότερο πληθυσμό	Οι χώρες με πληθυσμό σαν την Ελλάδα	
1	Αυστρία				1
2	Αγγλία				2
3	Βέλγιο				3
4	Γαλλία				4
5	Γερμανία				5
6	Δανία				6
7	Ιρλανδία				7
8	Ισπανία				8
9	Ιταλία				9
10	Λουξεμβούργο				10
11	Ολλανδία				11
12	Πορτογαλία				12
13	Σουηδία				13
14	Φινλανδία				14

πλέον πολυπληθείς
λιγότερ. Πολυπληθείς
σαν την Ελλάδα

A.8 Ποιος είναι κατά την γνώμη σας ο συνολικός πληθυσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης; (δηλαδή των 14 κρατών - μελών που αναφέρονται στον προηγούμενο πίνακα και της Ελλάδος)

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 135 εκατομμύρια
- 2 370 εκατομμύρια
- 3 870 εκατομμύρια
- 4 1,3 δις
- 5 5,6 δις
- 6 10 δις
- 9 Δεν ξέρω

☐

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 9

A.9 Ποιος είναι κατά την γνώμη σας ο συνολικός πληθυσμός των Βαλκανίων; (Ελλάδα, Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Πρώην Γιουγκοσλαβία)

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 56 εκατομμύρια
- 2 69 εκατομμύρια
- 3 73 εκατομμύρια
- 4 85 εκατομμύρια
- 5 100 εκατομ
- 6 115 εκατομ
- 9 Δεν ξέρω

☐

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 9

A.10 Ποιος είναι κατά την γνώμη σας ο πληθυσμός της Τουρκίας και της Αλβανίας;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση για κάθε χώρα. Βάλτε X)

☐

Αλβανία

☐

Τουρκία

		Αλβανία	Τουρκία
1	3 εκατομμύρια		
2	4 εκατομμύρια		
3	8 εκατομμύρια		
4	15 εκατομμύρια		
5	30 εκατομμύρια		
6	60 εκατομμύρια		
7	90 εκατομμύρια		
8	Δεν απαντώ		
9	Δεν ξέρω		

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9

A.11 Ποιος είναι κατά την γνώμη σας ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας, του νομού Αττικής και του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Πρωτεύουσας;

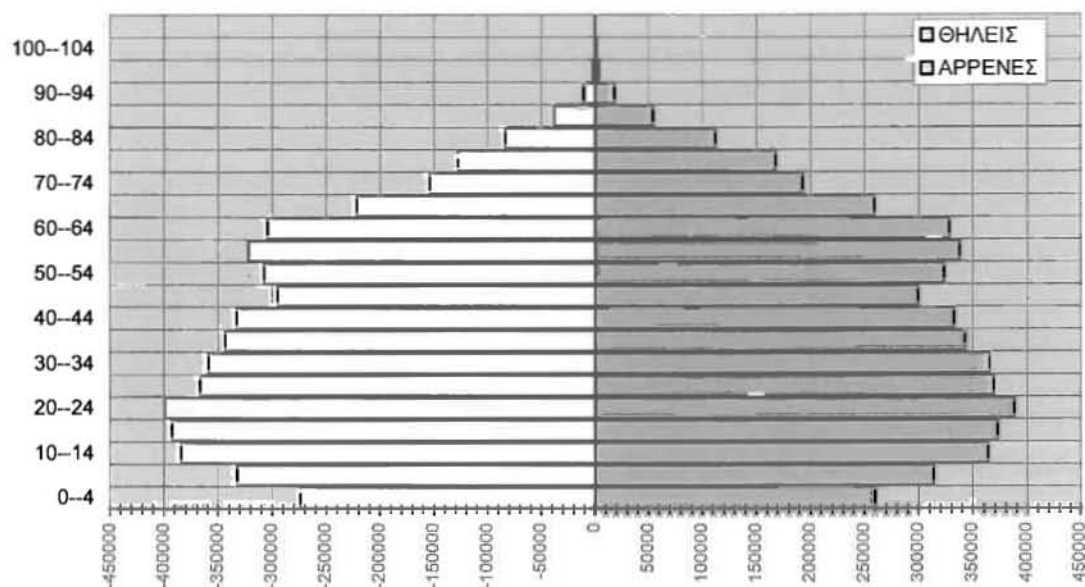
Ελλάδα εκατομ
 Νομός Αττικής
 (συμπεριλαμβανομένης της πρωτεύουσας) εκατομ
 Πολεδ. Συγκρ. Πρωτεύουσας εκατομ
 (Αθήνα και γειτονικοί δήμοι/κοινότητες)

A.12 Σας δίδεται η ηλικιακή πυραμίδα της Ελλάδας κατά την 1/1/1995.

Πόσα κορίτσια ηλικίας μικρότερης των 5 ετών ζουν στη χώρα μας;

Ηλικιακή πυραμίδα της Ελλάδας

Ηλικία

Πληθυσμός (χιλιάδες)

A.13 Με βάση ποιες πηγές κυρίως απαντήσατε στα βασικά ερωτήματα γνώσεων του ερωτηματολογίου αυτού;

(Μία ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο αντίστοιχο νούμερο)

1 2 3 4 5 6
 Στην τύχη Από τα μαθήματα Από πληροφορίες Από την Από εξειδικευμένα Από συζητήσεις με
 στα πλαίσια του στις εφημερίδες τηλεόραση βιβλία ή τους γονείς μου και
 σχολείου το περιβάλλον τους

Άλλη πηγή. Ποιά;

Β. ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΓΕΝΕΕΣ

B.1α Από ποια ηλικία και μετά θεωρείτε κάποιον “γέρο” ;

Ανδρας

Γυναίκα

B.1β Αιτιολογήσατε την απάντησή σας

Ανδρας.....

.....

.....

Γυναίκα.....

.....

.....

B.2 Κατά τη γνώμη σας, η διαδικασία της γήρανσης ενός πληθυσμού, προσδιορίζεται από:

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων;
- 2 Αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων;
- 3 Αύξηση του ποσοστού των συνταξιούχων;
- 4 Σημασία του αριθμού αυτών που δεν εργάζονται
- 9 Δεν ξέρω

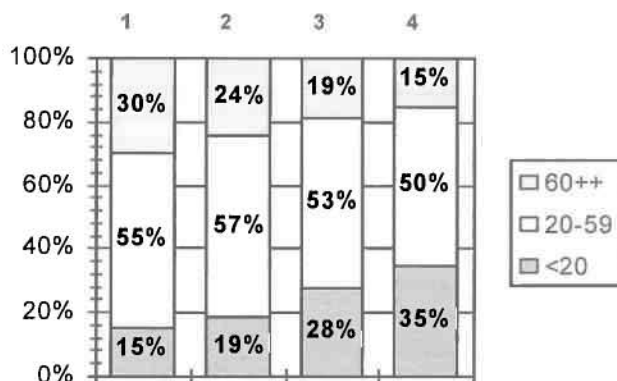
--

1
2
3
4
9

B.3 Επιλέξατε από τα τέσσερα γραφήματα που ακολουθούν, αυτό που κατά την γνώμη σας δίνει για την Ελλάδα την πραγματική κατανομή στις μεγάλες ηλικιακές ομάδες 0-20, 20-59 και άνω των 60 ετών.

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι σε ένα από τα τέσσερα νούμερα)

--

B.4 Που οφείλεται η γήρανση του ελληνικού πληθυσμού;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Μόνον στην αύξηση του μέσου όρου ζωής στις μεγάλες ηλικίες;	1
2	Στη αύξηση του μέσου όρου ζωής στις μεγάλες ηλικίες και το χαμηλό ποσοστό γεννητικότητας;	2
3	Μόνο στη μείωση των γεννήσεων ;	3
4	Στην αύξηση του μέσου όρου ζωής σε όλες τις ηλικίες;	4
5	Άλλο τι	5
9	Δεν ξέρω	9

B.5a Κατά την γνώμη σας, η γήρανση του ελληνικού πληθυσμού δύναται να θεωρηθεί:

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Μια επιθυμητή εξέλιξη	1
2	Μια ανεπιθύμητη εξέλιξη που πρέπει να σταματήσει	2
3	Μια αναπόφευκτη εξέλιξη	3
9	Δεν ξέρω	9

B.6 Στην κοινωνία μας υπάρχουν κάποιες απόψεις για τα ηλικιωμένα άτομα. Εσείς συμφωνείτε ή διαφωνείτε με αυτές;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση σε κάθε γραμμή. Βάλτε κυκλάκι στο αντίστοιχο νούμερο)

1: διαφωνώ πλήρως, 2: διαφωνώ μερικώς, 3: συμφωνώ μερικώς, 4: συμφωνώ απόλυτα

Οι ηλικιωμένοι που βρίσκονται ακόμη στην αγορά της εργασίας θα πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους	1	2	3	4
Τα παιδιά οφείλουν να ασχοληθούν με τους γέροντες γονείς τους	1	2	3	4
Οι ηλικιωμένοι έχουν το δικαίωμα να δουλέψουν όπως και οι νέοι	1	2	3	4
Η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί με την στέγαση και τα βασικά έξοδα των ηλικιωμένων	1	2	3	4

B.7 Κατά τη γνώμη σας οι συντάξεις που παίρνουν τα ηλικιωμένα άτομα πρέπει να χρηματοδοτηθούν από:

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Τα χρήματα που θα αποταμιεύουν οι ίδιοι στη διάρκεια της περιόδου που εργάστηκαν	1
2	Τις εισφορές όσων δουλεύουν (οι οποίες θα είναι αναλογικές με το εισόδημά τους)	2
3	Ειδικό φόρο που θα πληρώνουμε όλοι	3
4	Φορολογία σε ορισμένα προϊόντα ευρείας κατανάλωσης (π.χ. αλκοόλ, τσιγάρα, καύσιμα)	4
9	Δεν ξέρω	9

B. 8 Κατά την γνώμη σας οι εξαρτώμενοι υπερήλικες θα πρέπει:

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Να συγκατοικούν με τα παιδιά τους	1
2	Να διαμένουν σε γηροκομείο	2
3	Να μένουν στην κατοικία τους δεχόμενοι μια συνεχή βοήθεια	3
4	Να μένουν στην κατοικία τους βοηθούμενοι από εξειδικευμένο προσωπικό που θα τους παρέχει διάφορες υπηρεσίες (ιατρικές, κοινωνικής στήριξης, οικιακής φύσης κτλ.)	4
5	Άλλο τι;.....	5
9	Δεν ξέρω	9

B.9 Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει με την ηλικία συνταξιοδότησης;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Να μειωθεί εξ' ίσου για όλους	1
2	Να αυξηθεί εξ' ίσου για όλους	2
3	Να μειωθεί για τις γυναίκες μόνον	3
4	Να το επιλέγει ο καθένας μας, το δε ποσό της σύνταξης να είναι ανάλογο με τα έτη εργασίας του	4
5	Να καθορισθεί ανάλογα με το επάγγελμα που εξασκεί κάποιος	5
6	Άλλο τι;.....	6
9	Δεν ξέρω	9

B.10 Ποια πιστεύετε ότι είναι η ιδανική ηλικία για συνταξιοδότηση ;

Ανδρες.....
Γυναίκες.....

B.11 Κατά την γνώμη σας, τα ηλικιωμένα άτομα, αποτελούν για τις νέες γενεές στην Ελλάδα

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Ένα στήριγμα όταν υπάρχουν οικονομικά προβλήματα;	1
2	Μια πηγή προβλημάτων;	2
3	Βοήθεια, παρέχοντας διάφορες υπηρεσίες (π.χ. μαγείρεμα, φύλαξη των παιδιών).	3
4	Ένα δυσβάσταχτο οικονομικό βάρος;	4
5	Ένα απαραίτητο συναισθηματικό στήριγμα;	5
6	Άλλο τι;.....	6
9	Δεν ξέρω	9

**Γ. ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΞΕΝΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ**

Γ.1 Τι είναι για σας ένας μετανάστης που ζει στην Ελλάδα;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Ένα άτομο που γεννήθηκε σε άλλη χώρα, και εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα
- 2 Ένα άτομο που δεν έχει την ελληνική υπηκοότητα;
- 3 Ένα άτομο που γεννήθηκε σε μια τριτοκοσμική χώρα;
- 4 Ένα άτομο που γεννήθηκε στην Ελλάδα από ξένους γονείς;
- 9 Δεν ξέρω

1
2
3
4
9

Γ.2 Οι Πόντιοι και οι Βορειοηπειρώτες που ζουν στην Ελλάδα πρέπει:

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε X στην αντίστοιχη στήλη)

		<i>Πόντιοι</i>	<i>Βορειοηπειρώτες</i>
1	Να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες		
2	Να έχουν τα δικαιώματα που δίνει ο νόμος στους μετανάστες		
8	Δεν απαντώ		
9	Δεν ξέρω		

Γ.3 Ποιες είναι οι τρεις κυριότερες ΧΩΡΕΣ προέλευσης (όχι ευρύτερες περιοχές ή ήπειροι) των μεταναστών που ζουν στη χώρα μας;

(Ιεραρχημένα, αρχίζοντας από αυτήν τη χώρα από την οποία κατά τη γνώμη σας προέρχονται οι περισσότεροι)

- 1.
- 2.
- 3.

1
2
3

Γ.4 Κατά τη γνώμη σας, πόσοι περίπου μετανάστες ζουν σήμερα στην Ελλάδα;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 200.000
- 2 300.000
- 3 400.000
- 4 500.000
- 5 600.000
- 6 800.000
- 9 Δεν ξέρω

1
2
3
4
5
6
9

Γ.5 Ποιο από τα παρακάτω γραφήματα αναπαριστά καλύτερα το ποσοστό που αποτελούν οι μετανάστες στο σύνολο του πληθυσμού της Ελλάδας;

(Μια απάντηση. Βάλτε κυκλάκι σε ένα από τα τέσσερα νούμερα)

Γ.6 Υπάρχει πλήθος απόψεων που αναφέρονται στην παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα. Θα σας παρακαλούσαμε να μας πείτε με ποιες από αυτές συμφωνείτε ή διαφωνείτε.

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση σε κάθε γραμμή. Βάλτε κυκλάκι στο αντίστοιχο νούμερο)

1. Διαφωνώ απόλυτα 2. διαφωνώ εν μέρει, 3. Συμφωνώ εν μέρει, 4. Απόλυτα σύμφωνος

Οι μετανάστες έχουν το δικαίωμα να διατηρήσουν την πολιτιστική τους ιδιαιτερότητα	1	2	3	4
Οι μετανάστες οφείλουν να προσαρμοσθούν στον πολιτισμό μας και στο δικό μας σύστημα αξιών	1	2	3	4
Η αυξημένη παρουσία των μεταναστών οδηγεί στην αύξηση της εγκληματικότητας	1	2	3	4
Οι μετανάστες με την παρουσία τους συντείνουν ώστε να μην μειώνεται ο πληθυσμός της Ελλάδας	1	2	3	4
Οι μετανάστες παίζουν θετικό ρόλο στην ανάμειξη των πολιτισμών στην χώρα μας	1	2	3	4
Οι μετανάστες συντείνουν στην αύξηση της ανεργίας των Ελλήνων	1	2	3	4
Οι μετανάστες συμβάλλουν στη βελτίωση της οικονομίας				
Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα εδώ και μια δεκαετία πρέπει να έχουν το δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές	1	2	3	4
Η πολιτική σε θέματα μετανάστευσης πρέπει να έχει σαν στόχο τον ενδεχόμενο επαναπατρισμό των μεταναστών	1	2	3	4
Οι μετανάστες πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες στους τομείς της κατοικίας, της εκπαίδευσης και της εργασίας	1	2	3	4
Είναι θετικό γεγονός η ανάμειξη των παιδιών των μεταναστών με τα παιδιά των Ελλήνων στο σχολείο	1	2	3	4

Γ.7 Ποια η γνώμη σας για την ελεύθερη πλέον διακίνηση και εγκατάσταση των υπηκόων των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε άλλες χώρες της Ε.Ε;
(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Είναι θετικό	1
2	Είναι αρνητικό	2
9	Δεν ξέρω	9

Γ.8 Κατά τη γνώμη σας, η μετανάστευση στην Ελλάδα από φτωχές χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει:
(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1	Να σταματήσει αμέσως γιατί συντείνει στην αύξηση της ανεργίας	1
2	Να σταματήσει αμέσως γιατί οι μετανάστες δεν μπορούν να ενσωματωθούν στη χώρα μας	2
3	Να μην εμποδιστεί γιατί οι πληθυσμοί των φτωχών χωρών έχουν ανάγκη από τις χώρες υποδοχής για να εργασθούν	3
4	Να μην εμποδιστεί γιατί είναι θετική η πρόσμιξη των πολιτισμών	4
5	Να ενισχυθεί γιατί προσφέρει την εργατική δύναμη που χρειάζεται η οικονομία	5
6	Να οργανωθεί βάζοντας ποσοτώσεις ανά εθνικότητα/χώρα	6
9	Δεν ξέρω	9

Γ.9 Για κάθε μία από τις παρακάτω εθνικότητες πιστεύετε ότι είναι εύκολο, δύσκολο, ή ακόμη πολύ δύσκολο να προσαρμοσθούν στη ζωή της χώρας μας;
(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

	Εύκολο	Λιγότερο εύκολο	Δύσκολο	Πολύ δύσκολο	Δεν ξέρω	
Αλβανοί (όχι βορειοηπειρώτες)....	1	2	3	4	5	☐
Κούρδοι.....	1	2	3	4	5	☐
Φιλιππινέζοι.....	1	2	3	4	5	☐
Πολωνοί.....	1	2	3	4	5	☐
Τούρκοι.....	1	2	3	4	5	☐
Πακιστανοί.....	1	2	3	4	5	☐
Άλλοι.....	1	2	3	4	5	☐
Ποίοι.....						☐
Άλλοι.Ποιοί;.....	1	2	3	4	5	☐

Δ. ΓΝΩΜΗ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΔΟΜΩΝ

Δ.1 Στη χώρα μας, όπως και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, οι γυναίκες κάνουν κατά μέσο όρο λιγότερα από δύο παιδιά. Πώς αξιολογείτε τις παρακάτω αιτίες που προβάλλονται για την πτώση της γονιμότητας;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση σε κάθε γραμμή. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης)

1. Πολύ σημαντική 2. Σημαντική 3. Πιθανή 4. Απίθανη 5. Δεν απαντώ 6. Δεν ξέρω

Η γενική αύξηση της ανεργίας	1	2	3	4	5	6
Η αύξηση της ανεργίας των γυναικών	1	2	3	4	5	6
Η χειραφέτηση των γυναικών	1	2	3	4	5	6
Ο έλεγχος των γεννήσεων (αντισύλληψη)	1	2	3	4	5	6
Η νομιμοποίηση των εκτρώσεων	1	2	3	4	5	6
Η ανάπτυξη του ατομικισμού	1	2	3	4	5	6
Η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών	1	2	3	4	5	6
Η αύξηση του κόστους μεγάλωματος των παιδιών για την οικογένεια	1	2	3	4	5	6

Δ.2 Πιστεύετε ότι πριν παντρευτεί κανείς είναι καλύτερο να συζητήσει με τον/την μέλλοντα/μέλλουσα σύντροφο του για κάποιο χρονικό διάστημα;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Ναι
2 Όχι
9 Δεν ξέρω

Δ.3. Εάν ναι, ποιο θεωρείται ως ελάχιστο όριο συμβίωσης (σε έτη):.....

Δ.4 Η σύναψη ενός γάμου πιστεύετε ότι μπορεί να βάλει εμπόδια στη καριέρα σας;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Ναι
2 Όχι
9 Δεν ξέρω

Δ.5 Πιστεύετε ότι ο γάμος προστατεύει μια συναισθηματική σχέση;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Σημαντικός-καθοριστικός παράγοντας
2 Δευτερεύων παράγοντας
3 Άνευ σημασίας
9 Δεν ξέρω

Δ.6 Πόσο πιστεύετε ότι μπορούν να συμβάλουν θετικά στην σύναψη ενός γάμου οι παρακάτω παράγοντες;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση σε κάθε γραμμή, Βάλτε κυκλάκι στο αντίστοιχο νούμερο)

	Καθοριστικά	Μερικώς	Άνευ σημασίας	Δεν ξέρω	
Τα θρησκευτικά μου πιστεύω	1	2	3	9	☐
Η πίεση του οικογενειακού περιβάλλοντος	1	2	3	9	☐
Τα ιδεολογικά μου πιστεύω	1	2	3	9	☐
Η πίεση του συντρόφου μου	1	2	3	9	☐
Η γνώμη του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος	1	2	3	9	☐
Η εγκυμοσύνη	1	2	3	9	☐
Οικονομική αυτοδυναμία	1	2	3	9	☐

Δ.7 Πιστεύετε ότι ο γάμος:

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση σε κάθε γραμμή, Βάλτε κυκλάκι στο αντίστοιχο νούμερο)

1. Ναι 2. Όχι 3. Δεν ξέρω, 4. Δεν απαντώ

	Ναι	Όχι	Δεν ξέρω	
Είναι μια μακρόχρονη δέσμευση	1	2	9	☐
Καταλήγει σε ρουτίνα	1	2	9	☐
Συνεπάγεται απώλεια σημαντικών ελευθεριών	1	2	9	☐
Καθιστά δυσκολότερη την διάλυση ενός δεσμού	1	2	9	☐
Οδηγεί στο να παραμείνει κανείς πιστός στον σύντροφό του	1	2	9	☐
Απαιτεί σημαντικές υποχωρήσεις	1	2	9	☐

Δ.8 Ποια είναι κατά την γνώμη σας η ιδανική ηλικία για να παντρευτεί κανείς

Για τον άνδρα.....

Για την γυναίκα.....

Δ.9 Ποιος είναι κατά την γνώμη σας ο ιδανικός αριθμός παιδιών;

Δ.10 Σε ποια ηλικία θα προτιμούσατε προσωπικά εσείς να παντρευτείτε;

(Δώστε την ηλικία κατά προσέγγιση με μέγιστο εύρος 3 χρόνια στην απάντησή σας)

- 1 Θα προτιμούσα να παντρευτώ γύρω στα.....
- 2 Δεν σκοπεύω να παντρευτώ
- 9 Δεν ξέρω

Δ.11 Πόσα παιδιά σκοπεύετε να κάνετε:

Δ.12 Στην διάρκεια των τελευταίων ετών, αρκετές αλλαγές όσον αφορά την μορφή της οικογένειας έχουν παρατηρηθεί σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Πως κρίνετε τις αλλαγές αυτές;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση σε κάθε γραμμή, Βάλτε κυκλάκι στο αντίστοιχο νούμερο)

1.Θετικές 2.Αποδεκτές 3.Αρνητικές 4.Πολύ αρνητικές 9. Δεν ξέρω

Αύξηση της συγκατοίκησης προ του γάμου	1	2	3	4	9	☐
Αύξηση των ανύπαντρων ζευγαριών	1	2	3	4	9	☐
Αύξηση των ζευγαριών που αποφασίζουν να μην αποκτήσουν παιδιά	1	2	3	4	9	☐
Μείωση του αριθμού των (πρώτων) γάμων	1	2	3	4	9	☐
Αύξηση των διαζυγίων	1	2	3	4	9	☐
Αύξηση του αριθμού των παιδιών που ζουν σε μια νέα οικογένεια, όπου ένας από τους δύο γονείς δεν είναι φυσικός	1	2	3	4	9	☐
Αύξηση του αριθμού των παιδιών που ζουν με έναν μόνον από τους δύο γονείς, εξ αιτίας του διαζυγίου τους	1	2	3	4	9	☐
Αύξηση του αριθμού των ανθρώπων που ζουν μόνοι	1	2	3	4	9	☐
Μείωση του αριθμού των γεννήσεων	1	2	3	4	9	☐

Δ.13 Στην σύγχρονη κοινωνία, ποια μορφή συμβίωσης σας φαίνεται προτιμότερη;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1 Ο γάμος;	☐
2 Η συμβίωση χωρίς γάμο;	☐
3 Η συμβίωση που ακολουθείται από έναν γάμο;	☐
9 Δεν ξέρω	☐

Δ.14 Κατά την γνώμη σας, είναι επιθυμητό σε ένα ζευγάρι η γυναίκα να έχει επαγγελματική δραστηριότητα ισότιμη του άνδρα;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

1 Ναι	☐
2 Όχι	☐
9 Δεν ξέρω	☐

Δ.15 Το τελευταίο χρόνο είχατε κάποιον δεσμό;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Ναι
- 2 Όχι
- 8 Δεν απαντώ

☐

1

2

8

Δ.16 Εάν ναι, είχατε σεξουαλικές σχέσεις;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Ναι
- 2 Όχι
- 8 Δεν απαντώ

☐

1

2

8

Δ.17 Εάν ναι, εσείς ή ο σύντροφός σας χρησιμοποιήσατε κάποια από τις παρακάτω μεθόδους αντισύλληψης;

(Μέχρι δύο απαντήσεις. Βάλτε κυκλάκια στα νούμερα της αντίστοιχης απάντησης στη δεξιά στήλη)

- 1 Καμιά
- 2 Αποτράβηγμα
- 3 Προφυλακτικό
- 4 Χάπι
- 5 Πλύσεις
- 6 Άλλη. Ποιά;
- 8 Δεν απαντώ
- 9 Δεν ξέρω

☐

1

2

3

4

5

6

8

9

Ε. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

Ε.1 Φύλο

(Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Αγόρι
- 2 Κορίτσι

Ε.2 Έτος γέννησης (πλήρες)

Ε.3 Τόπος γέννησης.

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Στο ΠΣΠ (δηλαδή στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτεύουσας Αθήνα και περίχωρα)
- 2 Εκτός ΠΣΠ, σε οικισμό μέχρι 2.000 κατοίκους
- 3 Εκτός ΠΣΠ, σε οικισμό από 2.000- 10.000 κατοίκους
- 4 Εκτός ΠΣΠ, σε οικισμό από 10.000-100.000 κατοίκους
- 5 Σε άλλη πόλη άνω των 100.000

Ε.4 Σε τι τάξη μεγέθους οικισμό ζήσατε τα εφηβικά σας χρόνια, από 12-18 ετών;

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση. Βάλτε κυκλάκι στο νούμερο της αντίστοιχης απάντησης στην δεξιά στήλη)

- 1 Στο ΠΣΠ (δηλαδή στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτεύουσας Αθήνα και περίχωρα)
- 2 Εκτός ΠΣΠ, σε οικισμό μέχρι 2.000 κατοίκους
- 3 Εκτός ΠΣΠ, σε οικισμό από 2.000- 10.000 κατοίκους
- 4 Εκτός ΠΣΠ, σε οικισμό από 10.000-100.000 κατοίκους
- 5 Σε άλλη πόλη άνω των 100.000

Ε.4 Συγκατοικείς με:

(Βάλτε Χ στην στήλη όταν υπάρχει ένα από τα παρακάτω άτομα και συγκατοικείτε με αυτό)

Πατέρα

Μητέρα

Αδερφό 1

Αδερφό 2

Αδερφό 3

Αδερφή 1

Αδερφή 2

Αδερφή 3

Παππού 1

Παππού 2

Γιαγιά 1

Γιαγιά 2

Μόνος-η

Άλλο-η. Ποιο-α (ανέφερε)

Άλλο-η. Ποιο-α (ανέφερε)

E.5 Οι γονείς σου (φυσικοί ή θετοί) είναι:*(Μια απάντηση για κάθε γονέα. Βάλτε X στην αντίστοιχη στήλη)*

	1	2	3	4	5	6
	Συνταξιούχος	Εργαζόμενος-η	Άνεργος-η	Έχει πεθάνει	Οικιακά	Άλλο τι;
Πατέρας						
Μητέρα						

Π

Π

Π

M

E.6 Ο πατέρας σου και η μητέρα σου(φυσικοί ή θετοί), είναι/ήταν*:**(για συνταξιούχους ή άνεργους να σημειωθεί ο πιο πρόσφατος τύπος απασχόλησης)**(Μια απάντηση για κάθε γονέα. Βάλτε X στην αντίστοιχη στήλη)*

	1	2	3	4
	Εργοδότης-τρια	Εργαζόμενος -η για δικό του λογαριασμό	Μισθωτός-η	συμβοηθών μέλος χωρίς αμοιβή
Πατέρας				
Μητέρα				

Π

Π

Π

M

E.7 Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας* των γονέων σου (φυσικών ή θετών):**(για συνταξιούχους ή άνεργους να σημειωθεί ο πιο πρόσφατος κλάδος απασχόλησης Βάλτε X στις στήλες που αντιστοιχούν)*

		Πατέρας	Μητέρα
1	Γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, θήρα, αλιεία		
2	Ορυχεία		
3	Βιομηχανία		
4	Βιοτεχνία		
5	Ηλεκτρισμός, φωταέριο κλπ		
6	Οικοδομές και δημόσια έργα		
7	Εμπόριο, Εστιατόρια, Ξενοδοχεία		
8	Μεταφορές, αποθηκεύσεις κλπ		
9	Τράπεζες κλπ		
10	Λοιπές Υπηρεσίες		
11	Μη δηλώσαντες		
12	Δεν με αφορά (για γυναίκες)		

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Π

Ε.8 Ποιο είναι/ ήταν το επάγγελμα* ακριβώς των γονιών σου;

**(για συνταξιούχους ή άνεργους να σημειωθεί το τελευταίο επάγγελμα)*

Όχι γενικές κατηγορίες, π.χ. Δημόσιος Υπάλληλος γενικά αλλά συγκεκριμένα

Πατέρα.....

.....

Μητέρα.....

.....

Ε.9 Εκπαιδευτικό επίπεδο των γονιών σου:

(Μια ΜΟΝΟ απάντηση για κάθε γονέα. Βάλτε X)

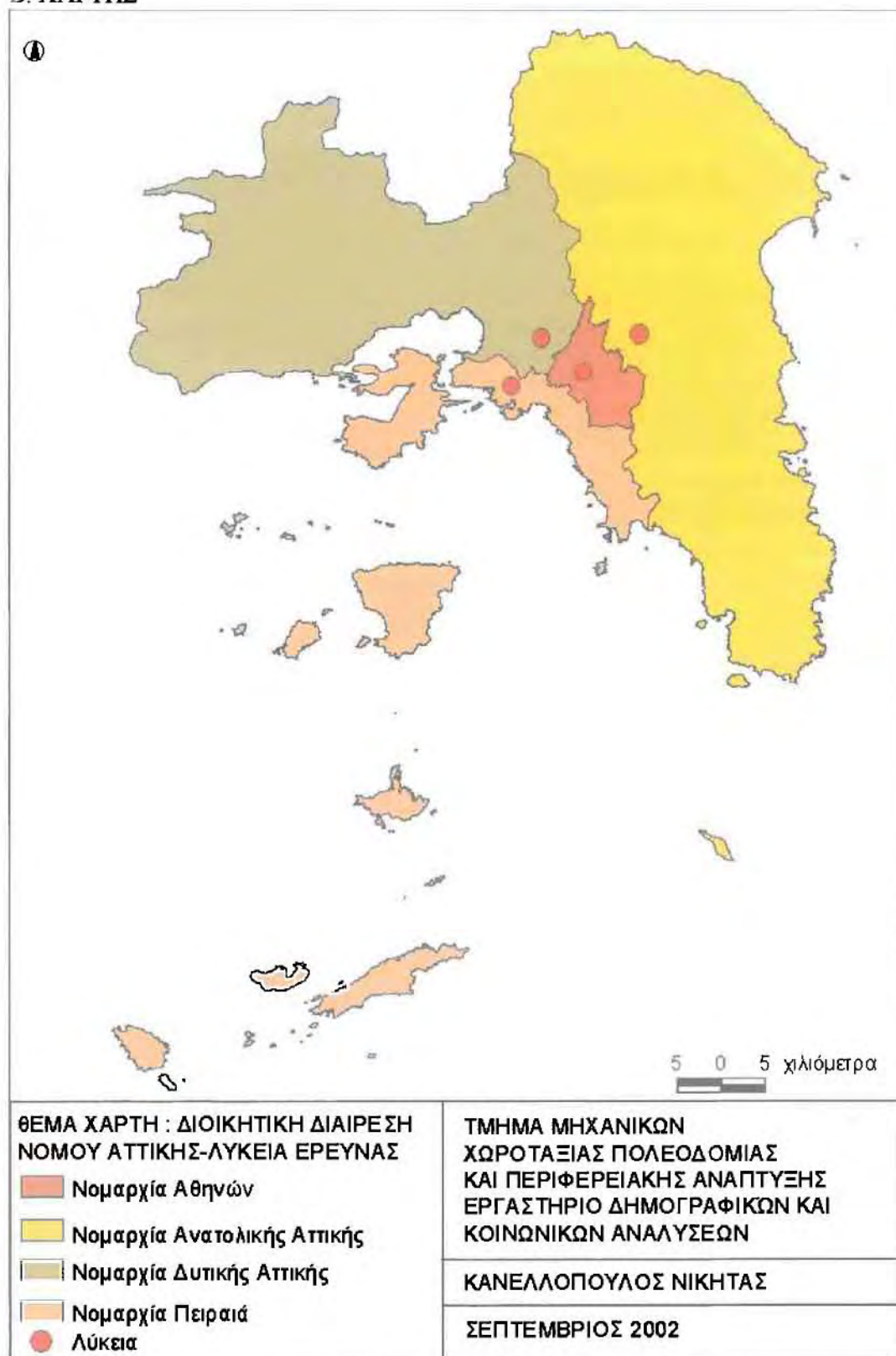
		Πατέρας	Μητέρα
1	Δεν τελείωσε το Δημοτικό		
2	Απόφοιτος Δημοτικού		
3	Απόφοιτος Τριτάξιου Γυμνασίου (απόφοιτος ή τάξεις)		
4	Απόφοιτος Λυκείου ή Εξαταξίου Γυμνασίου (απόφοιτος ή τάξεις)		
5	Απόφοιτος Μέσης Τεχνικής με πτυχίο δημοτικού		
6	Απόφοιτος Μέσης Τεχνικής με πτυχίο γυμνασίου		
7	Απόφοιτος άλλης σχολής (τεχνικής ή μη) με απολυτήριο Λυκείου		
8	Απόφοιτος Ανώτερης Σχολής (ΤΕΙ, ΚΑΤΕΕ κλπ)		
9	Απόφοιτος Ανώτατης Σχολής		
10	Μη δηλώσαντες		

ΠΜ

☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐

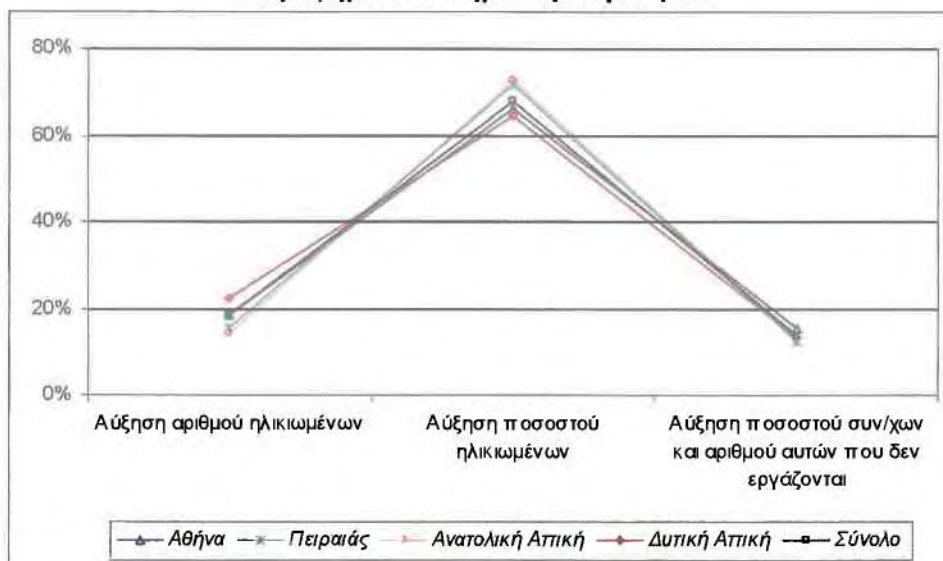
ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Β: ΧΑΡΤΗΣ

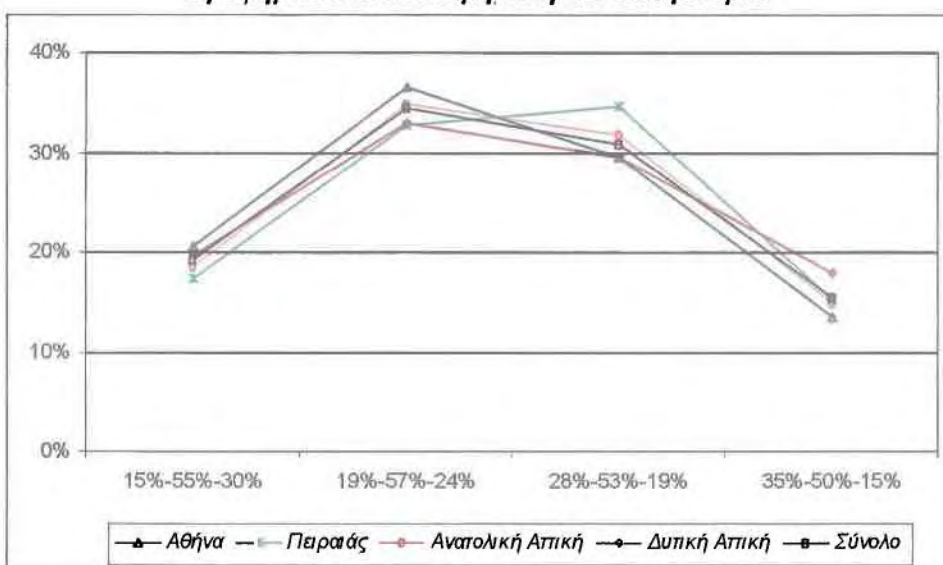

Γ: ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΜΗ ΧΩΡΙΚΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ

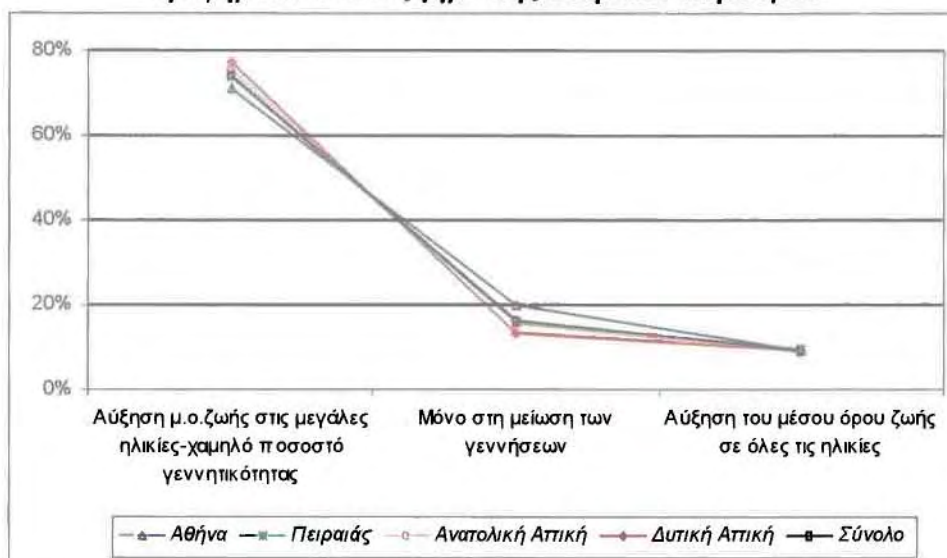
Γράφημα Γ.1: Γήρανση πληθυσμού

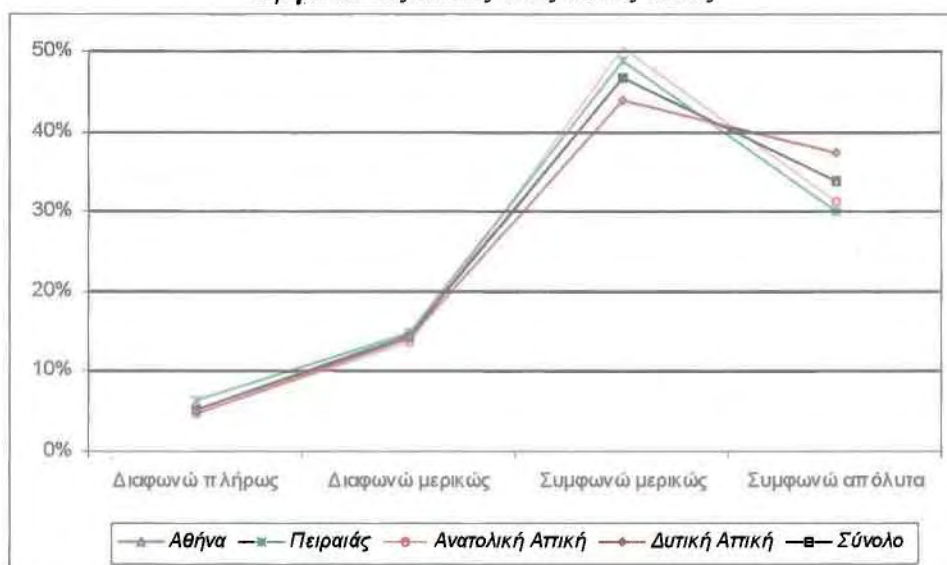
Γράφημα Γ.2: Κατανομή ελληνικού πληθυσμού

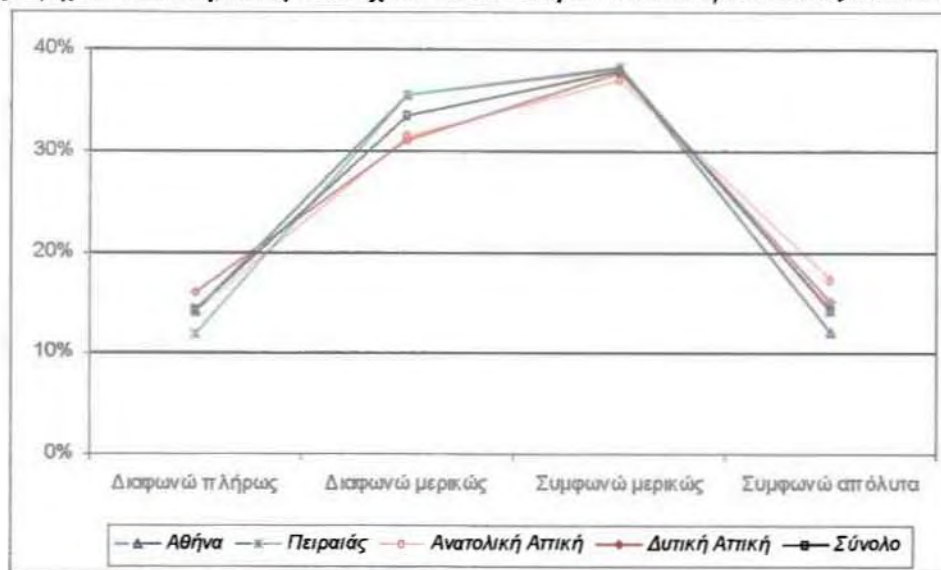
Γράφημα Γ.3: Αιτίες γήρανσης ελληνικού πληθυσμού

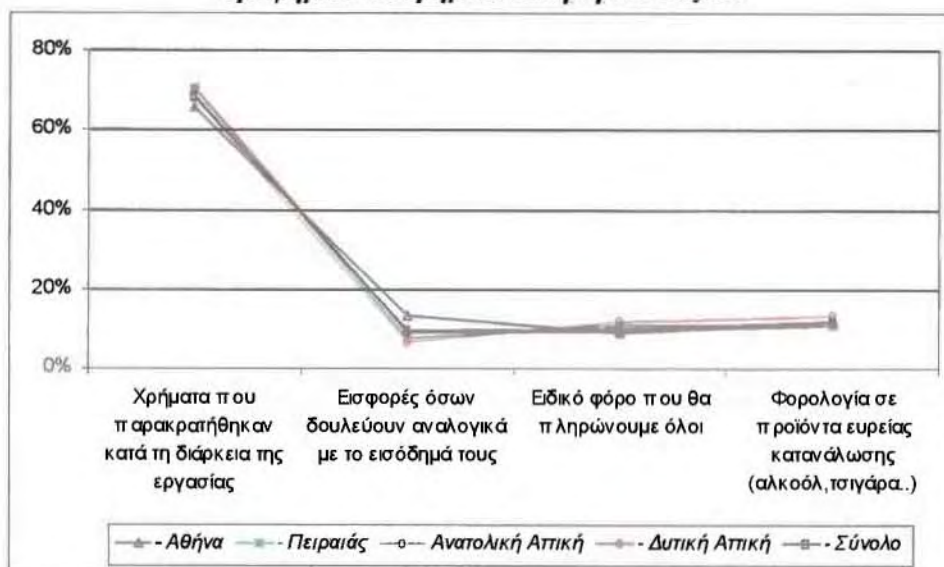
Γράφημα Γ.4: Οι ηλικιωμένοι που βρίσκονται στην αγορά εργασίας θα πρέπει να αφήσουν τις θέσεις τους στους νέους

Γράφημα Γ.5: Οι ηλικιωμένοι έχουν το δικαίωμα να δουλέψουν όπως και οι νέοι

Γράφημα Γ.6: Χρηματοδότηση συντάξεων

Δ: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΟΛΥΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ

Cluster analysis των μεταβλητών της γήρανσης και των κοινωνικών μεταβλητών

Πίνακας Δ.1 ANOVA analysis των μεταβλητών της γήρανσης και των κοινωνικών μεταβλητών

Cluster	Error			F	Sig.
	Mean Square	df	Mean Square		
1	65,751	9	,540	1263	121,719
2	71,172	9	,491	1263	145,071
3	70,964	9	,514	1263	138,049
4	30,062	9	,758	1263	39,643
5	56,352	9	,605	1263	93,184
6	54,178	9	,617	1263	87,866
7	51,479	9	,655	1263	78,621
8	63,503	9	,554	1263	114,612

Cluster analysis των κοινωνικών μεταβλητών

Πίνακας Δ.2 ANOVA analysis των κοινωνικών μεταβλητών

Cluster	Error			F	Sig.
	Mean Square	df	Mean Square		
1	123,862	11	,105	1510	1179,834
2	99,599	11	,282	1510	353,529
3	101,901	11	,265	1510	384,587
4	87,586	11	,369	1510	237,203

Πίνακας Δ.3 Factor analysis των μεταβλητών της γήρανσης

Component	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,311	12,839	12,839	1,770	9,833	9,833
2	1,611	8,948	21,787	1,760	9,777	19,610
3	1,512	8,399	30,186	1,671	9,285	28,895
4	1,269	7,049	37,235	1,338	7,432	36,326
5	1,224	6,798	44,033	1,275	7,083	43,409
6	1,197	6,650	50,683	1,223	6,793	50,202
7	1,070	5,947	56,630	1,134	6,298	56,500
8	1,025	5,696	62,325	1,049	5,825	62,325